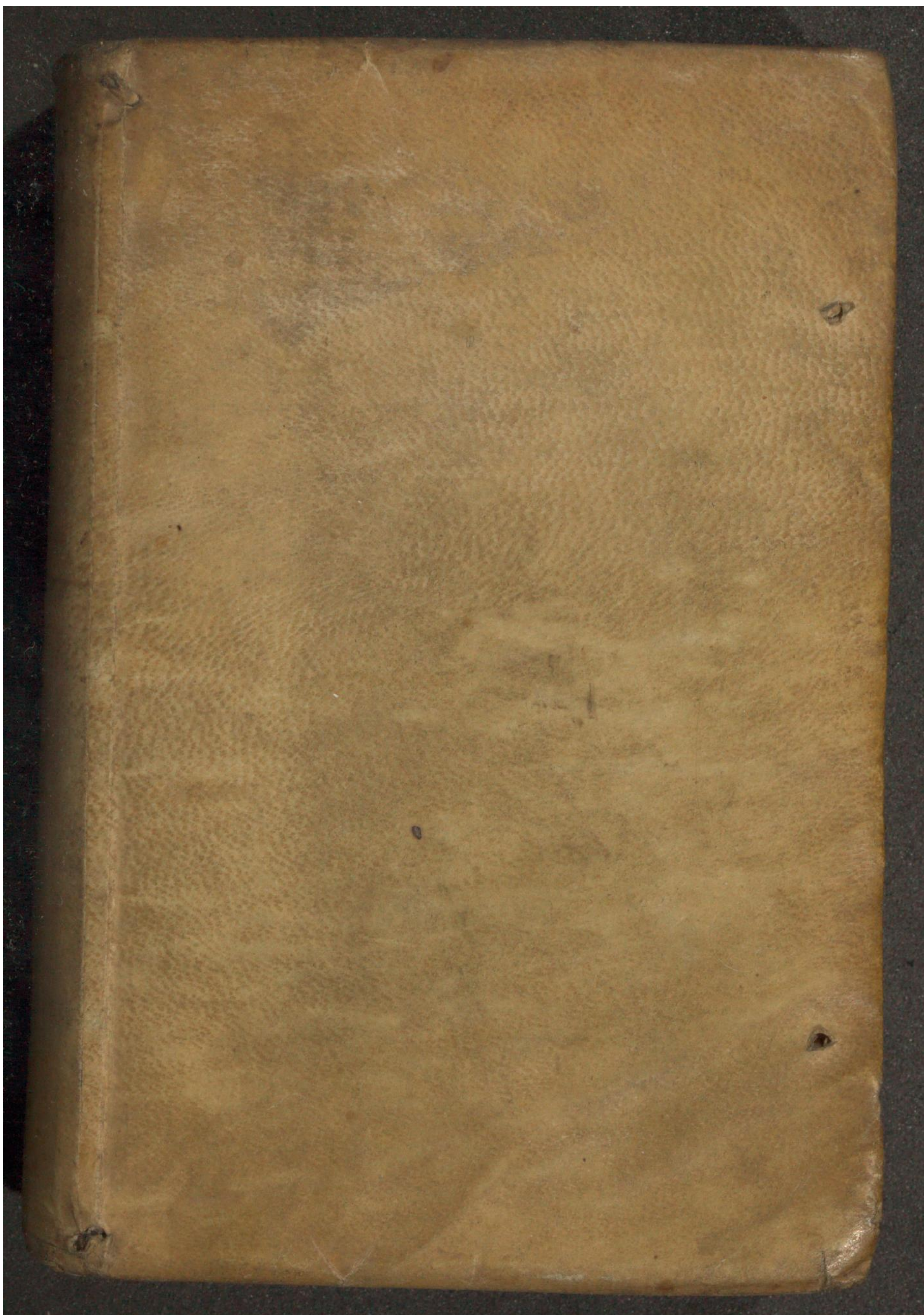
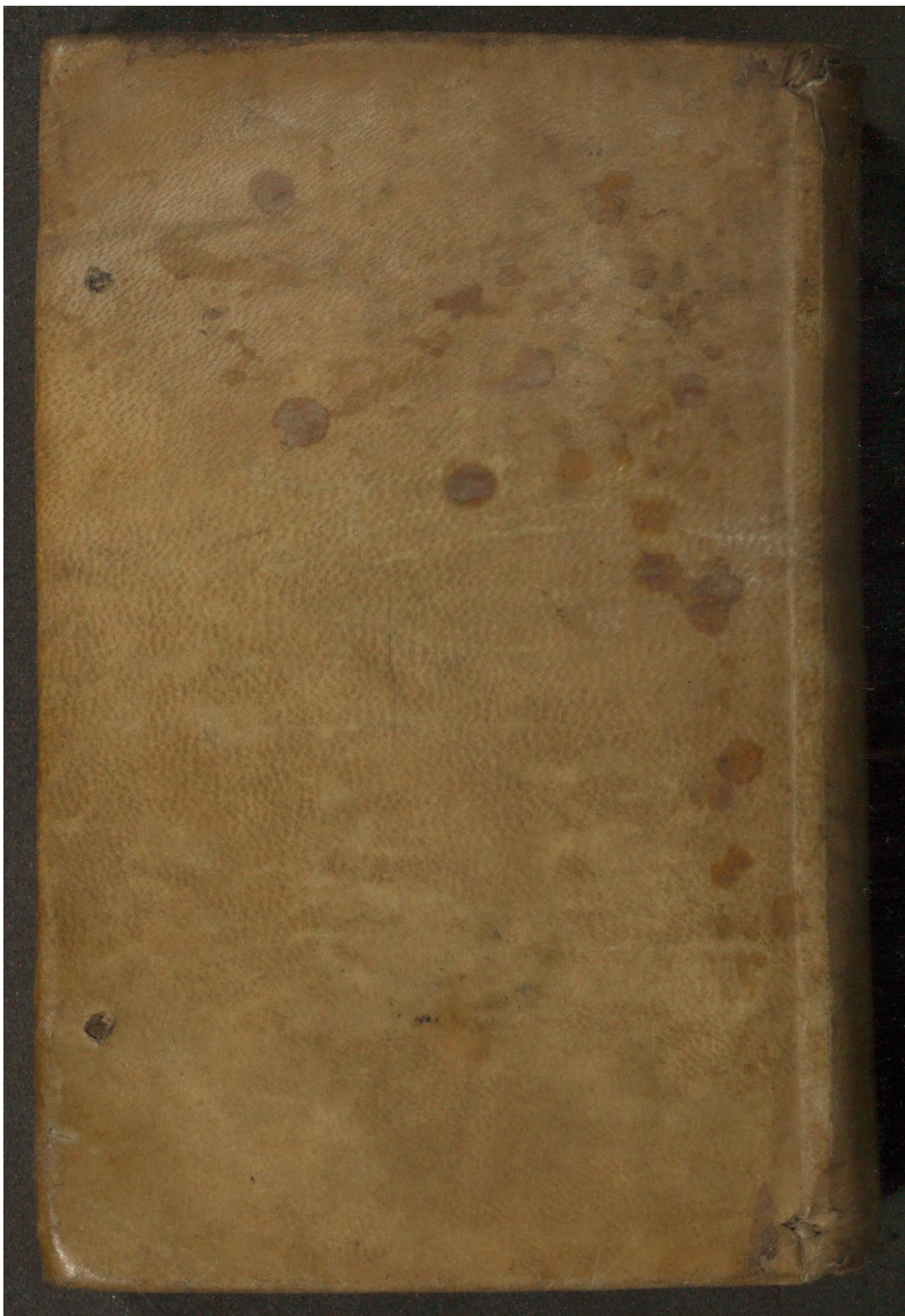
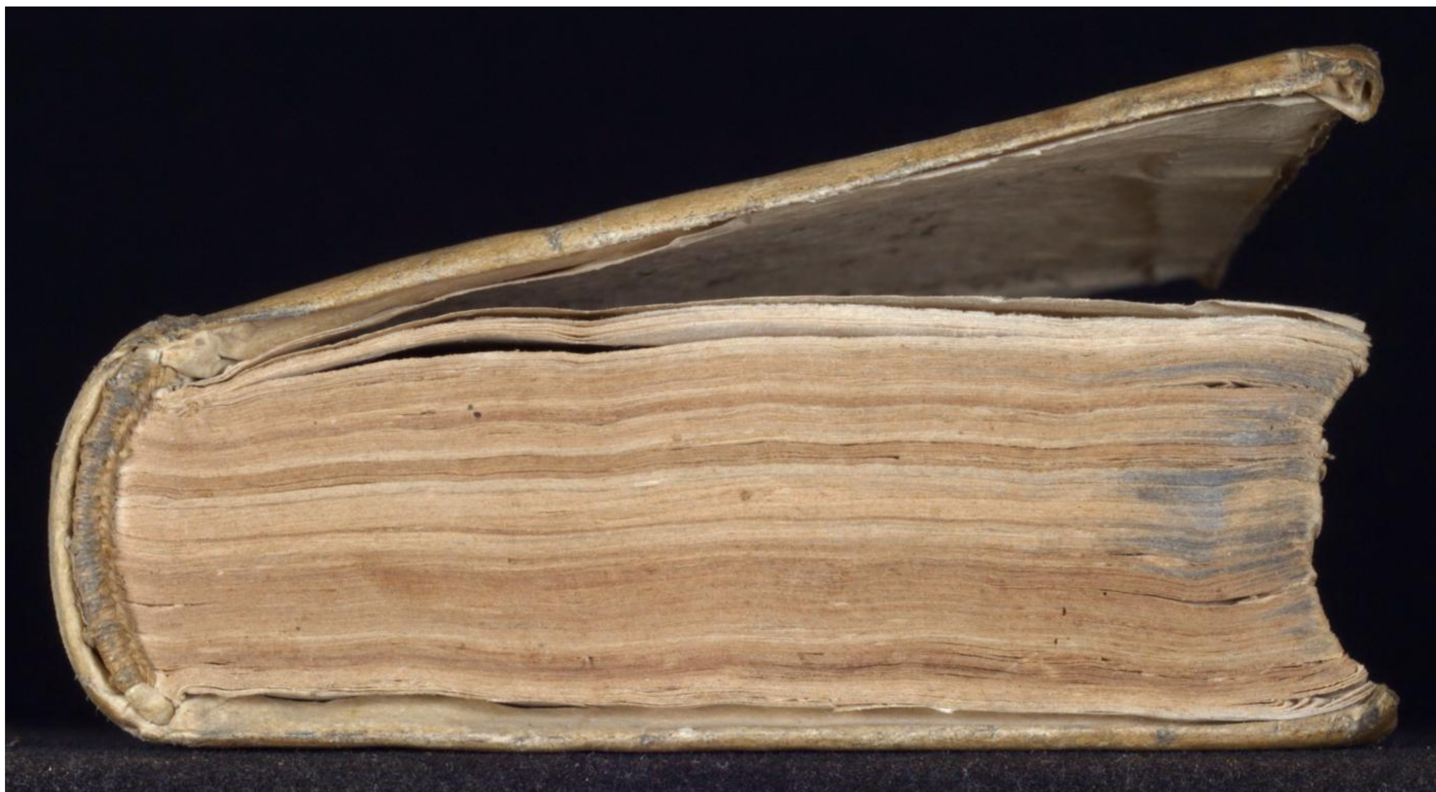

POMPA FERALIS; SIVE IVSTA FVNEBRIA

PETRI MORESTELLI TORNVsiensis, Artium liberalium Magistri, Doctoris Theologi & Sancti NICOLAI DE LA TAILLE *Rectoris.*

Ad Illustrissimum potentissimumque Principem HENRICVM à Lotharingia, Comitem de Briosne & de la Carnaille, &c.

PARISIIS,
Apud MELCHIOREM MONDIERE, via Iacobæa propè S. Seuerinum.

M. D. C. XXI.

Cum Priuilegio Regis Christianiss.

APPROBATION.

IE ſoubs-ſigné Certifie à quiconque aura pouuoir d'approuuer des liures, que i'ay leu ces deux, l'vn intitulé Pompa Feralis, &c. L'autre Artis Kabbaliſticæ ſiue Sapientiæ diuinæ Academia, dans leſquels n'ay rien trouué contre la foy, ny contre les bonnes mœurs, Le 7. de Iuin. 1621.

MEVRISSE.

T. D.

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE PRINCIPI DOMINO HENRICO à Lotharingia, Comiti de Brioſne, de la Carnaille, nec non centum Cataphractorum Duci Petrus Moreſtellus Doctor Theologus. S. D. P.

N*Ihil magis homini conuenit* (Princeps Illuſtriſſime) *quàm meditatio mortis quæ ſemper imminet: Quare Muſonius apud Stobæum ait*, Non eſſe pręſentem diem rectè tranſigere niſi ſtatuas eam quaſi vltimam. *Salutare dictum: Nã ſurgimus? poſſumus non ire cubitum.* Decũ*bimus? poſſumus non exſurgere. Rupellam imus: an domum redibimus?* Hoc modo *fit*

homo fortior: Tela enim preuisa minus nocent. *Etiam fit lætior: Quid enim turbet quem*

——— Ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus?

Illustrior quoque virtutibus dum cælestia spectat humana contemnens, quæ vnde orta sunt citò abeunt. Quid enim est in hominis vita diu? mihi ne diurnum quidem quicquam videtur in quo est aliquid extremum, cùm enim aduenit, tum illud quod præterijt, effluxit. Horæ cedunt, & dies, & menses & anni, nec præteritum tempus vnquam reuertitur, nec quid sequatur sciri potest, tantum remanet quod virtute, & rectè factis sit consecutus, virtus enim eripi, nec surripi potest vnquam, neque naufragio aut incendio amitti:

Nunquam stygias fertur ad vmbras
Inclyta virtus:

Hæc *sola sepulchri expers: homini verò mors, quasi saxum Tantalo semper impendet. Hanc omnibus natura semel proposuit,*

Semel tantum? Jmmò quotidie morimur, quotidie pars aliqua vitę nostrę demitur & dum crescimus vita nostra decrescit. *Quid est ergo in vita tantoperè quærendum quàm præclara æternaque virtus, quâ nihil pulchrius, nihil amabilius: verum decus in ea positum, quod cùm tibi semper fuerit notissimum,* (Potentissime Princeps) *tantas virtutes adeptus es Matris Jllustrissimæ cohortatione plena prudentiæ, plena fidelitatis, vt Gotefridis maioribus tuis te dignũ in dies præbeas, memor versiculi* Sera nimis vita est crastina, viue hodie. *Viue,* (generosissime Princeps,) *non hodie solum, sed quatenus homini satis esse possit, ex animo tamen tuo nunquam mortis memoria effluat, quæ propter incertos casus quotidie imminens, et propter breuitatem vitę non longè potest abesse, nunquam tamen sapientem deterret: Sapientis enim animus, magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus omnibus vt mœnibus septus vinci, aut ex-*

pugnari non poteſt: Non lætabitur vnquam aut mœrebit nimis, ſemper enim in Deo, ſeipſoque omnem ſpem reponit ſui. Deo inquam & ſeipſo: Rectè, Nam ex Seneca, Sapiens vicinus proximuſque Dijs conſiſtit, excepta mortalitate ſimilis Deo. *Hanc ob cauſam Triſmegiſtus hominem* θεὸν θνητὸν *vocauit, qui certè ita mortalis, vt nullo clypeo tela mortis retundere poſſit;*
Omnibus obſcuras inijcit illa manus.
Priſcis Romanis iniecit, (Clariſſime Princeps) *quorum* Pompam feralem, *ſub tui nominis fulgore in lucem prodire volui propter ſummam tuam in me beneuolentiam. In hac Pompa præter magnam vim auri, argẽtique, miraberis vnguenta, odores, thura, omniſque generis pigmenta & aromata, fœminarum ornamenta, armillas, zonas, vittas, concinnos torques, bullas prætextas omnemque mundum muliebrem.* In*ferunt viri ſceptra, balteos, enſes, arma, ſcutaque rogis abſumenda, immò canes, equos, homines quoque viuos: Quid*

Desertas exosus opes, sed non capit ignis
Inuidus, atque arctę desunt in munera flammę.

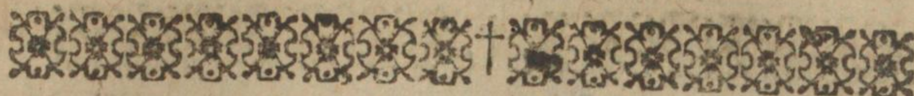
Tam insanam profusionem quis feret? nō ferēda, nec ignoranda, cū prisca omni vel Ambrosia, vel Nectare suauiora. Qui non amet, eum Musæ non ament. Amas prisca (Princeps inuictissime,) *amas et qui prisca, & qui priscam amant obedientiam Regi Christianissimo Ludouico Iusto iustè debitam, à qua hodie abducti sunt qui à fide defecerunt: sed caueant, Nam, ait Sophocles,*

Confusione nullum tetrius malum,
Hęc perdit vrbes, ista perdit & domos,
Vastasque reddit: Martis in certamine,
Hæc terga vertit. Ritè sed parentium,
Res seruat atque vitam obedientia.

Cōsilio Tullij vtantur dicentis, sine imperio nec domum vllam, nec ciuitatem, nec gentem nec hominum vniuersum genus, nec rerum naturam omnem, nec ipsum mundum stare posse. Quî potest enim fortuna vti pros-

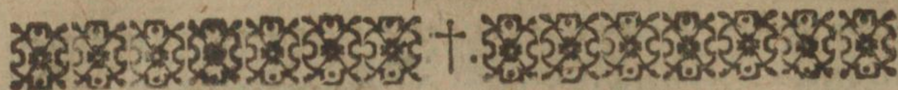
pera Ciuitas, quæ quicquid habet virium contra Deum Opt. confert? Conferunt hostes fidei & Regis, ex Apostolo volente Timotheum Admonere illos principibus ſubditos eſſe, dicto obedire. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo, itaque qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ſibi damnationem acquirunt. *Itaque* (Princeps potentiſſime) *cùm illorum copijs pro fide & Rege Christianiſſimo euentu proſpero in obſidione Angeliana pugna & nomen tuum* Henricum, *nomenque matris Illuſtriſſimæ quæ te peperit omnium ſermonibus exornandum trades: Vale. Pariſijs Non. Junij 8. ab illato vulnere Jlluſtriſſimo fratri tuo in obſidione Angeliana.*

EIVSDEM

EIVSDEM DOMINI SERVVS Obsequentissimus Ioannes Franciscus de Chanlecy in Pompam Feralem.

LVmina fœmineo planctu violare luberet,
Dum tangunt mentem funera mœsta meam.
Qualẽ egressus homo cunis cõtingere finem,
Ipse sibi censet, dum moriturus adest?
Aduena qui cùm sit mortẽ meditetur oportet,
Ne vitam fragilem per freta cœca vehat.
Huic quid diuitiæ prosunt, quid vana voluptas?
Cùm sibi mox rapiat Parca cruenta dies?
Musa fleas, pariter funestos edito cantus,
Hæc vbi cõmemoror funera mœsta, fleo.

Ad Illustrissimum & Inuictissimum Principem comitemque de *Briosne*, *de la Carnaille &c.*

EPIGRAMMA.

CÆSAR ab antiquis ducens exordia primis,
Imperio cedat; Cæsar hic alter adest.
Longæuum Cæsar seruabat ab ordine nomen:
Ast hic virtutes seruat honore Patrûm.
Viue diu, PRINCEPS, tua gens renouatur in æuum:
Magnanima est virtus quæ tua facta mouet.
Virtutem egregiam non tollit dira Lachesis,
Non mors, non funus laudibus officiunt.
Exequias post mille datas manet illa superstes;
Alcidem nescis viuere in ora virûm?
Fac fœlix viuas, obitus fœlicior adsit;
Hæc tua nobilitas te super astra feret.
Quid minus impediet, si quosdã accumbere mensis
Diuorum Heroas vulgus inane refert?
Quis non te Heroas virtute excellere dicet,
Dum fidei aduersis bella cruenta geris?

Tibi obsequentissimus offerebat
P. LANGLOSIVS Bellouacus.

IN AVTHOREM POMPÆ Feralis.
EPIGRAMMA.

FRigida dum ſcribis veterum monumenta Quiritum,
Morem demiror, miror & ingenium.
Vnde mihi non frigus iners, non vlla ſepulchri
Digna mouent animum; nullus adeſtq; labor:
Quin verſu celebrem tantos de nomine Martis
Martigenas dictos, atque trophæa canam;
Quædam ridebis forſan, chariſſime lector.
Hæc vſu non ſunt facta probanda tuo.
Hos lex naturæ cæcos ducebat ad artes,
Hos natura ſuâ lege docebat auos.

Ex animo offerebat P. L'ANGLOIS,
Bellouacenſis.

ELENCHVS CAPITVM POMPAE FERALIS.

EX PRIMO LIBRO.

CAPVT I.

EX SECVNDO LIBRO.

CAPVT I.

EX TERTIO LIBRO.

CAPVT I.

EX QVARTO LIBRO.

CAPVT I.

EX QVINTO LIBRO.

CAPVT I.

EX SEXTO LIBRO.

CAPVT I.

EX SEPTIMO LIBRO.

CAPVT I.

EX OCTAVO LIBRO.

CAPVT I.

EX NONO LIBRO.

CAPVT I.

EX DECIMO LIBRO.

CAPVT I.

AD LECTOREM.

ERrata sequentia (Lector) obiter obseruaui quæ sic corriges, legendo in lin 7. pag 75. (pro nullo) *nulli* In lin. 13. pag 78. (pro splendendi) *splendidi*. In lin. 11. pag. 63. pro (Mæniam) *Næniam*. Alia quoque corrige si occurrant.

Extraict du Priuilege.

PAr grace & Priuilege du Roy, il eſt permis à Melchior Mondiere Marchãd Libraire à Paris d'Imprimer ou faire Imprimer deux liures l'vn intitulé, *Pompa Feralis ſiue Iuſta funebria Petri Moreſtelli Tornuſienſis, Artium Liberalium Magiſtri, Doctoris Theologi & S. Nicolai de la Taille Rectoris*: l'autre intitulé *Artis Kabbaliſticæ ſiue Sapientiæ diuinę Academia in nouem claſſes amiciſsima claritate digeſta per Petrum Moreſtellum Artium Liberalium Magiſt. Doct. Theologum*, & deffences ſont faictes à tous Imprimeurs Libraires & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'ils ſoyent d'Imprimer ou faire Imprimer leſdicts liures vendre ne diſtribuer autres que de ceux qu'aura Imprimé ou fait Imprimer ledict Mondiere & ce iuſques au temps & terme de ſix ans finyz & accomplyz ſur peine de mille liures d'Amende le tiers applicable à nous, vn tiers au denonciateur & l'autre tiers audict expoſant ainſi qu'il eſt plus amplement contenu és lettres de Priuilege données à Paris le cinquieſme Iuin, l'An de grace mil ſix cens vingt & vn, & de noſtre regne le douzieſme.

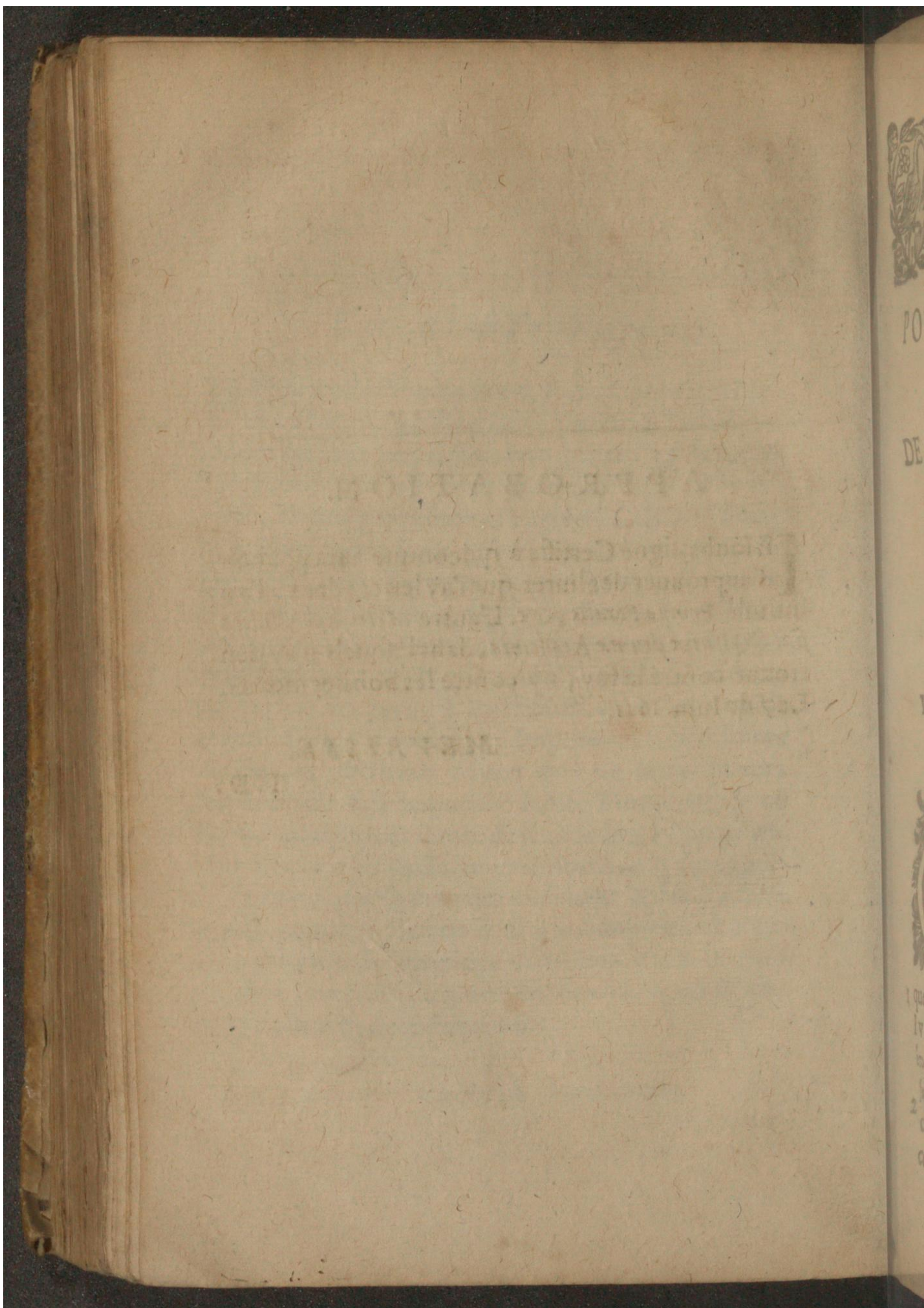
Signé. *Par le Conſeil,*
HARDY

APPROBATION.

IE soubs-signé Certifie à quiconque aura pouuoir d'approuuer des liures. que i'ay leu ces deux, l'vn intitulé *Pompa Feralis*, *&c.* L'autre *Artis kabbalisticæ siue Sapientiæ diuinæ Academia*, dans lesquels n'ay rien trouué contre la foy, ny contre les bonnes mœurs, Le 7. de Iuin. 1621.

MEVRISSE.

T. D.

POMPAE FERALIS, SIVE DE PRISCOR. ROMANORVM IVSTIS FVNEBRIBVS.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

1. *Materies operis.* 2. *funeris* ἔτυμον *duplex.*

CVM mirum in modum delectentur, afficianturque nonnulli vetustate quam in veterum monumentis aspiciunt: ijs arandum, occandum, serendum, metendum-
1 que. Ideo *priscorum Romanorum cerimonias* in IVSTIS FVNEBRIBVS aggredimur, sed ἔτυμον primò. FVNVS igitur sic dictum à
2 *funalibus* quòd incensi *funes* præferebantur, cùm noctu cadauera efferrētur ob sacrorum celebrationem diurnam. Credes Donato? 1. *Etymon.*

In Andr. Terent. *Funus est pompa*, inquit, *exequiarum, dictum à funalibus*. Credo ego & Seruio; *funera à funalibus candelis seuo vel cerâ circundatis dicta censent.* Cur non etiam Isidoro? *funus a funibus accensis quos ante pheretrum ferebant*: Vel dicitur etiam ab eo quod φῦνος ionicè dicitur, pro φόνος quod cædem vel cladem significat.

In ij. Æneid.

Lib. 20. Etym. c. 10.

CAPVT II.

1. *Oscula dabantur morientibus.* 2. *Caussæ huius ritus.* 3. *Mors quomodo dicta.*

1 CVM spes omnis vitæ in ægro abiecta esset, amici & sanguine proximi morientem osculabantur cum amplexibus. Ideo.

Auson. parent. carm. 23

> *Illa manus inter genitricis & oscula patris*
> *Occidit.*

Sic Augustum Cæsarem in osculis Liuiæ defecisse auctor Suetonius.

In eius vita.

2 At qua de caussa Romani morientes osculabantur?

3 Quia cum mortem antiqui dixerint *abitionem*, vt multi notarunt, morientes osculo quemadmodum peregrè abeuntes dimittendos censuerunt. Vel quia *exeuntem animam hoc modo excipere & in se transferre voluerunt: quod fieri posse veteres muliebriter existimarunt.* Osculabantur itaque morientem donec animam exhalaret.

Kirchm.

CAPVT III.

1. *Anima ægroti primo ore excipitur à proximioribus vultum vultui imponentibus.* 2. *Quid sit animam in primo ore tenere.*

1 VBI autem animam ægrotus exhalare cœpisset, proximiores spiritum eius, ore excipiebant vultum vultui imponentes. *Matres miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret.* Idem asserit Quintilianus: *Non morienti pater assedi; non ægri caput molliori sede composui, non fatigatum latus mutaui, non excepi spiritum.* Virgilius item apertè

7. in Verrem.

Decl. 7.

— Extremus siquis super halitus errat,
Ore legam.

4. Æneid.

Albinouanus Liuiam deplorat, quod ipsi non licuerit filij animam excipere. Putabant enim antiqui animam à corpore discessuram
2 per os tanquam ianuam aliquam exire: atque ideo *animam in primo ore vel labris tenere*, dicebant de ijs qui in mortis erant confinio.

In Epicedio de Liuia.

——— hanc animam leuem
Fessamque senio, nec minus quassam malis
In ore primo teneo.

Senec. Epist. 30
In Herc. furent.

Vtitur & Cypr. *Cum iam anima festinet ad exitum, & egrediens ad labia exspirantis emerserit.*

Serm. de cœna.

CAPVT IV.

1. *Annuli morientibus detracti:* 2. *Ratio.* 3. *Iterum digito redditi.*

PORRÒ annulos quoque morientibus 1
detrahi solitos discimus. *Grauatis somno*
Plin. lib. 33. c. 1. *aut morientibus religione quadam annuli detrahuntur*. Ex hoc more intelligendus Ælian. Spartianus qui annuli spontaneum de digito casum inter signa mortis Hadriano Imperat. oblata retulit. *Signa mortis hæc habuit: annulus in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito lapsus est.*

Fortè autem detrahebantur annuli ne in 2
Pollinctorum manus peruenirent. Nam ite-
3. rum digito redditos & vnà cum cadauere
Lib. 4. combustos indicat Propert.

Et solitum digito beryllon ademerat ignis.

CAPVT V.

1. *Oculi morientibus clausi apud Græcos & Romanos. Vocabula ad hoc officium.*

POST hęc mortui oculos claudebant ijdē 1.
Apud Romanos. proximiores cùm apud Gręcos, tum Romanos. Frequens locus in Poëtis de hoc officio apud Romanos.

Dij precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis Ouid. ep. Penel. lib. I.
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.
Respice Laërten vt iam sua lumina condas.

Ariadne Theseum sic alloquitur:

Ergo ego nec lachrymas matris moritura videbo, Telemachus.
Nec mea qui digitus lumina condat, erit? Ibid.

Hoc sequentes versus pulchrè:

——— tu mea condas Eiusdē cōsolat. ad Liuiam.
Lumina, & excipias hanc animam ore pio.
Atq; vtinā Drusi manus altera, & altera fratris
Formarent oculos, comprimerentque meos.

Bellè etiam Martialis:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Iuno puellas:
Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Græcis etiam hunc ritum familiarem diximus. Clarum est ex Homero qui fingit Agamemnonem querentem de officio hoc ab vxore neglecto sic: *Apud Græcos. In Necya.*

——Neque mihi eunti ad Plutonis domos voluit
Manibus oculos comprimere, neque os componere.

Id est, malas hiantes & deformatas corrigere. Elegans locus est eiusdem in quo Vlysses socium interficiens sic loquitur: *Ah miser non quidem tibi pater & honoranda mater, oculos claudent mortuo.* Hinc Polynices ad mortem apud Euripidem. *Iliad.*

Iam claude mater oculos mihi manu tua.

Ad hunc ritum claudendi oculos respexit Bion qui *facilem esse dicebat ad inferos viam: clausis enim oculis illuc ire.* *Apud Laert.*

CAPVT VI.

1. *Quid ritu claudendi oculos indicare voluerint.*

AT quid eo ritu condendi oculos indicare voluerunt? Mortem fortassis quẽdam somnum esse, aut somno quam-simillimam: vel cauere ne horror aliquis circunstantibus oboriretur, cùm terribile appareat apertis oculis à mortuo velut conspici: vel etiam gratificari ipsis morientibus, quibus maximè curæ esse solet, vt membris decẽter compositis è vita migrent. Sic enim August. Cæsar eo die qui supremus ipsi illuxit, *Petito speculo capillum sibi comi, ac malas labentes corrigi præcepit.* 1

CAPVT VII.

1. *An lege Mænia fuerit prohibitum filijs officium claudendi oculos.*

LEGE Mænia videtur cautum fuisse ne filij hoc officio defungerentur. Extat ea apud Varronem: NE FILII LVCI CLARO SIGILLENT OCVLOS. Nonnulli ita in- 1

In geminis.

terpretati ſunt, quaſi caueatur, ne filij morituris patribus oculos occludant: ſed vt id faciant propinqui & neceſſarij. Alij filijs quidē licuiſſe arbitrati, ſed velariū fuiſſe obductum, aut clauſas feneſtras, ne aſſiſtentes viderent oculos morientis. Neutrum placet Kirchmano; ſed aſſentitur Antonio Auguſtino Tarraconenſi Archiepiſcopo exiſtimanti dictum id per tranſlationem eſſe, videlicet, ne parentum mortem maturent, ijſque adhuc ſpiritum ducentibus oculos operirent.

CAPVT VIII.

1. Mortuum proprio nomine inclamabant. 2. Duæ cauſſæ huius ritus.

1 QVID præter hæc? Introducta familia viciniaque, terni quaterniue altiſſimis vocibus mortuum ter inclamabant nomine.
2 Eo ſcilicet fine, vt vel exeuntem animam retardarent: vel in corpore adhuc deliteſcentem expergefacerent. Priorem cauſam habet Ouid. Lib. 1. Trist. Eleg. 2.

——— nec cum clamore ſupremo
Labentes oculos claudet amica manus.

Alteram Plin. quod *ſolet plerumque vitalis ſpiritus incluſus putari & homines fallere.*

CAPVT IX.

1. *Mortuo tacente quid dicebatur.* 2. *parœmia.*

MORTVO tacente dicebatur CONCLAMATVM EST. Pono verba Montfortij. *In funebribus cærimonijs solenne fuit mortuum proprio nomine ter inclamare &c. quod si ne tum se proderet spiritus vitalis, de eo* CONCLAMATVM *dicebatur.* Hinc in parœmiam abijt, *Conclamatum est*: quùm significamus, nihil superesse spei. Eò alludit Seneca: *Toties in vicinia mea conclamatum est.* Apuleius: *Optimi medici conclamatis desperatisque corporibus non adhibent medentes manus.*

(margin: 1 · 2 · De trãquillit. animi c. 11.)

CAPVT X.

1. *De lotione & unctura non tantùm apud Græcos & Romanos: sed alios, Iudæos, Dardanenses, Ægyptios, imo & Christianos.*

CONCLAMATO mortuo, eoque tacente, corpus à propinquis & affinibus, calida aqua abluebatur, vnguentisque vngebatur. Quare Anna sororem lamentans ait,

date

—— *date vulnera Lymphis*
Abluam.

—— *corpusque lauant frigentis & vngunt.*
De eodem more Ennius; Lib. 6.

Tarquini corpus bona fœmina lauit & vnxit.

Hoc quoq; ritu prisca Græcia vsa est. Creon enim Iocasten accersit vt filium suum mortuum lauet, Apud Græcos. Eurip. in Phœn.

—— —— *ipse eo*
Ad sororem Iocastam, vt
Abluat cadauer filij atque collocet.

Et in eadem Tragœdia circa finem Antigone à Creonte petit, vt sibi fratrem lauare liceat,

At tu abluam saltem concede mortuum.

Apud Dardanenses autem quàm solemnis huiusmodi lotio fuerit, audiamus ex Æliano, *Dardanenses Illyricos ter tantùm lauari audio per vniuersam vitam, & post partum & cùm nuptias inirent, & post mortem.* Apud Dardanenses. Lib. 4. Var. Hist. c. 1.

Sed & in primitiua Ecclesia receptā fuisse lotionem apparet ex Act. vbi Tabitham cōfestim lotam fuisse vita functam legimus, *factum est autem, vt infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cœnaculo.* Ex Tertuliano qui inde iocum captauit, *Non lauor diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen lauor honesta hora & salubri quæ mihi & colorem & sanguinem seruet. Rigere & pallere post lauacrum mortuus possum.* Cuius loci hæc est sententia, nolo ex lauacro matutino rigorem & pallorem mihi contrahere: satis Apud Christian. Cap. 9. In Apol. c. 42. Interprete Desid. Herald.

mihi est quod mortuus rigere & pallere debeo post lauacrum. Nam fieri nequit, ne ij qui diluculo lauantur palleant & de sanguine amittant. Peregi de *Lotione* in qua pauca de *vnctione* & per transennam coactus: de qua pleniùs scribam.

CAPVT XI.

1. *Cur abluerentur aqua calida mortui.* 2. *Qui reuixerint in Rogo, & aliter.*

CAPITE decimo diximus mortuos ablutos aqua calidâ: vin caussam? Eadem est quæ de *conclamatione* in octauo capite vt videlicet expergefacerent spiritum vitalem qui sæpè inclusus solet homines fallere. Refert enim Plinius quendam superpositum pyræ in ipsis ignibus erectũ esse nec potuisse liberari. Beroaldus nusquam hoc à Plinio scriptũ asseuerat; fallitur: habet enim apertè sequentia. *Auiola consularis in rogo reuixit, & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Similis caussa in L. Lamia prætorio viro traditur. Nam Cælium Tuberonem prætura functum à rogo relatũ, Meßala, Ruffus & plerique tradunt — Varro quoque auctor est XX. viris agros diuidentibus Capuæ, quẽdam qui efferretur pheretro domum remeasse pedibus.* Manilius.

1 (right margin, beside "CAPITE decimo...")
2 (right margin, beside "fert enim Plinius...")

In Nat. Hist. lib. 7. c. 52.
Annot. in Seru.
Auiola.
Cælius Tubero.
Nonnulli alij.
Lib. 4. Astron.

Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris.

Narrat similem historiam Apuleius: *Asclepiades cum fortè in ciuitatem sese reciperet, & rure suo suburbano rediret, aspexit in pomerijs Ciuitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine qui exsequias venerant, circunstare, omnes tristißimos & obsoletißimos vestitu. Propiùs accessit vt etiam cognosceret more ingenij humani, quisnam esset, quoniam percontanti nemo responderat. Pertractauit corpus hominis & inuenit in illo vitam latentem. Confestim exclamauit viuere hominem: procul ergo faces abigerent, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnā feralem à tumulo ad mensam referrent. Murmur interea exortum, partim medico credendum dicere, partim etiam irridere Medicinam. Postremò propinquis etiam hominibus inuitis,* siue propter *hæreditatem,* siue *quod adhuc fidem illi non habebant impetrauit Asclepiades breuem mortuo dilationem. Atque ita Vespillonum manibus extortum domum retulit, confestimque spiritum recreauit & animam in corporis latibulis delitescentem quibusdam medicamentis.* De Ioanne Duns, Scoto quoque Scholastico illo subtilissimo memoria proditum est illum cùm in ecstasin incidisset ipsi peculiarem ob acutissimas meditationes, diutiusque ea detineretur, à Discipulo pro mortuo elatum, sepultumque esse Coloniæ, Anno M.CCCVIII.

Lib. 4. Florid.

CAPVT XII.

1. *Plenius de vnctionibus quarum multæ differentiæ. 2. vnctio apud varias Gentes. 3. Cur vngebantur apud Romanos.*

DE his ſuggerit Horatius, 1

Vnxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus, atque canibus homicidam Hectorem.

In Perſij ſaty. Differentia.

Theodoro Marcilio affirmanti feralium vnctionum multas differentias credo. *Vnctionum*, inquit, *Feralium differentiæ multæ: I. alia libera & priſca: alia ſeruilis & no-* 1
ua. II. Vnctio vna mortui ante exequias & collo- 2
cationem: altera poſterior. III. Vnctio aut mortui 3
eſt, aut reliquiarum. IV. Vnctio aut odoribus & 4
aromatis fieri ſolita, aut abomine. Aliæ item multæ vnctionum differentiæ, ſed iuſti voluminis ea res, non perfunctorij commentarioli.

Apud Roman. Lib. 3. Ep. 11.

De vnctione mortui non inurbanum di- 2
ctum Martialis,

Qui non cœnat & vngitur Fabulle,
Hic vero mihi mortuus videtur.

Apud Ægypt. Muret. l. 3. c. 19.

Et quidam Græcus Epigrammatum ſcriptor, ait, malle ſe viuum madere vnguentis & vino, quam vtrumque ſeruare ad exequias ſuas. Ægyptij etiam condiebant cadauera Myrrha, aloë, cedro, melle, ſale, cera, bitumine & reſina odoribus & vnguentis delibuta. Ex ſucco enim Cedri exanimum corpus

seruari, sicut viuentium corrumpi, haud dubiè perspectum est. Eundem morem fuisse Iudæorum disce, *Cum enim transisset Sabbathū, Maria Magdaléne, & Maria Iacobi & Salóme emerunt aromata, vt venientes vngerent* IESVM. *Apud Iudæos. Marc. c. 16.*

Et reuertentes parauerunt aromata & vnguenta. *Luc. 23.*

Et Christus peccatricis à qua vngebatur pietatem laudans ait, *Opus bonum operata est in me: mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* *Matth. 26.*

Apud Christianos. Transijt is mos deinde ad Christianos: *sciant enim Sabæi pluris & cariùs suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam Dijs fumigandis.* *Tert. Apolog. cap. 42.* Minucius Felix inter crimina Christianis obiecta: *Non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honestatis, reseruatis vnguenta funeribus.* Rectè autem Tacitus instituti huius originem ad prædictos Ægyptios retulit, *Origo moris huius.* ex quorum ritu Iosephus pręcepit Pollinctoribus vt patrem Iacob vita functa aromatibus condirent. *Genes. cap. 50.* Et paulò post Iosephus ipse simili ritu ab Ægyptijs sepultus legitur: *Mortuus est expletis centum decem vitæ suæ annis. Et conditus aromatibus repositus est in loculo in Ægypto.* Sed cur mortui vngebantur apud Romanos? *vt celerius arderent*, inquit Donatus. Apud quos, vt finiam, omniumne corpora vngebantur? In Seruorum corporibus id fieri lex vetat, quæ sumpta ex legibus Solonis, SERVILIS VNCTVRA TOLLATVR.

CAPVT XIIII.

1. *Vngentes dicti Pollinctores* 2. *Iocus ex his.* 3. *Vocabuli origo.* 4. *fuerunt ex familia Libitinarij.*

VNGENTIVM nomen expetenti largior. 1
Vngentes itaque cadauera, *Pollinctores* dicebantur. Genus hominum, quod funebribus ministerijs obeundis victum quæritabat.
In prol. Pœn. Plautus.

Carthaginienses fratres patrueles duo
Fuere, summo genere & summis diuitijs:
Eorum alter viuit, alter est mortuus.
Propterea apud vos dico confidentius,
Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.

Lib. 10. Ep. XCV. Et Martial.

Iam scrobe, iam lecto, iam pollinctore parato,
Hæredem scripsit me Numa: conualuit.

Asinar. sc. Ain tu. Et iocum inde captauit parasitus Plautinus, 2
qui Demænetum visa vxore, eiusque minis auditis, metu esse exanimatum & pene mortuum significaturus exclamat: *Ecquis currit pollinctorem accersere.*

Vocabuli originem multùm diuque volu- 3
taui, tandem arbitratus sum à pelle vngenda dici, ficto vocabulo, quasi *pellis vnctor*, vt *pollincere*, sit tanquam *pellem vngere*. In vetustis enim monumentis reperitur *pellinctor*. Nihil miri: Nam E, & O, non raro tradunt mutuas operas, & in alternas sedes subeunt: sic

polluceo à *pelluceo* est deflexum; & *polluctum* quasi *pelluctum*: quòd illo in genere Sacrificij pelluceamus. Alij *pollinctorem* putant, quasi *pollutorum vnctorem*. Quidam deducit à *polingo*, id est *poliens vngo*. Non desunt qui à *poliendis* cadaueribus.

Erant autem *pollinctores* ex familia Libitinarij quod Vlpianus ostendit. *L. Quicumque ff. de inst. act.*

CAPVT XIV.

1. *Quandiu seruata cadauera post vnctionem.* 2. *Ara constituta & ad quid.*

1 SIc vncta corpora diebus septem seruare solebant, ara constituta vbi odores incē-
2 derent, quæ Acerra dicta est. *Thuribulum* vulgò dicitur. Alij tamen *arculam thurariam* in qua thus reponebant, *Acerram* aiunt dictā. In hac significatione mentiò est apud Horat.

Quid velint flores & Acerra thuris
Plena, miraris. *Ode 8. lib. 3.*

Cornutus scribit esse pateram in qua libatur, & hanc agnoscit Virg.

—Et plena supplex veneratur Acerra. *Aeneid. 5.*

In priore autem, nostraque significatione est lex 12. qua prohibitum NE ACERRÆ ADHIBERENTVR. Vetat lex aras eiusmodi quæ fiebant cum thure, incensisque odoribus in mortui honorem.

CAPVT XV.

1. *Vota Libitinarorum. 2. Qui fuerint. 3. In templo Libitinæ funeribus necessaria vendebantur. 4. Causæ duæ. 5. Institutum Seruij Tullij. 6. Eorum exercitium honestius quam pollinctorum. 7. Vnde dicti. 8. Libitina. 9. Curatores funerum apud Ægyptios. 10. De ijs res valde notanda.*

Sen. lib. 6. de Benef. c. 38.

DE Libitinarijs sæpe mentio in funebribus pompis. Eorum *vota* sunt, *vt mortes plurimorum optent quod illis quæstuosissimum est. An tu Aruntium & Aterium & cæteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ & Libitinarios vota? Illi quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt.* Et paulò ante narrat Demadem Athenis damnasse eum qui necessaria funeribus venditabat, cùm probasset, magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Erant enim *Libitinarij* qui necessaria funebribus vendebant, & qui rationibus præerant *Libitinæ* Deæ, in cuius templo quę ad sepulturam per- 1 2 3

pertinebant vendebantur. Quo videtur respexisse Phædrus.

Qui circumcidis omnem impensam funeris,
Libitina ne quid de tuo faciat lucrum.

4 Huius moris duas rationes affert Plutarch. *Quid est caussæ*, ait, *quod in æde Libitinæ quæ ad sepulturam pertinent vendere consueuerunt Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes? An hoc vnum ex Numæ Pompilij commentis fuisse putandum est, vt discant homines talia non aspernari, nec tanquam rem pollutam, aut sceleratam fugere? An ea re homines fragilitatis humanæ admoneri putant, quod vna & eadem Dea principiũ ac finem vitæ in potestatem habeat? quippe quæ ingredientibus vitam, vel decedentibus præsideat?* *In problem.*

His Plutarchi causis, funebribus necessaria in Libitinæ templo vendebantur à *Libitinarijs*, qui hinc dicti sunt *Libitinam exercere* à Valer. Max. *Qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum vsum, tum ministerium suum gratuitum polliciti sunt.*

5 Non possum hic insigne institutum Seruij Tullij Rom. Regis præterire, qui vt sciret numerum nascentium & denascentium adinuenit vti propinqui nata prole certum aliquem numerum in ærarium Iunonis Lucinæ inferrent: ijdem aliquo mortuo in Veneris Libitinæ: & sumente quopiam virilem togam decimo septimo anno in Iuuentutis. Vero simile tamen est *Libitinarios* numerum morientium obseruasse, quod vt credã me peruincit Suetonius; *Pestilentia vnius Autumni* *Dionys. Halic. lib. 4.* *In Ner. c. XCIII*

qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.

Iam colligis *Libitinariorum* exercitium honestius fuisse quàm *Pollinctorum*. Habebant enim *Libitinarij* domi suæ *pollinctores* seruos, quorum opera vtebantur ad pollicienda, hoc est, abluenda, vngenda, & consuenda cadauera. Verum & si hi homines perquàm necessario in Republica ministerio fungerentur: inter viles tamen habitos opinantur quidam propter sordidũ & turpe genus vitæ. 6

Colligis ampliùs *Libitinariorum* nomen tractũ à *Libitina* funerum præside, ita dicta à *Libidine*. 7

Hanc Plutarchus Venerem fuisse putauit superiùs. 8

Alij malunt esse *Proserpinam* Plutonis vxorem quam mortuis præesse putabant: ideoque etiam ea quibus mortui exornati veluti ad inferos deducuntur in eius Templo voluerunt asseruari. Vnde factum est vt *Libitina* Poëtis pro *morte* ipsa, seu pro pheretro quo mortui efferuntur, nõ raro accipiatur. Horat.

3. Car. ——— *Multaque pars mei*
Vitabit Libitinam,

Lib. 40. Dionys. Lamb. vertit, *Mortem effugiet.* Animaduerto etiam in Liuio Libitinam pro *funebri apparatu* legi, quem *Libitinarij* in vsum exequiarum locabant: *In vrbe,* inquit, *tanta fuit pestilentia, vt vix tunc Libitina sufficeret ad suppeditanda, scilicet funeribus necessaria.*

Qui funera mortuorum apud Ægyptios

curant funeris impẽsam Domesticis descriptam ferunt, scrutantes quanti velint celebrari funus. Conuentione facta, corpus eis traditur vt iuxta impensam curetur funus.

Vxores tamen insignium virorum non
10 statim vita defunctas tradunt, ac ne eas quidem fœminas quæ conspicuæ valdè fuerint sed triduo, atque quatriduo defunctas: *Deprehensum enim quemdam aiunt coëuntem cum recenti cadauere muliebri, delatumque ad eiusdem artificij socios.* Herod. lib.2.

CAPVT XVI.

1. Mortui induti veste apud Romanos. 2. Pallio apud Græcos. 3. prædicta vestis alba fuit, imò Toga. 4. Ditiores toga varia pro conditione mortuorum induti, & qua Martyres. 5. Cura veterum in conficienda sibi veste. 6. Viuos instante morte splendidè sese vestire solitos. 7. Vestis Græcorum etiam alba, non tamen pauperum. 8. Vestis Spartanorum, Lacedæmoniorum & Messeniorum.

1 RELICTIS *Libitinarijs* ad cadauera redeo, quæ abluta, vnctaque, candida vel alba veste induebantur. Veste quidem

Lib. 1. Florid. cùm dicat Apuleius. *Togam parari funeri.* Hinc lucem capit Paul. Iurisconsultus, *Filius-familias togam emit, mortuo deinde eo pater ignorans & putans esse, dedicauit eam in funus eius.* Nam *Togam in alicuius funus dedicare*, nihil aliud est quàm in *id* eam dare, vt ea mortuus inuoluatur. Valer. Max. *Vt fratrem germanum esse cognouit pretiosa veste opertum rogo imposuit.* Iuuenalis etiam admonuit.

In lib. XIX.

Lib. 4. c. 5.

Sat. 3.

Pars magna Italiæ est, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit nisi mortuus. 2

Et hoc in Italia tantùm. Nam in Græcia *pallio cadauera operiri & Philosophos amiciri* asserit Apuleius.

Loco cit.

Non *albam* dixerunt hanc vestem vel *candidam* autores nominati: sed hunc tangit colorem Martialis 3

Et pallens Toga mortui.

Idem indicat Artemidorus : *Viro ægrotanti albas habere vestes mortem denotat : propterea quod mortui in albis vestibus efferuntur.* At quid per *candidas* illas *vestes* capis? *nihil aliud quàm Togas,* inquit Lipsius *quæ vulgò albæ. Nam cadauera in honestissima veste efferri mos, quæ in vulgo Ciuium & in tacito funere toga Vulgata fuit.*

Elect. 1. c. 6.

Qua induebantur Ditiores? albane illa & vulgata? *In Magistratibus*, respondet Lipsius, *Toga prætexta fuit: in Censoribus purpurea tota.* Certè apud Virg. 4

Ibid.

6. Aeneid.

Purpureasque super vestes velamina nota coniiciūt.

De vsu purpuræ etiam in funeribus meminit Suetonius: *Intrà lectus eburneus auro & purpura stratus*. Qua de re etiam Liuius. *Purpura viri vtemur: prætextati in Magistratibus, in sacerdotijs. Nec id vt viui solùm habeamus insigne: sed etiam vt cum eo crememur mortui*. Et hæc est causa cur Marcus Antonius postquam Marci Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradisset, quò honoratiùs cremaretur, suum ei inijci paludamentum purpureum iusserit teste Valerio max. Fortè huc Eutychianus Pōtifex etiam respexit qui autore Damaso constituit *vt quicunque fidelium Martyrem sepeliret, sine Dalmatica aut Colobio purpurato nullatenus sepeliret*. Dalmatica est *tunica sacerdotalis candida cum purpura* vt explicat Isidorus: quæ quòd manicata sit crucis speciem aliquo modo referre videtur. Colobium verò vestem sine manicis esse ait Albin.

In Cæs. cap. 84. *lib. 34.* *Lib 5. cap. 1.* *Lib. 5. c. 1.* *Lib. 19. Orig. cap. 22.* *Lib. 2. c. 21.*

At quæres an illud vestium discrimen in viris tantum fuerit obseruatum. Minime, sed & in Matronis. Quarum enim filij Magistratus curules gessissent, eas in honoratiore veste elatas, patet ex Propertio.

Et tamen emerui generosos vestis honores.

Lib. 4. Eleg. vlt.

Cæterum veteribus tanta semper cura fuit vestium funebrium, vt eas plerunque in vita sibi & suis conficerent, vt videre est apud Virg.

Lib. 9.

——— Nec te tua funera Mater
Produxi; pressiue oculos, nec vulnera laui,
Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque

Vrgebam, & telà curas solabar aniles.

Ex hoc ritu mortuos splendidè vestiendi ortum, vt etiam viui in mortem quam sibi iamiam subeundam videbant pretiosissimis vestibus sese exornarent, viri pariter ac mulieres. De viris insigne exemplum habemus in Romanis patribus, cùm Galli Duce Brenno vrbem cepissent: *Romæ interim satis iam omnibus, vt in tali re ad tuendam arcem compositis, turba seniorum domos regressa aduentum hostiũ obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant Magistratus, vt in fortunæ honorumque aũt virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est thensas ducentibus, triumphantibusue, eâ vestiti medio ædium eburneis sellis sedêre.* Et in Varo qui *cùm se insignibus honorum velasset, ingulatus est.* Sic Philoclem Atheniẽsem lotum & splendida sumpta Læna se iugulandum præbuisse refert Plutarchus. Eadem de caussa Apollodorus videtur Socrati iamiam venenum bibituro pallium & pretiosam vestem attulisse teste Aeliano. Nec prætereundum militares etiam viros in aciẽ ad extremum discrimen euntes, hũc morem vsurpasse: vnde Artabasus apud Q. Curtium *Nos pretiosissimis vestibus induti, armisque quanto maximo cultu possumus adornati, Regem in aciẽ sequemur.* Habes de viris, habe iam de fœminis. *Olympias* (magnanima illa Alexandri M. Mater) *vbi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali duabus ancillis innixa vltro obuiam procedit.* Vis Cleopatrã? *Vbi seruari se triumpho*

Liuius lib. 5.

Apud Paterculum. l. ij.

In Lysand.

Lib. 1. V. c. 16.

Lib. 5.

Iustin. lib. 13.

Florus lib. 4.

videt incautiorum nacta custodiam in Mausoleum (sepulchra Regum sic vocant) *se recepit, vbi maximo vt solebat induta cultu, in differto odoribus solio iuxta suum se collocauit Antonium admotis ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est.*

7 Agnosco & ritum efferendi in vestibus albis apud Græcos: Homericum enim est hoc:

In lectum autẽ imponentes linteo subtili texerũt, Iliad. Σ
Ad pedes à capite: desuper autem alba veste.

Pauperes tamen & tenuioris fortunæ homines non videntur elati in albis, *Noui ego multos & pauperes & seruos & vinctos ægrotantes, qui etiam cùm viderentur sibi nigra habere vestimenta mortui sunt. Verosimile enim erat hos non in albis propter inopiam efferendos esse.* Existimo ego hos vilibus pannis fuisse inuolutos monitus ab Eusebio. *Cassius Seuerus Orator egregius vigesimo quinto exilij sui anno summa inopia moritur, vix panno verecunda contectus.* Artemidorus. In Chronicis.

8 Spartæ, cadauera veste contegebantur punicea, oleæ preterea folijs aduectis: *Apud Lacedæmonios qui strenuam in militia operam nauaßent, ac pro patria fortiter occubuissent, oliua & alijs ramis redimiti vehebantur: ac demùm amicti purpura pretiosissima, gloriosè ac honorificè sepulchris mandabantur.* Celius l. 17. 19.

Messenij, Optimates coronatos, & candida veste velatos efferunt. Hunc autem morẽ vt plerosq; alios falsè deridet Lucianus alludẽs veterũ superstitionem existimantiũ mortuos in inferis rigere absque vestibus, & frigore confici. De luctu.

CAPUT XVII.

1. De coronis mortuorum & lecto floribus sparso. 2. Hic ritus ortus à Græcis. 3. Cur veteres suos mortuos coronarunt.

A Vestitu ad *coronas*, *lectum & flores* veniamus. Si quis virtute sibi *Coronam* aliquam peperisset, eadem etiam mortuus solebat condecorari, idque ex permissu legis 12. Tabul. quæ sic habet: QVEI CORONAM PARET &c. *Quæ sex*, inquit Kirchmanus, *plurimorum ingenia mirè torsit: sed nihil aliud voluisse videtur, quàm vt qui coronam ludis adeptus esset, præterquam quod eius nomen ludis peractis publicè à præcone omnibus audientibus pronunciatur, (siue equo, siue quadrigis victoriam consecutus fuisset) eidem etiam mortuo corona virtute acquisita sine fraude imponeretur, nō tantùm illis septem diebus, quibus intus id est domi positus esset: sed eo etiam die, quo cum pompa & ornatu in forum ad Rostra efferretur*, vt explicat CL. V. Fuluius Vrsinus. Halicarnassæus de funere filiæ Virginij clarè ait, *Quare ædibus exsiliebant & mulieres & Virgines, casum illum lugentes, atque aliæ flores & coronas in lectum iaciebant.* Plin. *Tibicine præcedente & Coronis omnium generum ad rogum vsque.* Cicero *Vellem tantum habere otij vt possem recitare psephismata quæ fecerunt in Castricium mortuum: primùm vt in oppidum introferretur,* quod

In notis ad leg. Sen. cor. lib. XI.

Lib. 10. cap. 43.

Pro flac.

quod alijs non conceditur: deinde vt ferrent Ephebi: postremò vt imponeretur aurea corona mortuo.

2 Videtur autem hic ritus à Græcis originem traxisse: Creon enim Rex apud Euripidem de non sepeliendo Polynice eiusmodi Edictum proponit:

Hunc mortuum quisquis corollis induet
Terraque operiet, morte mulctator mala.

Sic Hercules ab inferis redux liberos suos quibus Lycus mortem intulerat funebri ritu coronatos cernens, in hæc verba erumpit,

Quid hoc rei? Video ante domum
Liberos coronatos capita, mortuorum ritu. Apud Eurip.

Tetigit hoc institutum Aristophanes introducens virum vxorem increpantē, quod eum nocte in lectulo dormientē reliquisset tanquam cadauer: addit enim nihil desiderari potuisse vt plenam speciem eius rei redderet, nisi quod coronam capiti ipsius non imposuerat. Chion quoque in Epistola ad Platonem, cuius verba Ioannes Caselius sic extulit, *Conspexi visionem manifestiorem quàm in somno appareat. Mulier enim quæpiam diuina prorsus specie & statura, redimere me corona ex Oleastro & vittis videbatur, ac paulò post monumētum quoddam ostendere affabrè factum, meque sic affari.* QVONIAM CHION LABORIBVS DEFESSVS ES, INGREDERE HOC MONVMENTVM ET QVIETEM CAPE. Artemidorus: *Cum mortuis simul coronas ex Oleastro efferunt.* Lib. 4. c. 49.

3 Coronarunt autem veteres suos mortuos corollis, siue vt hac florum sparsione in me-

moriam sibi reuocarent æui huius breuitatē,
Plin. l. 21. c. 1. & *Quæ spectatißimè floreant celerrimè marcesse-re*, siue vt defunctis animabus honorem haberent: vel etiam vt significarent ex vi-ctoria seculi seruitutem: Clemens Alexan-
Lib. 2. ςρω. cap. 8. drinus, *A turba & negotio remota securitatis signum est corona, quare & mortuos coronant.*

CAPVT XVIII.

1. Collocabatur corpus ad ianuam. 2. Ornatus mortui liber. 3. A quibus fieri solita collocatio. 4. Cur receptus collocandi ritus.

ITA ornatus mortuus in ædium vestibulo 1
collocabatur ad ianuam ipsam. Lucian.
Lib. de luctu. *Deinde lotos eos vnguentoque optimo delibutos & coronatos tempestiuis floribus collocant.* Id autem proprio verbo dicebatur *Collocatio*. Glossæ
In Aug. c. 100. priscæ *Conlocatio*: Græcis πρόθεσις. Sueton. *A Bouillis equester ordo suscepit vrbique intulit, corpus atque in vestibulo domus collocauit*: Illustris locus & huius moris clarum vestigium. Sic
Attica lex apud Demosth. *Mortuum collocato* 2
In Macartatū. *in ædibus* (scilicet Dominus funeris) *vt voluerit*. Hoc verbo liberum facit Domino funeris ornatum mortui vt palliolum, coronam floream, & alia: sed non partem ędium. *Collocationi* enim præfinitus locus, scilicet limen, siue vestibulum.

3 Non omittenda Lipsij verba docentis a quibus ea *Collocatio* fieret. *Scaliger ille nostri senatus merito princeps bene colligit eam Collocationem à filijs, aut certe hæredibus solitam fieri.* Dio etiam notat Tiberium, quod Liuiam *Neque ægrotantem viserat, neque mortuam ipse collocauerat.* Elect. I. Lib. LIIX.

4 Receptus autem mortui collocãdi ritus ad ianuam, testificandi causa vocatis amicis illũ qui effertur, nec veneno, nec ferro extinctũ, sed morte sua obijsse. Vnde Iul. Pollux, *Collocationes idcirco fiebant vt cerneretur mortuus ecqua ei vis allata.*

CAPVT XIX.

I. *Situs cadaueris in Collocatione.*

1 IN hoc ritu collocandi, ceremonia quędam adiuncta fuit. Seruabant enim vt corpus mortui spectaret foras & facie pedibusque esset in publicum versis. Nam vt ait Plin. *ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.* Fortasse eo situ abitionem illam postremam significantes. Hinc Persius, Lib. 7. c. 8.

——— tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit.

Homerus item in funere Patrocli. Iliad. 7.

Qui mihi in tabernaculo confossus acuto ære
Iacet, ad vestibulum conuersus.

Abhoc ritu, Senecæ dat lucem Lipsius. Ep. 12.
Quid Seneca? *Quis est*, inquit, *decrepitus & meritò ad ostium admotus? Foras enim spectat. Vn-*

de istum nactus es? Quid te delectauit alienum mortuum tollere? At ille: non cognoscis me? Ego sum Felicio cui solebas sigillaritia adferre: Ego Philositi villici filius, deliciolum tuum. Perfectè, inquam delirat iste vetulus: etiam deliciolum meũ factus est. Prorsus potest fieri: dentes illi cùm maxime cadunt. Ab hoc inquam ritu huic Senecæ loco dat lucem his verbis Lipsius. *Locus herclè,* inquit, *argutus & cuius sententia, quis neget, quin disertè ad hunc ritum? Nam ait illum senem meritò ad hostium admotum. Quare? quia ludere ei visum & in officium hominis: hostiarius enim erat & in senium, quasi iam in extrema tegula staret semimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, Ait etiam foras illum spectare: quid, nisi alludens ad illum corporis mortui situm foras & in publicum obuersi?*

CAPVT XX.

1. Cupressi domibus diuitum nobiliumque appositæ tantùm. 2. Causa duplex appositionis. 3. Cupressus feralis arbor. 4. An mos vetustus fuerit. 5. Græcorum similis ritus.

COLLOCATO cadauere, Cupressi, si Sext. 1
Pompeio credamus, mortuorum domibus apponebantur, præcipuè diuitum nobiliumque, non omnium: Hinc Lucan. *Lib. 3.*

Et non plebeios luctus testata Cupressus.

Cuius rei causam nullam aliam putat Iosephus Scaliger, quàm raritatem arboris, quod initiò pauci in agris, aut intra vrbanas villas eam arborem instituerent.

2 Cur apponerentur non sum nescius, ideo quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo, nihil est iam sperãdum: vel ne quis imprudẽs funestam domum rem diuinam facturus introeat & quasi contaminatus suscepta peragere non possit, funere enim pollutis sacrificare non licebat.

3 Quod autem feralis sit hæc arbor Maro asserit. Lib. 6. æneid.

——*Et ferales ante Cupressos*
Constituunt.

Et Horat. Ode 5.

Iubet Cupressos funebres.

Alius funestam hanc arborem dixit,

I. *Puer & postes funesta cinge Cupresso.*

4 Addam ex Iosepho Scaligero morem apponendi cupressos domibus mortuorum nouũ fuisse, neque tam vetustum, quàm putet Seruius, idque ex eo apparere, quod peregrina fuerit arbor, seroque Romam aduectam, nõ multùm ante Catonis ætatem.

5 Vis Græcorum similem consuetudinem attingamus? Hi ad fores priuatarum ædium dum illæ funestæ essent, & dum πρόθεσις fieret eius qui obierat vas magnum statuebant aqua lustrali plenum, quę esset è domo non funestâ allata, & qua sese quisque exiens ad-

spergebat qui ad exequias venerat. Eodem etiam spectabant capilli de ipsius defuncti capite secti, qui foribus appendi solebant. Hinc Eurip. in Chori parte;

Alcest.

Non video ante portam, vt lex est, fontana
Lauacra pro mortuis in porta.
Nulla coma præcisa est in vestibulo: quæ
Accidunt in luctu mortuorum.

Et hæc obseruauit Kirchmanus.

CAPVT XXI.

1. *Custos in collocatione.* 2. *Ante collocationem.* 3. *Post collocationem.* 4. *Cur hæ custodiæ.*

CLAVDAM hunc librum cum addidero Custodem collocationi appositum: nec id solùm, sed etiam mortuum, neque ante *Collocationem*, nec in pompa ipsâ siue exequijs sine custode fuisse. Primum liquet ex Virg. Æneide: 1

——— recipitque ad limina gressum,
Corpus vbi exanimi positum pallantis Acetes
Seruabat senior.

Notabilis custos collocationi appositus. In Principum funeribus pueri lectulum solebant circunsistere, qui mortuo ventulum facientes Muscas abigerent, vt est in L. V. Cod. *Sed & qui in lectulo stantes cadauer ventilare videntur si hoc ex voluntate fiat vel testatoris, vel hæredis: fiant illico ciues Romani*. Dio, *In eo*

De Latina libertate.
Lib. 74 de funere Pertin.

lecto posita erat statua Pertinacis cerea ornatu triũphali à qua puer egregia forma, ita vt si dormiret
2 *Pertinax, pennis pauonis muscas abigebat.*

Ante Collocationem patet ex Apuleia sini Lib. ij. vbi & auctoratus custos eiusmodi feralis ex formula *si quis mortuum seruare vellet de pretio liceretur.*

3 Post collocationẽ etiam custos Sepulchri subinde. Hinc illud, TITIO CENTVM RELICTA SVNT ITA VT A MONIMENTO MEO NON RECEDAT. *Lib. LXXI. §. ij. D. de cond. et dem.*

4 Hæ custodiæ collocationum & Sepulchrorum fuerunt, ne defuncto cadaueri fieret iniuria, vt ab inimico aut creditore, aut violatore Sepulchri, aut etiã sagis mulieribus. At quæ iniuria à creditore? Rapiebatur pignoris loco, teste Luciano, donec solueretur ab amicis: quod si non solueretur, maxima mortuũ manebat infamia ac sepulturæ priuatio. De huiusmodi creditoribus cõqueritur Ambros. *Quoties vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore & negari tumulum dum fœnus exposcitur? Quibus ego acquiescens dixi: Tenete reum vestrum, & ne vobis posit elabi; domum ducite, claudite in cubili vestro carnificibus duriores: quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absoluit.* *Lib de luctu.* *C. 10. in Tobiã.*

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

1. *Quibus verbis euocaretur popu-lus ad funus. 2. Spartanorum mos.*

T ita ſeptem dies cadauer ſeruatum fuiſſet in ædium veſtibulo, die octauo ne fraudarentur ſolenni honore ſupremi dies, & vt homines ad honeſtandas exequias conuenirent, euocabatur populus ad funus per præconem his verbis: EXEQVIAS L. TITIO L. FILIO, QVIBVS EST COMMODVM, IRE IAM TEMPVS EST: OLLVS EX ÆDIBVS ECFERTVR. 1

In Phor. Act. 5. ſc. vlt. 3. Gen. dier. c. 7. His vtitur Terent. EXSEQVIAS CHREMETI, QVIBVS EST COMMODVM ITE, HEM TEMPVS EST. Alexander ab

Alex. alijs verbis ait proclamari ſolitum, OLLVS LOETO DATVS EST.

2 Apud Spartanos erat conſtitutum vt Rege defuncto Equites obitum illius nunciantes curſitarent, fœminæque crinibus paſſis & libero cõqueſtu, tinnitu ollas pulſarẽt æneas, quibus nec nocte, nec die quies. Cumq; hoc fieret, neceſſe erat ex ſingulis domibus duos ingenuos marem & fœminam luctu fœdari, magnis pœnis, niſi hoc faxint impoſitis. Eiuſmodi funus feſtus appellat *Indictiuum* id eſt ſolemniter promulgatum ab *Indicendo*: Huic opponebatur *Tacitum*.

CAPVT II.

I. *Quinam conuenirent.*

SIc euocato populo, quoniam ſolus hic & ſupremus haberi poterat mortuo honos, conueniebant plerumque ad eum celebrandum cognati omnes, affines, propinqui, amici, ciuitas vniuerſa. Adderant Magiſtratus, Senatores, Equites, vt hac ratione ſuam erga defunctum beneuolentiam teſtarentur vt teſtatur Liuius. Imo ſacerdotes quoque *Lib. 24.* interdum iuiſſe exſequias legimus, vt in funere Numę teſte Plutacho.

CAPVT III.

1. *Ad quorum funus conueniebat populus frequens.* 2. *Ad quorum non conueniebat, nec licebat.* 3. *Quibus non licebat prodire in funus.*

ITA confluebant frequentes vt diximus ad mortuos honorandos, si eorum vita Reipublicæ profuisset. Rectè ergo Lampridius sepulturam, hoc est funeris pompam, mereri negat eos, qui suis non essent beneficijs Senatus, Populique Romani beneuolentiam consecuti. 1

In reliquis funeribus pauci, præter cognatos. Vitio enim dabatur ignoti hominis exsequias ire. Et Athenis lege erat prohibitum in 2
ij. de leg. aliorum funus accedere. Cicero, *Sublata etiã erat celebritas virorum ac mulierum, quo lamentatio minueretur. Habet enim luctum concursus hominum: quocirca Pittacus omnino accedere quemquam vetat in funus aliorum.*

Lib. 6. Vir. hist. cap. 1. Apud Messenios quoque mulieres in funus prodire probro habitum fuit. Id colligo ex Æliano, qui inhumanitatis accusat Lacedæmonios, quod Messeniorum mulieres bello captas id facere coëgerint: *Lacedæmonij Messenijs superatis, mulieres liberas in funera prodire coëgerunt, & alienos neque quicquam ad se pertinentes mortuos lugere.* Sed nec Christia- 3

nis mulieribus virginibusque id fuit permissum olim vt ex Sanctorum Patrum scriptis apparet. D. Chrysost. *Iam & virgini oportet funebres pompas & publica peruigilia interdicta esse. Nouit enim, nouit ingeniosissimus serpens ille vel per bona opera suum ipsius virus disseminare. Propterea virginem oportet vndequaque tanquam circumseptam eße, ac toto anno perrarò domo egredi, idque demum cum inexcusabiles & necessariæ vrgebunt causæ.* Et Synesius ait, *Non esse moris nouam nuptam ad funus couenire.*

περὶ τῆς ἱερωσύνης. l. 3.

CAPVT IV.

1. *Proximorum erat cura funeris.*

1 AMICI itaque & cognati præcipuè ibi conspiciebantur. Horum enim propria funeris cura. Quare Arist. monuit *in funera cognatos potissimùm prodire oportere.* Tangit nec obscurè Dionys. Halicarnass. de Virginio loquens: *Virginius verò cum veram caussam Antonium celasset & se cuiusdam cognati necessarij mortem audisse simularet, cuius funus & sepultura sibi ex lege eßet curanda, dimissus est.*

Lib. 9. Eth. c. 11.

XI.

CAPVT V.

1. *Morientes inuitabant quandoque amicos.*

1 SOLEBANT morientes interdum amicos suos vel liberos legato aliquo inuitare vt exsequias sibi venirent. Valens *Si tibi & ei*

In l. si tibi, D. d. leg 3.

qui ex tribus liberis meis in funus meum veniret centum aureos legauero. Mæcianus etiam ſub hac conditione, *Si ad exſequias funeris mei venerit*, legata quandoque data oſtendit. Sed hæc forſan intelligenda ſunt de amicis & liberis qui peregrè aberant, vel alibi habebant domicilium.

In l. cũdition. quæ D. de cond. & dem.

CAPVT VI.

1. *Quid fieret cùm populus conueniſſet.*

POSTQVAM autem populus conueniſſet, 1
in lecto purpura aut linteis ſplendentibus floribus, corollis, vnguentis, odoribus, alijſque donis conſtrato vt antea collocabatur cadauer. Perſius ob hanc rem beatulum vocauit ſuperiùs, *Tandemque beatulus &c.* nõ quod beatus ſit, ſed quod nunquam ſplendidior habitu fuerit, quàm eo quo effertur. Dionyſ. tamen Halicar. Lucretiæ cadauer efferri facit *in lectica nigris veſtibus inſtrata.* At qua fini in lecto ita conſtrato collocabatur cadauer? ut ſcilicet ad rogum ferretur. Non malè ergo ſcripſit Virg.

Cap. 10.

Lib. 4.

——— pars ingenti ſubiere pheretro
Triſte miniſterium.

Pro quo ſit.

CAPVT VII.

1. Lectica in duplici vsu. 2. Lex. xij. de lectis inferendis. 3. Gloriosum efferri multis lectis.

1 REM claré tangit Lipsius. *Lecticam apud Romanos comperior fuisse in duplici vsu, ad mortuos ferendos & ad viuos. Ad mortuos antiquus Romæ mos & iam inde à Regibus mortui in lectis efferebantur, siue in lecticis.* Dionys. *Cadauer Lucretiæ efferri facit in lectica nigris vestibus instrata.* Et inter leges 12. cautum fuit, NE PLVRES LECTI INFERRENTVR. vel vt extat apud Ciceronem PLVS A FONERA VNEI NEI FACITO, NEIVE PLVSEIS LECTOS ENDOFERTO: ad minuendos scilicet sumptus & mortuis & viuis inutiles. Nam
2 Seruius tradit apud maiores gloriosum fuisse plurimis lectis efferri. Itaque Sulla sex millia lectorum habuisse dicitur.

Elect. 1. cap. 19.

Lib. 4.

2. leg.

CAPVT VIII.

1. Joci aliquot apud Martial. à lectica sumpti. 2. Sandapila. 3. Vespillonibus. 4. Consuetudo Christianorum.

1 A Lectica nati sunt ioci aliquot ex Martiali vt in Zoilum, *Lib. 9.*

Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit,
Dum tamen hæc tua sit, Zoile Sandapila.

Significat Zoilum in illa ipsa superba, & paucorum hominum lectica ferri ad sepulchrum: id est non aliud esse, quàm quod dicitur, viuum cadauer. Item

Inuidiosa tibi quàm sit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus exaphoro.

Hoc est tam indignè homines ferunt te iuuenem, te egenum ferri exaphoro, vt id vix passuri in mortuo videantur. Mortui siquidē honestiores lectica *hexaphoro* efferebantur: at tenuiores *Sandapila*, cui subiuncti saltem homines quatuor. Poëta idem, 2

Quatuor inscripti portabant vile cadauer.

Sandapilam ab Hexaphoro, octophoroq; secerno. *Sandapila* ergo genus pheretri quo tenuiorum cadauera efferebantur. Fulgētius: *Sandapilam antiqui dici voluerunt pheretrū mortuorum, id est loculum, non in quo nobilium corpora: sed in quo plebeiorum atque damnatorum* In Dom c.17. *cadauera portabantur.* Sueton. *Cadauer eius populari Sandapila per vespillones exportatum.* Huic Lib. 7. fauet Eutropius, *Funus eius cum ingenti dedecore per Vespillones exportatum & ignobiliter se-* Lib. 1. Sat. 8. *pultum.* Hanc intellexit Horat. *vilem arcam appellans.* Et Lucan.

Da vilem magno plebei funeris arcam,
Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.

Lib. 9. Ep. 5. Martial. *Orcinianam spondam* dixit,

Orciniana qui feruntur in sponda.

Ab *Orco* dicta quòd mortui ad *Orcum* eant. Lib. 10. cap. 18. Cælius Rhod: *Valerio Martiali, Orciniana sponda, pro Sandapila ponitur, siue feretro.* Tale

phererrorum diſcrimen apud Maſſilienſes obſeruatum fuiſſe teſtatur Valer. Max. *Duæ etiã ante portas eorum arcæ iacent: altera quâ liberorũ, altera quâ Seniorum corpora ad ſepulturam plauſtro deuehuntur.* Lib. 2 c. 6.

3 Veſpillones autem ſunt viles cadauerum funeratores, qui veſpertino tempore eos efferebant, qui funebri pompa duci propter inopiam nequibant. Hinc alter iocus apud Mart.

Chirurgus fuerat, nunc eſt Veſpillo Diaulus. In Diaul̃u lib. 1.

Diaulus enim primùm Chirurgus, cùm inter *Clinicos* (qui præſtantiores Chirurgis) numerari vellet, nec propter ingenij ſtuporem ad artem aſpirare poſſet, quæſiuit aliàm viam qua Clinicus fieret, factus eſt veſpillo. Itaque circum lectos & cum lectis habuit quod ageret, vti Clinici qui lecto affixos & decumbẽtes curant, παρὰ τὸ κλίνη, quæ vox lectum valet: factus eſt ergo Veſpillo, idemque fecit quod fecerat Chirurgus,

Nuper erat Medicus, nunc eſt Veſpillo Diaulus,
Quod veſpillo facit, fecerat & Medicus.

Antea enim viuos occidit, nunc occiſos effert; ſemper illi cura non viuorum, ſed mortuorum. Variè autem hæc vox ſcribitur. Alij cum ſimplice liquida vt Iſid. In gloſſ.

Veſpilones foſſarij, qui mortuos ſepeliunt baiuli.

Nonnulli vero *veſpillo*, vt lexicon Græco latinum vetus. Sunt etiam qui Biſpellones, vel Biſpelliones ſcribunt: In qua ſcriptione diuerſa eſt origo, nempe à binis pallijs, quod

scilicet lugubres vestes superinducerent. Re-
ἔτυμον Vespillonis. ctiùs meo & Kirchmani iudicio Seruius, qui
hosce homines, à vespera primùm *vesperones*,
& deinde *Vespillones* dictos censet. Dicuntur
Lib. ij. Epist. 8. etiam *Sandepelones* vt in glossar. Sidonius vo-
cat *Sandapilarios*.

Hic Christianorum quoque consuetudi- 4
nem subijciamus. In Ecclesia Constantino-
politana erant *Lecticarij* Constantino magno
primum instituti qui exportandis mortuis
operam darent.

CAPVT IX.

1. *Qui ferrentur hexaphoro octophoroque. 2. pheretrum. 3. Capulus.*

A *Sandapila* ad *Hexaphorum octophorumq;* 1
transeo, quibus honestiores potentio-
resue, efferebantur. *Hexaphorum* ita dictum
quod à sex famulis *lectica* illa gestaretur: sicut
octophorum ab octo Lecticarijs.

Præterieram *feretrum Capulumúe* quæ mihi 2
iam occurrunt: *Feretrum* ergo & si mauis *phe-
retrum*, à *ferendo* dicitur vtrumque, eratque ni-
hil aliud quam *lectus* siue *lectica* qua mor-
tuus efferri solebat. Alio nomine *Capulus* di- 3
citur à capiendo, capit enim corpus, & hanc
etymologiam habeo ex Seruio: *Capulum dici-*
In II. Aeneid. *tur quicquid aliquam rem intra se capit.* Hinc de-
scendit vox *Capularis* quæ senem iam morti
contiguum, significat, vnde Plaut.

Itane tibi videor Acheronticus,
Tam capularis?

In milite glorioso.

Idem senem *capulo proximum* vocat. Et Artemoria anus maritum suum Demænetum, vocat *capuli decus*.

CAPVT X.

1. *Funera interdum apertè elata, & in illis fucatæ facies et cur. 2. funera interdum tecta. 3. Laruata funera.*

1 LEcticis mortuorum corpora efferri solita constat: sed (vt cum Kirchmano) *interdũ apertis, interdum tectis.* Nam qui sua morte obierant, vel facie erant non plane deformi, illorum cadauera palam ferebantur, itaut vnusquisque defuncti faciem, & ex vestibus, & ornatu facilè posset cognoscere. Non rarò etiam faciem solebant fucare, præsertim fœminarum puellarum, vt mortuæ apparerent venustiores. Id constat ex eo quod Dio tradit Britannici corpus gypso oblitum à Nerone fuisse, ne liuor appareret è veneno, sed pluuiam coortam eluisse gypsum, dum cadauer per forum efferretur, omniumq; oculis scelus subiecisse.
2 Quod si cadauera ita erant affecta, vt propter deformitatem, vel aliã causam honestè populo ostendi & oculis vulgi palam exponi non possent, vestibus inuoluebantur tegebanturque, ne cognosceren-

tur, & sic elatus est Scipio Africanus: Vell. Paterculus, *De tanti viri morte nulla habita est quæstio, eiusque corpus velato capite elatum est.* Interdum vero tectis *Lecticis* huiusmodi funera elata esse existimat Kirchmanus motus autoritate Dionis Cassij qui autor est Sext. Condianum vt se condemnatum iri intellexit, equum conscendisse, ex eoque paulò post consultò lapsum mortem simulasse, & tum arietem pro eius corpore elatum, combustumq; esse. Idem hic suspicatur *Laruis* quoq; interdum faciem ruinâ ædium detritam, vel alio casu mutilam velari solitam: Hinc *Laruata funera* dicta sunt. Clarum id ex Epitaphio veteri duorum coniugum prima nuptiarum nocte in toro coniugali ruinâ ædium oppressorum:

Lib. ij.

CARI PARENTES NEC LVCTV, NEC LACHRIMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FVNERA &C.

CAPVT XI.

1. Noctu elata antiquitus omnia funera, at in sequenti tẽpore vulgaria tantùm et acerba. 2. Hæc consuetudo orta ab Atheniensibus.

Lib. 1. cap. 1. Ad lib. æneid. 11

ELationis tempus antiquissimis temporibus fuit nocturnum vt iam monuimus: 1
Seruius *Antea per noctem cadauera proferebant-*

tur. Idem, *Apud Romanos moris fuit vt nocti-bus efferrentur ad funalia: propter sacrorum cele-brationem diurnam*, inquit Donatus. Atque hic mos etsi in *Indictiuis* funeribus desijt, mansit tamen in vulgaribus & *Acerbis*, id est eorum qui intra Tyrocinij diem & ante sumptã togam virilẽ moriebantur. In vulgaribus, quomodo Tullius elatus: Dionys. Halicarn. *Tullij vxor, Tarquini prisci Regis filia prosequentibus paucis quibusdam amicis, noctu ex vrbe ipsum vt hominis priuati & plebei funus extulit*. De *Acerbis* funeribus id etiam testatur Seruius. *Erat moris Romani vt impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturæ sobolis domus funestaretur, quod præcipuè accidebat in eorum qui in Magistratu erant filijs*. Ideo Virg. *Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus.*

Andr. Terent.

Lib. 4.

Ad l. 11. æneid.

Muretus, *Apud maiores, qui iuuenes immaturam, vt videbantur, mortem obierant, albescente cælo ante solis exortũ à propinquis efferri solebant, quòd nefas opinarentur, tanti mali, tantæque calamitatis spectatorem ac testem esse solem.*

Lib. 13. c. 2.

2 Sed vnde orta consuetudo efferendi funera noctu? Ab Atheniensibus qui & vita functos ante Solis exortum efferebant ex lege Solonis. Cic. Demetrium Phalereum eius ritus autorem facit: *Iste sumptum minuit, ante lucẽ enim iussit efferri*. Vides ergo morem efferendi noctu cadauera desijsse in Indictiuis funeribus, mansisse verò in vulgaribus & *Acerbis*.

ij. de legib.

CAPVT XII.

1. *Hora elationis diurnæ*. 2. *Lex contra elationes diurnas.*

DE hac nihil certi habet Kirchmanus, suspicatur tamen primis diei horis funera duci cœpisse. Nam Syllam, cui horâ nonâ ductæ exequiæ, vt tardiusculè elatum notat Plutarchus: *Cæterùm cùm ab aurora dies iste nubilus fuisset, pluuiæque expectarentur, nona demum hora funus elatum est.*

In eius vita.

Non possum quin saltem obiter moneam Iulianum Imperatorem voluisse hanc diurnam elationem abrogare & nocturnã illam priscam reducere: huius constitutio talis, extat: *Efferri cognouimus cadauera mortuorum per confertam populi frequentiam. Qui enim dies bene auspicatus à funere? aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoque quoniam & dolor in exsequijs secretum amat, & dum functis nihil interest vtrum per noctes aut dies efferantur, liberari conuenit populi totius aspectu, vt dolor esse in funeribus non pompa exsequiarum, nec ostentatio videatur.*

In vet. Cod. Theod. tit. 17. de sep. viol. l. 5.

CAPVT XIII.

1. *Funera à quibus elata & quomodo.* 2. *In Ecclesiã Sancti ab Episcopis siue sacerdotibus elati.*

1 SEquitur de ijs qui funus extulerunt. Hoc autem officium *propinquioribus virilis sexus dabatur* referente Seruio. Hinc Q. Metellum Macedonicũ *a quatuor filijs illatum rogo*, testastatur Plin. Et Valer. Maxim. Nonnunquam ab hæredibus: Horat. In lib. 6 æneid. Lib. 6. c. 44. Lib. 7.

———cadauer
Vnctum oleo largo nudis humeris tulit hæres. Lib. ij. Sat. 5.

Interdum serui manumissi cadauer Domini sui portabant: Persius, Sat. 3.

———atillum
Hesterni capite induto subiere Quirites.

Plerumque Imperatores à Senatorijs, prætorijs, Consularibus, cæterisque qui amplissimis honoribus functi erant efferebantur. Nam Coriolanum extulerunt, teste Dionysio. Et C. Iulij Cæsaris *lectum pro rostris in forum magistratus & honoribus functi detulerunt* ex Suet. Sic Augusti *corpus ad rogum humeris senatorum ferendum* conclamasse patres autor est Tacitus. Imò verò quidam cùm ex populo, tum exteris etiam Romæ commorantibus non contenti erant vulgari more funus prosequi, sed propenso in defunctum amore & obseruantia, suis humeris lectum efferebant, In eius vita. Lib. 1. An.

quod in funere Æmilij Pauli contigisse narrat Plutarchus: *Quotquot fortè eo tempore Romæ fuerunt Hispani, Ligures, Macedones: ex his iuuenes qui erant corpore valido fere trum subiecerunt: maiores natu verò prosecuti sunt Seruatorē & patrem patriæ Paulum appellantes.* Sic Trebius qui ædilitate populo frumentum præstiterat, *supremo die populi humeris in rogum portatus est*, vt scriptum reliquit Plin.

In eius vita.

Lib. 18. c. 3.

Hic non debeo omittere sæpissimè etiam homines pietate & vitæ sanctimonia celebres ab ipsis Episcopis & Sacerdotibus ad sepulturam elatos. Audio enim D. Hieronym. de Paulæ matris funere. *Ex hinc non vlulatus, non planctus vt inter seculi homines fieri solet, sed psalmorum linguis diuersis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus & ceruicem pheretro subijcientibus, cùm alij pontifices lampades cereosque præferrent, alij choros psallentium ducerent, &c.* Sic cadauer B. Fulgentij per sacerdotes deportatum legitur in eius vita: *Manè verò postquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exsequias venit, sacerdotum manibus ad Ecclesiam Ciuitatis deportatus, sortitus est honorabile monumentum.*

Ex prædictis constat humeris elata fuisse funera. Quod si mortuus tenuioris esset fortunæ, vel populo inuisus eum à Vespillonibus exportari solitum demonstrauimus.

CAPVT XIV.

1. *Elatum corpus Tibicine præcedente, & idem mos Græcis, Iudæis quoque.*

1 EXtulerunt itaque corpus, sed post vltimã conclamationem, idque Tibicine præcedente qui *Næniam* funebrem canebat. *Nænias* etiam Græcis in luctu sæpe decantari inuenimus. Hi enim apio coronati defuncti laudes recensere carmine Apollini cani solito, quod ἰάλεμον vocant, & res memoratu dignas claro præconio celebrare assueuerant. *Græcorũ ritus.*

Quia ventum est ad *Næniæ* mentionem descriptionem proponam. *Nænia, æ*: & *Næniæ, arum*; Græcum nomen est ab eo deductum quod est νείατον, id est vltimum. Erat enim vltimum carmen quod in funere concinebatur ad tubam si maioris ætatis; ad tibiam verò si minoris, Vt ait Seruius, Et Placiades Lactantius: *Iubet religio, vt maioribus mortuis tuba, minoribus tibia caneretur.* Ait tamen Alex. ab Alex. *Senatoribus & patritijs atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeys, exequiali tibia canebant Siticines* ante cadauer. De Tubis illud Virgilij. *In 5. an. In Stat. Lib 3. Gen. diec.*

It cœlo clamorque virûm clangorque tubarum. *Aeneid. 11.*

Et Persij. *Sat. 3.*

Hinc tuba, candelæ.—— Vbi Cornutus: *quia sepultura tubis apud antiquos celebrabatur.*

Lib. 9. Propertij quoque

Sic mœstæ cecinere tubæ.

Lib. 1. c. 58. Artemidorus hunc ritum allusit de ijs loquens qui in somno tuba canere somniant: *Id tale somnium*, inquit, *ægrotantes tollit.*

Cur verò *tuba* mortem præsignificet eius rei subtilem addit interpretationem, quod illa ex ossibus facta, notet ægrotum in cineres & ossa iturum, ita enim subiungit *Composita est enim tuba ex oße & ære.*

Iam de *Tibia* quæ in pauperculis efferẽdis adhibebatur. Eò spectat hoc Statij de Archemoro, (9. Theb.)

Cùm signum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum producere manes,
Lege Phrygum mœsta.

Vbi nota Phrygibus *Tibiarum* funebrium inuentionem ascribi.

Et Ouid.

Fast. 4. *Cantabat mœstis Tibia funeribus.*

Ornata funera omni genere Instrumẽtorum. Addam tamen Censoria funera omni genere Instrumentorum musicorum fuisse ornata: hoc agnoscit Sen. *Erat omnium formosissimũ Claudij funus: Tibicinum, Cornicinum, omnisque generis sonatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire posset.* (In Claudio.)

Iudæorũ ritus. Et is quoque fuit Iudæorum ritus, Matth. (Cap. 9. 23. 24.) *Cũ venisset Iesus in domum principis, & vidisset Tibicines & turbam tumultuantem, dicebat, recedite non est enim mortua puella, sed dormit.* Cum tubis, tibijsue tympana quoque adhibebantur. Et ea fortè omnia vt lugentium languentes

animi

animi eiusmodi sono excitati minus dolorẽ sentirent, qui ijs oblectamentis facilè distrahi soleant: Hæc vna causa. Vis aliam ex Macrobio? *Mortuos ad sepulturam persequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionũ instituta sanxerunt, persuasione hac, quâ post corpus animæ ad originem dulcedinis Musicæ, id est ad cælum redire credantur.* Sed hęc causa platonicum dogma redolet.

CAPVT XV.

1. *Plura de Næniјs.* 2. *Nænia Dea.* 3. *Carica musa.* 4. *Carmen* λίνον, *emanerum siue Oetolinum.*

1 DE ijs clarè Cic. *Honoratorum virorũ laudes in Concione memorant, easque etiam ad cantus, & ad tibicinem prosequuntur cui nomẽ est Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.* Festus, *Nænia est carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.* Audio has laudes nugis & ineptijs plenas: Plaut. 2. de leg.

Hæc non sunt nugæ, non enim mortualia. In Asinar.

Quo allusit Agellius Philosophos perstringens vt loquaces & inanium verborum funditores, præficisque similes quæ in mortuos Næniam argutam & nugacem canebant. Lib. 18. cap. 7.

2 Næniam quoque Deam funerum veteres coluère, cui sacellum autore Festo extra portam Viminalem erat dedicatum.

2 Plato mentionem facit Caricæ musæ quam interpretatur ἐπικήδειαν ᾠδὴν, id est lugubrem cantionem.

Linum Vraniæ & Amphimari filium musices gloria præstantem & Apollini se conferentem, Apollo occidit. Eius mortem non Græci tantùm, sed & barbari luxerũt. Ægyptij autem ab illius nomine carmen lugubre *emanerum* dixerunt, quod Græci λίνον: Pamphus Atheniensis Poëta *Oetolinum*, id est flebilem appellauit.

CAPVT XVI.

1. Tubicines dicti Siticines. 2. Olim saltabundi canere soliti, posterioribus temporibus stantes.

1 TVBICINES, Tibicinesue *Siticines* dictos docet Agellius & adducit testimonium Atteii in cuius Coniectaneis scriptũ reperitur *Siticines* appellatos qui apud *sitos* canere soliti essent, hoc est vita functos & sepultos. 2 Idem etiam eodem loco auctor est *Siticines* olim lubidundos siue saltabundos, suo verò tempore stantes *Næniam* canere solitos.

Lib. 20. cap. 2.

CAPVT XVII.

1. Quot fuerint Tibicines in funere veteribus temporibus. 2. Quot sequentibus. 3. Diali non licitum audire Tibicines. 4. Similes honores Claræ virgini habiti.

1 SATIS de Tibicinum nomine, superest numerus. Quamplurimos fuisse initio non dubium est; Ouid.

Lib. 6. Fast.

Temporibus veterum Tibicinis vſus auorum
Magnus, & in magno ſemper honore fuit.

2 Sed ſequentibus temporibus cautum, ne plures quàm decem. Didici à Roſino in leg. 12. tabul. HOC PLVS NE FACITO, quam appēdicem dicit ſuperioris alicuius legis quæ funerum & ſumptuum modum præfiniebat. Id quod etiam apud Atheniēſes teſte Plutarcho Solonis lege cautum erat, *ne plures Tibicines ad funerum pompam adhiberentur.*

3 Huiuſmodi autem Tibicines funebres flamini Diali (hoc eſt Iouis ſacerdoti) audire non licuiſſe feſtus autor eſt.

4 Lego in Ful. ſimiles honores CLARÆ virgini habitos: *Nam cùm in ea Vrbe Innocentius quartus pontifex eßet, ſtatim cum toto Vrbis illius populo, totaque aula, vbi mortuæ corpus erat profectus, canentibus Tubicinibus, intra vrbem eam detulit, atque ipſe omne funeris officium exequutus eſt.* *Lib. 8. c. 16.*

CAPVT XVIII.

1. *De ludis, ſcurris & mimis funus præcedentibus.*

1 NE quid ineptiarum intermitteretur *ludios* quoque & *hiſtriones* in funeribus indictiuis lectum mortui pręceſſiſſe inuenio. Dionyſ. Halicar. *In illuſtrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & ſatyricos qui lectulum præcedebant, & ſicinnem ſaltationem ſaltabant, præcipuè verò in fortunatorum virorum funeribus.*

Sicinniū genus veteris ſaltationis.

Hoc loco collocandi mimi & Scurræ qui exſequijs interdum ſolebant adhiberi, vt pa-
In Veſp. cap. 19. tet ex Suetonio.

CAPVT XIX.

1. *Inſignia præferri ſolita totiuſque familiæ ſimulacra.* 2. *Quid hæc fuerint.* 3. *Atria nobilium ornata his ſimulacris.*

DVM efferebatur cadauer, inſignia honorum quos geſſiſſet, vt faſces, ſecures, 1
lictores, armaque & dona militaria, coronaſq; omnis generis quas in vita meruiſſet, vexilla atque vrbium dona & legionum, ſpoliaque hoſtium ac munera quæ quis daturus, expreſſoſque cera vultus, & decora maiorũ, totiuſque familiæ longo ordine ſimulachra in oblongis perticis ſiue haſtis prẹferebãt ab vltima origine quanto cum poterant apparatu. Quare C. Cæſar in Amitæ funere, Marij ſtatuas pro decore familiæ detuliſſe fertur. Et Tiberius in Druſi funere originem Iuliẹ gẽtis Æneam, omneſque Albanorum Reges, Romulum, Appiorumque effigies longo ordine produxit. Ferunt quoque Iuniam quæ Caſſio nupta fuit viginti clariſſimarum familiarum imagines, velut indicium ſplendoris & vetuſtatis familiæ in funere præceſſiſſe, inter quos Manlios & Quintios, Caſſiumque & Brutum. De his imaginibus Horat.

Funus atque imagines ducunt triumphales.

Vbi ſic ait Interpres: *In funere nobiliſsimis quibuſque ſolebant præferri imagines maiorũ, quod obſeruari videmus in funeribus principũ.* Huius ritus meminit Val. Max. *Africanus imaginẽ in cella Iouis Opt. Max. poſitam habet, quæ quotieſcunque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, indè petitur.* Propert. Hanc pompam deteſtatur, Lib. 8. cap. 15.

Nec mea tunc longa ſpatietur imagine pompa.

Neque in Germanici funere eas prælatas, autor Tacitus: *funus ſine imaginibus & pompa per laudes & memoriam virtutum eius celebre fuit.*

2 Erant autem hæ imagines nihil aliud quam expreſſa corporis effigies humerorum tenus è cera conſolationis ergo aſſeruatæ. Nam vt Lactantius ait, *Omnino fingendarum ſimilitudinum ratio idcirco ab omnibus inuenta eſt, vt poſſet eorum memoria retineri, qui vel morte ſubtracti, vel abſentia fuerunt ſeparati:* Lib. ij. de falſa relig. c. ij

3 Huiuſmodi imaginibus atria ſua nobiles Romani exornabant, collocando eas ordine in ligneis quibuſdam thecis vel armarijs, vnde exequiarum tempore depromebantur. Colligere eſt ex Plinio: *Expreſsi cera vultus ſinguli diſponebantur armarijs, vt eſſent imagines quæ comitarentur gentilitia funera: ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus.* Lib. 35. cap. ij.

CAPVT XX.

1. Quæ aliæ imagines in funere Principum. 2. Quî ferrentur. 3. Simulacra deuictarum gentium & spolia prælata. 4. Lictores præcessisse cum fascibus versis. 5. Manumissos quoque.

IN Principum funeribus, non solùm gentilitiæ, sed quorumlibet magnorum virorum 1
ac virtute præstantium imagines prælatæ, vt in funere Augusti ostendit Dio apud Kirch- 2
Lib. 56. manum. Quod autem hę imagines non modo in perticis oblongis vel hastis, vt diximus capite superiori, ferrentur: sed etiam in lectis,
Lib. 10. de funere Paul. docet Silius,

Non coniux natiué aderant, non iuncta propinquo
Sanguine turba virûm: aut celsis de more pheretris
Præcedens prisca exequias decorabat imago.

Quot igitur maiorum imagines, totidem videntur lectuli funeribus prælati, itaut suus cuilibet imagini lectulus esset in quo portabatur.

Porro non imagines solum, sed & simula- 3
cra gentium vrbiumque subactarum, & nomina sub titulis hostium victorum præferri & exhiberi solebant in funeribus Imperato-
Lib. 56. rum. Dio, *Omnes nationes quas subegisset cum suo ipsarum cultu efficta cernebantur.* Idipsum de
Lib. 74. Pertinacis funere narrat idem, *Transierunt de-*

inde nationes omnes subiectæ Imperio Romano in statuis æneis, sic ornatis, vt est cuiusque gentis patria consuetudo. Intellexit Virg.

——— *longo prædam iubet ordine duci.* Lib. II. in funere Pallantis.

Nec multo post,

Indutosque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre Duces, inimicaque nomina figi.

Lucanus tandem de funere Pompeij, quem dicit non petere, Lib. 8.

Præferat vt veteres feralis pompa triumphos.

4 Quid? *Lictores* cum fascibus, aliaque insignia Magistratuum quos olim gesserant præcessisse Polybius tradidit. Notandum autem hosce fasces verti solitos, vt discimus, ex Tacito, *Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur: præcedebant incompta signa, versi fasces.* Lib. 6. Lib. iiij. An. de funere Germ.

5 Præterea etiam, si ab eo serui manumissi & libertate donati fuissent, illi præcipuè qui fide insignes à Domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum elatum corpus præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis, qui quanto plures erant, tanto plus nominis referebat Dominus decedens, quòd familiam tantam tantis muneribus cumulasset, ac libertatis precio affecisset. Iustinian. Imperat. *Qui Domini funus pileati antecedunt: si hoc ex voluntate fiat vel testatoris, vel hæredis, fiant illico ciues Romani.* Cod. de Cat. libert. Ambitiosam hanc procerum Rom. consuetudinem perstringit Dionys. Eth. 8. *Equidem scio quosdam qui testamento omnes suos seruos manumiserunt, vt post mortem boni audi.*

rent, & multi lectulos eorum ferales prosequerentur pileati: Et sic intelligis nonnunquam illos qui rasis capitibus triumphantis currum fuerant prosecuti, eiusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præcessisse, vt Q. Terentium Culleonem, quem Scipio Africanus seruitio exemerat, quique triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus.

CAPVT XXI.

1. Nonnulli alij cum faculis etiam præcedebant. 2. Quæ funera ducta ad faces & quæ ad cereos. 3. Mos Christianorũ idem. 4. Lampadibus ardentibus quando vsi Christiani. 5. Cur accendantur faces apud Christianos.

SERVIO teste, ad honorem pręsertim Regum & nobilium cum faculis etiam præcedebant quidam: Virg. de Pallante. 1

——lucet via longo
Ordine flammarum & latè discriminat agros.

Sat.3. Persius.

Cap.11. *Hinc tuba, candelę.*

Ibi. 1. de Tranq. cap. vlt. Ep.122. L. Seneca, *Totiens præter limen meum immaturas exsequias fax cereusque præcessit*. Et de breuitate vitæ: *At mehercule istorum funera ad faces & cereos ducenda sunt.* Et, *Quantulum à funere absunt,*

absunt, & quidem acerbo qui ad faces & cereos viuunt. Faces autem adultis, cerei pueris vt colligitur clarissimè ex Senecæ extremo, *At*
2 *mehercle istorum funera tanquam minimũ vixerint, non ad faces, sed ad cereos deducenda sunt.* *De Breu. vitæ.*
Et quia facum etiam in nuptijs vsus erat, sæpissimè huc alludunt autores. Propert. *Allusiones.*

Viximus insignes inter vtramque facem. *Lib. 4. Eleg. vlt.*

Ouid. quoque,

Et face pro thalami fax mihi mortis adest. *Epist. Cydipp. ad Acõtiũ l. ij. flo.*

Apul. *Comœdiam eius priùs ad funebrem facem, quàm ad nuptialem peruenisse.*

3 A Romanis haud dubiè ortum videtur vt apud Christianos illud idem in cuiusuis fu-
4 nere seruetur, quibus moris fuit seculo quinto post Christum lampades ardentes adhibere in his funerum Cerimonijs. Chrysost. *Hom. 4. c. 2. Hebr.*
Dic mihi, quid volunt sibi istæ splendidæ lampades.

5 Ideo autem accenduntur & funeribus Christianorum præportantur faces, vt significetur defunctos deduci tanquam Athletas quosdam, qui de victo seculo ad supremum illum designatorem pergant coronas ac præmia accepturi pugnatarum pugnarum.

CAPVT XXII.

1. *Insignia Magistratus posita in luctu.* 2. *Annuli mutati.* 3. *Vestis quoque.* 4. *Mortualia induta.*

ANTEQVAM de ijs qui funera sequebantur, dicamus, ordo postulat vt de cultu 1
mutato & ornamentis depositis moneamus. Nam in publico luctu magistratus atque adeo totus populus, quicquid ad ornamenta pertinebat deponere solebat, ac solitũ suum cultum viliori aliquo permutare. Placet locus Taciti, *Plena vrbis itinera, collucentes per campum Martis faces, illic miles cum armis, sine insignibus Magistratus.*

Lib. 3. de fun. Germ.

Annulos mutatos videre est Suetonio qui 2
Augusto mortuo quosdam censuisse tradit, *Exsequiarum die ponendos aureos annulos, ferreosque sumendos.*

Lib. 55. in fun. August. beant.

Vestem mutatam discimus ex Dione. Mu- 3
lierum quoque ornamenta sua deponere mos erat, nec aurum vel purpuram in luctu gestare. Terent.

Mediocriter vestitam veste lugubri
Eius anuis causa, opinor quæ erat mortua,
Sine auro tamen ornatam.

Lib. 34. Liuius: *Quid aliud in luctu quam purpuram atque aurum deponunt.*

In trist. Ouidius calamitatis suæ memor à libro suo omne ornamentum remouet,

Nec te purpureo velent vaccinia succo,
Non est conueniens luctibus ille color.

4 Ornamentis positis lugubria vel mortualia induebant (sic enim appellabantur vestes funebres.).

Ouid. de Ceyce & Halcyone in somnijs apparente: 11. Met.

Surge, age, da lachrymas, lugubriaque indue, nec me
Indeploratum sub inania tartara mitte.

Idem. Lib. 4. Trist. el. 2.

Illa dies veniet, mea qua lugubria ponam.

Propert. Lib. 4. eleg. vlt.

——*Nunquam mater lugubria sumpsi.*

Seneca, *Nostis quasdam quæ amissis filijs imposita lugubria nunquam exuerunt.* Cuius autem coloris fuerint sequenti capite clarum fiet. Consol. ad Helniã c. 18

CAPVT XXIII.

1. *Qui sequebantur.* 2. *Quid ab his dicebatur.*

1 SEQVEBANTVR liberi, propinqui, affines atque alij amici lugentium habitu, capillo demisso:

Terent. In And.

——*Funus interim*
Procedit: sequimur, ad sepulturam venimus.

Ouid. *Funera non potui comitare.* 1 de pont.

Apul. *Funus vero toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulturam.*

2 Sequebantur, inquam, quasi post ipsum

defunctum morituri, subsecuturique, & ab his dicebatur, VALE NOS TE SEQVEMVR.

CAPVT XXIV.

1. *Filij velatis capitibus incedebant, filiæ nudis. 2. Causæ duæ.*

SEQVEBANTVR ergo filij: sed quî incedebant? velatis capitibus, filiæ vero nudis 1
passisque crinibus. Huius moris causas affert
In quæst. Rom q. 14. Plut. *An quod patres*, inquit, *tanquam Deos à* 2
maribus coli conuenit, quos tamen eosdem filias luctu prosequi magis deceat. An ea lugenti accommodata sunt quæ sunt inusitata? Consueuerunt autem magis aperto capite mulieres, atque viri contra operto in publicum prodire. Apud Græcos enim si quid aduersi acciderit, vt mulieres tonderi, sic viri comas alere consueuerunt, quod viri tondere, mulieres verò promißiores habere crines moris est.

CAPVT XXV.

1. *Vestes albæ à mulieribus gestæ. 2. Causæ. 3. Idem mos Græcis & alijs.*

q. 26. IDEM Plutarchus mulieres in luctu albas 1
gessisse vestes, albasque vittas prodit: *An quemadmodum mortui corpus albis vestibus induunt, & propinquos idem facere volunt? corpus autem idcirco sic ornant, quando animum non possunt, quem purum ac splendidum deducere volũt, quasi iam emeritum, & magno ac vario certamine*

liberatum. An tenuitas his in rebus ac simplicitas maximè decet? Infectæ autem vestes tum superfluitatem præ se ferunt, tum elegantiam ac sumptum. Herodianus oculos hic habuit in funere Seueri Imperatoris: *Fœminæ vestibus albis exilibus indutæ moërentium speciem præbent.*

3 Apud Græcos etiam fœminæ, virique candida veste cum coronis amplissimi viri exequias prosequuntur, & velut in publico luctu complorant promiscuè. Hoc fuit in more Syracusanis, qui candido amictu velati & fronde coronati Timoleonem extulêre, sicut Sicyonij Aratum.

CAPVT XXVI.

1. Atra quoque veste vsi Romani. 2. Vsi et exteri cum nigro tum phæo colore. 3. Mos ab Ægyptijs ortus.

1 INVENIO quoque lugentes Romanorum vsos atra veste. Alexander ab Alex. *Tempore luctus apud Romanos Matronæ purpuram aurumque deponunt, atrasque vestes induunt, nec illa resumere donec eluxerint, licet. Viri autem Senatorij laticlauum, & annulos aureos exuentes, pullas vestes sumunt.* Ouid. Lib. 3. cap. 7.

——stabant cum vestibus atris Lib. 6. Met.
Ante thoros fratrum demisso crine sorores.

Et idem de Progne. Ibid.

——Velamine Progne
Diripit ex humeris auro fulgentia lato,

Induiturque atras vestes.

Lib. 8. Met. Althæa apud eundem cum conspicaretur fratres extinctos

—— mœstis clamoribus
Vrbem implet & auratis mutauit vestibus atras.

Ex hoc ritu iuuenalis.

Sat. 10. *Hæc data pœna diu viuentibus, vt renouatâ*
Semper clade domus multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore & nigra veste senescant.

Lib. 3. Sat. c. 15 Macrob. fidem facit Cassium murænam in piscina mortuam tanquam filiam luxisse. In Lib. 3. Germanici exsequijs atratam plebem agnoscit Tacit. Sic ad nuncium è Pannonia allatũ de obitu M. Antonini Philosophi *confusa luctu publico vrbe Senatus in curia veste atra amictus lacrymans conuenit.*

Hoc item commune Græcis probabit Sophocles qui mortuo Euripide atrata & pulla tunica se induit & sine corona suas Tragœdias actitari voluit. 2

Giral. in 2. to. Hist. Poet. Apud exteros quosdam phæus color sumebatur in luctu. Namque Anthiochus audito fratris obitu purpura deposita phæum induit qui inter album & nigrum fuisse color traditur. Diod. de Carthaginensibus ait solitos esse, si quando maius infortunium vrbi contingat nigris pannis mœnia tegere.

Lib. 10.

Adl. 11. æneid. Morem autem hunc gestandi atras vestes in luctu funebri ab Ægyptijs ortum scribit Seruius, *Morem lugendi quidam dicunt Ægyptios inuenisse: eos enim primos Liberum quem Oserim appellant à fratre Typhone per insidias in-* 3

teremptum, atra veste luxisse, inde cæteris gentibus traditum, vt post interitum proximorum suorum veste mutata lugeant, ita tamen vt intra annum finiretur luctus.

CAPVT XXVII.

1. *Vestes scissæ præ luctu nimio.* 2. *Eadem Hebræorum consuetudo.*

1 NON tantùm vestes albas aut nigras in luctu ferre, sed etiam scindere priscos Romanos legitur in Virg. 12 æneid

—— it scissa veste Latinus
Coniugis attonitus fatis. —— Et, Lib. 5.
Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.

Statius. Epiced. in Glauciam.

—— vestes & pectora rumpis.

Idem. In Priscillam.

—— tunc flere & scindere vestes

Sic post allocutionem & conuentiones inter Triumuiros & Sex. Pompeium habitas vtrarumque partium milites cognita suorum propinquorum morte *vestimenta lacerarunt* vt tradit Dio. Idem à Cleopatra factum narrat Plutar. cum vulneratum Antonium statimque moriturum lugeret. Lib. 48. In eius vita.

2 Et hæc fuit Hebræorum consuetudo, vt patebit sacra legenti.

CAPVT XXVIII.

1. *Qui præter dictos sequerentur cadauer in Regum & Imperatorum funere. 2. Pompa ducum aut Imperatorum qui occubuerant in acie.*

Lib. 3. c. 7. LEGIMVS Alexandrum ab Alex. offendimus digna nota de Regum Imperatorũque funere: *Nonnunquam*, inquit, *Senatu vniuerso & Magistratibus cum Vexillis, interdum Equitum turmis, si quando Regum aut Imperatorum funus efferrẽt comitantibus*. Et Paulò post: 1
Sæpe Imperatoris aut Ducis qui occubuisset in acie, funus milites quantùm poterant militaribus studijs celebrarunt. Ea pompa fuit vt armatæ instructæque legiones in turmas & centurias cum vexillis militaribus auersis, aut abiectis militiæ insignibus defunctum comitentur. Hunc morem Virg. expressit, 2
11 æneid

Tum mœsta Phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrenique Duces & versis Arcades armis.

lib. 3. Amor. Eleg. 8. Ouid.

Ecce puer Veneris fert euersamque pharetram,
Et fractos arcus & sine luce facem.

Vestigia prisci ritus hodie. Nec fasces, suos solum lictores, sed milites etiam inuertebant scuta & arma, manentq; in militia nostra hodie vestigia eius ritus. Pergat Alexand. ab Alex. *Phaleras equis detrabunt,*

hunt, ensium mucrones & lancearum cuspides humi deiectos ferunt & rogum lustrant. Et ibidem, *Græcis vsurpatur vt Imperatore aut Duce fato perfunctis, funus efferatur solenni pompa & apparatu regio: Magistratus, sacerdotes, pueri atque iuuenes cum trophæis, armis militaribus, coronisque funus prosequuntur.*

CAPVT XXIX.

1. *Luctui præerant præficæ. 2. Mulierum mos. 3. Iocus à Præficis. 4. Mœniam agebant. 5. Psaltriæ Christianorum.*

1 LVCTVI *Præficas* præfuisse adiungo. Dicebantur mulieres ad hoc conductæ, vt in funere lamentarentur, ac defuncti laudes prædicarent, cæterisque modum plangendi darent, vnde etiam nomen habeant, quasi quæ huic rei sint præfectę.

Lucilius.

Mercede quæ conductæ flent.

Id imitatus est Horat.

Vt quæ conductæ plorant in funere.

De ijs elegans est Æsopi Apologus: *Diues duas habens filias, altera mortua præficas conduxit: quum verò altera dixisset, Vt nos miseræ ipsæ ad quas luctus pertinet, lamentari nescimus; hæ verò non necessariæ sic vehementer plangunt, Mater ait: Ne mirare filia, si hæ ita lamentantur, nam nummorũ gratia id agũt.* Næuius, *Hæc quidẽ mehercle opinor, præfica est, quæ sic mortuũ collaudat.* *Apud festum.*

Id enim familiare eſt vxoribus vt maritum 2
defunctum in alterius inuidiam ſine fine
In fri-volar. prædicent. Plaut. apud Nonium,

Superauere omnes argutando præficas.

Ab his præficis iocus ſumitur in eos qui ſi- 3
mulant amorem, aut dolorem, quum lucri
cauſa faciant quicquid faciunt, *Præficarum more.*

Hæ itaque Mulieres in funere cum merce- 4
de lamentabantur, Næniamque agebant,
haſque ſequebantur alij, (vt probabile eſt)
qui funeris deducendi cauſa confluxerant.

Apud Chriſtianos Præficarum loco, olim
Pſaltriæ ſubſtitutæ quæ hymnos canebant vt 5
Lib.3.de ex ſeq. Iuſt. Imper. meminit Corippus.

Omnis in exſequias ſexus conuenit & ætas,
Quis memorare poteſt tantæ miracula pōpæ?
Hinc Leuitarum venerabilis ordo canentum,
Virgineus tonat inde chorus: vox ęthera pulſat.

CAPVT XXX.

1. *Sine pompa elati.* 2. *Modus funeris præſcriptus.*

HOc funeris ſolenne & apparatum mul- 1
ti prætermitti iuſſerunt. Inter illos M.
Æmylius Lepidus princeps Senatus decedens
præcepit filijs, vt ſine linteis, ſine purpura,
Tibicine & præficis funus ſibi facerent. Atticus etiam Pomponius multique clari viri
ſine pompa funeris efferri voluere. Cornelius nepos, *Elatus eſt in lecticula vt ipſe præſcrip-*

ferat, sine vlla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia Annæum Senecam quoque *sine vllo funeris solemni* apparatu crematum tradit Tacitus, nimirum ita *codicillis præscripserat*. Et de Othone Imperat. Suetonius: *Et celeriter & paruo cultu, nam ita præceperat, funeratus est.* Lib. 15.

2 Ex quibus locis, vt annotat Kirchmanus apparet solitos Romanos plerumque modũ & rationem funeris sui præscribere, quod alijs exemplis demonstrat. Primò Augusti Cæsaris qui Suetonio docente, *mandata de funere suo vno volumine* complexus est. Dio etiam scribit *Iulium Frontinum* vetuisse *omnino monimentum sibi fieri* additis his verbis, IMPENSA MONVMENTI SVPERVACVA EST, MEMORIA NOSTRI DVRABIT, SI VITAM MERVIMVS. cap. vlt. Lib. 5.

CAPVT XXXI.

1. *In luctu mulieres capillos scindebant, viri barbam capillumque alebant; mos ortus à Græcis.*

1 PRÆFICÆ itaque luctui præerant, cæterisque modum plangendi dabant, propinquis potissimùm: mulieribus quidẽ, quarum mos erat, vt capillos deciderent, & lugerent in eius honorem qui mortuus esset: viris quorum erat barbam capillumque summittere vt significauit Alexander ab Alex.

referens modum lugendi Græcorum ad Romanos: *Apud Græcos conuenit in luctu viros comas alere, barbam capillumque summittere, mulieres verò tonsis crinibus esse: quem morem à Romanis vsurpatum legimus, nam sorores defunctis fratribus, & matres filijs orbatæ in acerbo funeris luctu cum flebili vociferatione detonsos crines corpori imponebant: qui mos antiquissimus vsque ab Homero traditur.* Apud eundem enim de ijsdem capillis tonsis legitur

——illum nec enim reprehendere fas est,
Qui fleat hunc, cuius fregerunt stamina Parcæ.
Solus honor sequitur mortales ille misellos,
Et tondere comam, & lachrymas in funere spargi.

Apud Calabrum quoque Briseis tonsis crinibus herum suum luget.

Sic Alcæus Epigrammatographus in his.

Extinctum luget Pylades te Græcia tota,
Ad viuam tonsis crinibus vsque cutem.

Alexander ab Alexandro iterum de his: *Græcis vsurpatur vt Imperatore aut duce fato perfunctis equi virique tondeantur.* Quid plura? *ijsdem in vsu fuit vt luctu capillum discindant manu & comam vellant.*

Lib. 3. cap. 7.

De Romanis illud Propertij intelligendum,

Ille meo charos donasset funere crines.

CAPVT XXXII.

1. *Crines prædicti imponebantur super mortui pectus aut sepulchrum apud Græcos & Romanos.*

1 EVVLSOS ac tonsos crines mortuis offerebant & super ipsorum pectora vel tumulos imponebant Græci parentandi gratia, vnde Maximus Tyrius comam dicit esse *vltimum quod iam sepulto donari potest*. Hunc ritũ respexit Agathias qui ad tumulum sororis suæ Eugeniæ musas, Venerem & Themin crines totondisse ait hoc versu *Orat. 7.* *Lib. 3. Anthol.*

Eugenie iacet hîc, ad cuius busta secarunt
Cæsariem Musa & cum Themide alma Venus.

Apud Homerum negat Achilles *lauacro daturum se operam priusquam rogò imposuerit Patrocli cadauer* comamque sibi detonsam. *Iliad. Ψ*

Nunquid & Romanorum hic ritus? Est certè. Ouid. de Narcissi sororibus

——planxere sorores *3 Met.*
Naiades & sectos fratri imposuere capillos.

Idem. *In epist. Canaces ad Macareum.*

Non mihi te licuit lachrymis perfundere iustis.
In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Sic est apud Petronium: *Illa ignota consolatione percussa, lacerauit vehementiùs pectus, ruptosque crines super pectus iacentis imposuit.* Statius. *In sat. de Matrona Ephes.* *Lib. 7. Theb.*

———tergoque & pectore fusam
Cæsariem ferro minuit, sectisque iacentis
Obnubit tenuia ora comis.

In phæ. Act. 1. sc. 1. Seneca.

Placemus vmbras, capitis exuuias cape,
Laceræque frontis accipe abscissam comam.

Sic Euryali mater vbi filium ab hostibus interemptum didicit, comam scindit:

Nuncia fama ruit, matrisque allabitur aures
Euryali: ac subitus miseræ calor ossa reliquit.
———& fœmineo vlulatu,
Scissa comam muros amens, atque agmina cursu
Prima petit.

CAPVT XXXIII.

1. *Exterorum nonnulli capillum etiam in luctu ponebant præter Græcos & Romanos prædictos.*

HOc fecit Archelaus Macedonum Rex in funere Euripidis, & Alexander Magnus in funere Hephæstionis. Plutarchus de Thessalis, *Cùm Pelopidas cecidit in acie quam Thessali habebant contra Alexandrum Phereum Perseæ Tyrannum, milites eius Thessali neque thoracem posuerunt, neque frænos equis detraxerũt, &c. sed equos totonderũt, ipsi quoque tonsi fuerunt.* In sacris etiam libris legimus Iobum audita filiorum morte caput totondisse, *Tunc surrexit Iob & scidit vestimenta sua, & tonsò capite corruens in terram adorauit & dixit. Nudus* 1

egressus sum de vtero matris meæ & nudus reuertar illuc. Ægyptij atque Assyrij funera comitantur capillum summittentes, barba detonsa. Illi si felis moriatur in luctus & mœroris signum sola supercilia eradunt. Milesij suos mortuos erasis capitibus plangere consueuerunt. Alexander ab Alexandro de Barbaris, *Mos apud Barbaros inoleuit frequens, vt in funere & casibus aduersis iuuenes tonderent comam, barbam ipsi ponerent & vxorum capita deglabrarent.* Persæ quoque detonsis coniugibus & liberis, lacera veste, lugubri vlulatu corpora efferebant: ijdem in funere clarorum virorũ seipsos, equos & Iumenta tondebant. Carthaginenses in luctu comas & ora lacerant. Apud Lacedæmonios obitu Regis enunciato, Spartiatę, serui & mulieres ingenti coacta manu laceratis crinibus eum fuisse optimũ Regum voce significant, quem morte sublatum omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Habe iterum verba Alexandri ab Alex. *Præualuit mos Regũ & optimatum in funebri pompa, vbi dolore intestino premuntur, vt decoris immemores cinere caput aspergant, faciem deturpent, tunicam discindant, comam vellant.* Neoptolemus filius Achillis, postquam vindicatam mortem patris Achillis vidit ex Alexandro necato, initium lugendi fecit, & vna cum Phœnice atque Mymidonum exercitu crines sepulchro deponit, pernoctauitque in eo loco vt ait Dictis Cretensis.

Lib. 3. cap. 7.

Lib. de bello Triano.

CAPVT XXXIV.

1. *Capilli etiam paſſi.*

NOn modo mulieribus ſectos capillos 1
obſeruare licet, verum etiam ſolutos, ac circum colla fluitantes. Apertè Liuius, *Soluit crines & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat.* Ouid de Lucretia.

Lib. 1. de ſorore horatiorum.

——— paſsis ſedet illa capillis,
Vt ſolet ad nati mater itura rogum.

Lib. ij. Faſt.

Idem de Philomela,

Lib. 6. Met. Fab.

Mox vbi mens rediȷt paſſos laniata capillos
Lugenti ſimilis.

Ad Theſea.

Et in Epiſtola Ariadnes,

Aſpice demiſſos lugentis more capillos.

In Arg.

Catullus,

Illius egregias virtutes claraque facta
Sæpe fatebuntur gnatorum in funere matres:
Cûm tremulo incanos ſoluent à vertice crines.

3. æneid.

Virg. de funere Polydori,

Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.

Eleg. 3.

Tibullus,

Non ſoror aſſyrios cineri quæ dedat odores,
Et fleat effuſis ante ſepulchra comis.

Petronius in Satyr. de celebri illa matrona Epheſinâ: *Non contenta vulgari more funus paſſis proſequi crinibus, aut nudatum pectus in conſpectu frequentiæ plangere.*

In heaut. Act. ij. ſc. 3.

Terent.

Capillus paßus, prolixus, circum caput
Reiectus negligenter.

Et in

Et in Phormione, virgini matrem mortuam lamentanti *capillus passus* tribuitur. *Act. 1. sc. 2.*

CAPVT XXXV.

1. *Capilli etiam puluere sparsi.*

RITVM passos ferendi capillos nosti, quos etiam pulueris cinerumque aspergine sordidasse reperies cum Græcos, tum Latinos. Id fecit Achilles audita Patrocli morte. *Homer. Iliad. 18.* Et Priamus puluere aspersus Hectoris filij mortem luget. Hinc Virg.

Canitiem immundo perfusam puluere turpans. *xii. æneid.*

Idem.

Canitiem multo deformat puluere. *x. æneid.*

Catullus, *In Arg.*

Canitiem terra atque infuso puluere fœdans.

Ouid. *Lib. 8. Met. fab. 4.*

Puluere canitiem genitor vultusque seniles
Fœdat humi fusus.

Seneca, *In Troade.*

Soluite crines, per colla fluant
Mœsta capilli, tepido Troiæ
Puluere turpes pateat exertos
Turba lacertos.

Eho.

———— coma demissa est
Libera nodo: sparsitque cinis
Feruidus hora.

CAPVT XXXVI.

1. Conuitia & querelæ in Deos. 2. Aræ lapidatæ. 3. Statuæ deiectæ.

PRÆTER luctum nonnulli præ nimia impatientia etiam querelis Deos ſuo onerabant, eoſque conuitijs inceſſebant, quod ab illis aſpectu charorum ſuorum eſſent pri- 1
Lib. 13. uati: Vnde Silius de Scipione cùm de morte ſuorum propinquorum audiſſet

> ——— *pietas irata ſiniſtris*
> *Cœlicolis furit, atque audit ſolatia luctus.*

In præf. Lib. 3. in Eutrop. Claudianus.

> *Improbe quid pulſas muliebribus aſtra querelis,*
> *Quod tibi ſub Cypri littore parta quies?*

Statius,

Lib. 5. Sylu.

> ——— *iniuſtos rabidis pulſare querelis*
> *Cœlicolas ſolamen erat.*

Nec ſe continuit illorum inſania inter hos 2
terminos: ſed etiam Deorum ſuorum aras & templa lapidare ſoliti erant, ſtatuaſque deij- 3
cere. Sueton. *Quo defunctus eſt die lapidata ſunt templa, ſubuerſæ Deûm aræ, lares à quibuſdam familiares in publicum abiecti.*

De vita Beata 26. Quo referendus & Sen. locus, *Nullam mihi iniuriam facitis, ſicut nec Dijs quidem hi qui aras euertunt.*

CAPVT XXXVII.

I. *Qui non luxerunt suos mortuos.*

1 ROMANOS, exterosue luxisse mortuos vidimus. Nunc non malè me operam collocaturum existimo, si nonnullarum gentiũ nullo dolori indulgentium in funeribus cõsuetudinem ostendero. Placet priùs Thracũ, qui defunctos cum cantu & luxu lasciuiaq; gesticulatione patrium carmen canentes efferre soliti erant. *Thraces*

Massilienses quoque sine vllo dolore funera celebrarunt. Valer. Max. *Duæ ante portas eorum arcæ iacent, altera qua liberorum, altera qua seruorum corpora ad sepulturæ locum plaustro deuehuntur sine lamentatione, sine planctu, sine luctu: funeris dies domestico sacrificio, adiectoque necessariorum conuiuio finitur. Etenim quid attinet humano dolori indulgere, aut diuino numini inuidiam fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit.* Apud Alex. ab Alex. *Cimbri & Celtiberi si qui in acie mortem oppetunt, gaudio exultant: si autem morbo affecti decedunt, in squalore & luctu sunt.* Val. Max. de Lycijs: *Cum ijs luctus incidit muliebrem vestem induunt, vt deformitate cultus commoniti, maturius stultum proijcere mœrorem velint.* *Massilienses. Lib. 3. c. 7. Cimbri & Celtiberi. Lib. 3. cap. 7. Lycij. Lib. 2. cap. 7.*

In Thera pueri citra septennium, aut homines vltra quinquagesimum annum indefleti fuere, quod illi rapti immaturo funere, vix primum vitę lumen attigissent, isti autem satis diu vixissent. *Alex. ab Alex. cic. Theręs.*

Effed. Essedonum traditur mos vt parentum funera cantibus prosequantur, mox cœtibus propinquorum aduocatis (quod dictu audituque fœdum est) ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus vescantur. De Lybicis Ælianus, *Lybici eos qui vel ab Elephantis, vel in venationibus vel in prælijs interfecti sunt, honorificis sepulturis prosequuntur, hymnosque in eorum honorem cantant. Est autem hoc argumentum hymnorum vt dicant eos se fortes viros præbuisse, qui tantæ bestiæ reluctari veriti non sint. Dicunt enim gloriose vitam cum morte commutasse. Id demùm monumentum eße laudatißimum ei qui terræ mandatur.*

Lybici. Lib. 12. de varia hist.

Locrens. Heracl. in polit. Apud Locrenses luctu mortuos prosequi vetitum est: sed postquam elatum est funus, conuiuia agitant.

Q. Max. L. Paul. M. Cat. M. Bib. Quintus Maximus filio consulari: Et Lucius Paulus duobus paucis diebus amissis: Et Marcus Cato mortuo prætore designato filio non luxerunt. Marcus quoque Bibulus consul, quum toto consulatu domi delituisset, quo die de obitu duorum filiorum certior fuit, in Senatum venit & munus consulare obiuit. Lucius Crassus cùm piscinis maximè delectaretur, Murænamque mortuam atratus plures dies tanquam filiam lugeret, probroque ei daretur à Cn. Domitio collega: Nimirum respondit Crassus, fateor me ita pium esse, vt minima de caussa plorem: at tu qui extulisti tres vxores, minime ploras.

Cn. Domit. tit. 4. de hospit. c. 22.

Milites Hieros. Inter statuta militum Hierosolymitanorum

ſancitum à Magno Magiſtro, ſeu generali illorum præfecto, vt honeſtiſſimè quidem fratres & milites illorũ ſepeliantur, ſed ne poſthac vllus, ſiue fuerit frater, ſiue ſecularis, pullatus omnino, ſiue veſtitus veſte lugubri funus ſequatur, neque etiam ipſius Magiſtri vbicumque mortem obierit: idque opinor vt mortẽ deſpicere, vel non timere aſſueſcant. Audi Eunium, dicet Eunius.

Nemo me lachrymis decoret, neque funera fletu
Faxit, cur? volito viuus per ora virum.

Plato ordinem pompæ funebris in funere præfectorum Ciuitatis, tale ponit: *Indumenta omnia alba, luctus ploratuſque nullus. Chori duo alter puellarum numero 15. alter verò totidem puerorum, qui pheretrum circumſtarent, dum ſacerdotes viciſſim demortuum laudabant, eiuſque fœlicitatem totum diem decantabant. At poſtero die benè manè iuniores capulum ad ſepulchrum ferebãt, &c.* Cicero, *Solonis quidem ſapientis elogium eſt, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorum lamentiſque vacare.* In 12. de leg. Ordo pompæ funeb. in funere præfectorum Ciuitatis. Solonis elogiũ. In Cat. maior.

Denique D. Hieronymus teſtis eſt, Chriſtianos in funere & exſequijs ſuorum ceciniſſe *Alleluya*, quæ vox eſt gratulantis, non lugentis. Hoc autem fine cantabant vt gratias Deo agerent, quòd eum qui è vita exceſſerat, laboribus liberaſſet. In Epitaph. Paulæ. Priſci Chriſt.

PETRI MORESTELLI
DE
IVSTIS FVNEBRIBVS
LIBER TERTIVS.
CAPVT I.

1. *Funera per forum ducta.*

N viam, mi lector, reuertamur, hoc est ad Romanos, & quò primùm ferretur cadauer ab ædium vestibulo inuestigemus. 1

Si ergo illustris ac splendendi generis meritisque in Rempublicam insignis defunctus fuisset, ad *Rostra* ferebatur. Extat apud Polybium locus præclarus: *Si quando apud Romanos quispiam ex illustribus viris ex hac vita discesserit, elato funere portatur cum reliqua pompa ad rostra sic dicta, in forum*. Non minus clarè Dionysius Halicarnass. expressit: *Exorto autem ingenti tumultu & vlulatu per totam vrbem ob Tullij*

Lib. 6.

Lib. 4. de fun. Ser. Tul.

mortem, veritus Tarquinius ne si per forum funus duceretur, vt fert Romanorum consuetudo cum regia pompa & cæteris solemnibus ceremonijs, quæ in funere obseruari solent, plebs in se impetum faceret, regni potentia nondum satis confirmata, nullos sepulturæ consuetos ritus adhiberi passus est. En Telemachus: Ecce iam *ad vltimum defletus atque conclamatus processerat mortuus, rituque patrio vt pote vnus de Optimatibus, pompa funeris publici ductabatur per forum.*

CAPVT II.

1 I. *Funus collocatum pro Rostris.*

IN forum igitur funus ductum collocabatur pro Rostris. At quæ sunt *Rostra?* Polybio templum erat Romæ in foro, ante curiam hostiliam, pulpitum habens nauium rostris adornatum ex quo ad populum orationes haberi solebant in defuncti laudem. Cum eodem Polyb. loquor: *Si filius adultus supersit, ac præsens existat: sin verò alius quisquam ex ipsius genere rostra ascendit, ac demortui virtutes, & quæ in vita præclarè gessit prædicat.*

CAPVT III.

I. *Ibi funera laudata.*

1 PAVLÒ post Polyb. hæc habet. *Vbi ad Rostra veniunt, cuncti ex ordine sellis elephantinis sedent, quo spectaculo haud facile poterit quicquam spectari pulchrius Iuueni gloriæ & honestatis cupido. Etenim eorum virorum qui virtutis gratia glorificantur videre imagines, easque omnes veluti*

viuas, quem non excitaret? Quodnam aliud pulchrius spectaculum? Praterea qui de iam sepeliendo mortuo concionatur etiam de alijs disserere incipit, idque primum de maiore natu, ex his qui prasentes sunt, recensens quid quisque illorum consecutus sit ac geßerit. Vnde fit, vt frequenter bonorũ virorum praconia virtute acquisita, renouentur, ac celebritas eorum, qui honesti aliquid gesserunt, immortalis, & gloria eorum qui patria benefecerunt, multis innotescat, & ad posteros propagetur. Et quod maximum est, Iuuentus ad hoc prouocatur, vt nihil non pro Reipub. commoditate ferendũ subeat, quo celebritatem qua bonos viros comitatur, consequatur. Aerouatus Horatij Interpres, *Varro pro* In Eph. *Rostris sepulchrum Romuli dixit: vbi etiam in huius rei memoriam duos leones fuisse erectos constat, vnde factum est, vt pro Rostris mortui laudarentur.*

CAPVT IV.

1. *Origo orationum funebrium.*

PRIMVS apud Romanos funebri oratione 1
collegam suum Iunium Brutum laudauit P. Valerius Publicola Consul anno primo post Reges exactos, quam orationem tam acceptam, tamque caram populo fuisse Plutarchus scribit, vt inde tractum sit, vt omnes boni ac magni viri, cum fato concessissent ab optimis laudarentur. Adest & Dionys. Halicarnass. Lib. 5. *Postero die atratus Bruti corpus in foro proposuit splendide in lecto ornatum, populumque ad*

concionem

concionem conuocauit, & suggestu conscenso in eius laudem habuit funebrem orationem.

CAPVT V.

1. *Habebantur hæ orationes vel à proximis.* 2. *Vel alijs si propinqui deessent.*

1 HABEBANTVR autem orationes huiusmodi ab ijs qui mortuum sanguine proximi accedebant vt iam superiùs ex Polybio ostensum. Vnde Appium Claudium eum qui seipse interfecit, ne furiosæ multitudinis, cuius conatibus pertinaciter nimium se semper opposuerat iudicum subiret, allatum de more in forum per consules aduocata concione filius adolescens laudauit. Sic fabius filiũ suũ laudauit autore Plut. *Dolorẽ vt vir prudens & pius pater tulit moderatissimè. Orationẽ quã habẽt in clarorum virorum funere propinqui, ipse in foro dixit, quam postea edidit scriptis mandatã.* Marcum in prætura mortuum Cato pater laudauit: Scipionem minorẽ patruum Q. Fabius:
2 C. Cæsarem occisum M. Antonius. Quod si propinqui deessent, qui officium hoc defuncto valerent præstare, alijs hoc laudationum funebrium munus demandabatur. Ad Quintilianum confugiendum: *Mos*, inquit, *Romanus etiam negotijs hoc munus inseruit. Nam & funebres laudationes pendent frequenter ex publico officio, atque ex Senatusconsulto Magistratibus*

Liuius lib. 9.

Cic. in orat. pro mur. Suet. in eius vita.

Lib. 3. in Gen. demõst.

ſæpe mandantur. Demoſthenes in præclara illa Cteſiphontis defenſione, ab Athenienſi populo ſe dicit electum vt eos qui in acie ceciderant laudaret. Appianus: *Pro roſtris deinde in ſuggeſtu, poſito cadauere, funebrem orationẽ habuit vir eius ætatis eloquentiſsimus, quod Fauſtus filius nondum eſſet maturus*. Pen. *Huius viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris attulerunt. Laudatus eſt à conſule Cornelio Tacito, nam hic ſupremus fœlicitati eius cumulo acceſsit, laudator eloquentiſsimus.*

De fune re Sy.

Lib. ij. Epiſt. 1.

CAPVT VI.

1. *Non ſolum viris orationes funebres decretæ, ſed & iuuenibus illuſtribus & claris mulieribus.*

NON viris tantùm hic honor, ſed etiam Illuſtribus iuuenibus & claris mulieribus fuit conceſſus. Plutarch. *Cùm Camillus ad Veios expeditionem ageret, ſpoliorum decimas vouit. Captâ direptâque vrbe multo poſt tempore, quum votum ſoluere neglexiſſet, monuerunt augures in ſacrificijs iram Deûm apparuiſſe. Senatus iureiurando aſtrinxit eos qui in partem prædæ veniſſent, decimas in medium vt afferrent. Vt quiſque quantum erat æquum in medium contulerũt, viſum eſt aureum craterem Delphos mitti: ſed parua auri copia erat in vrbe. Quum ij quibus præcipua cura hæc demandata erat, de auro inue-* 1

In vita Camill.

niendo consilia agitarent, matronæ inter sese suæ sponte consultantes, omnia ornamenta aurea, quibus circa corpus vtebantur offerentes, contribuerunt. Aurum fuit pondere octo talentorum. His mulieribus referens Senatus honorem, pro earum dignitate decreuit, post mortem quemadmodũ pro viris, ita pro fœminis in funere laudatiuam orationem haberi. Et Plato fœminas quoque post mortem laudandas censet. Libro enim septimo de legibus ait: *Sequitur illa sine inuidia lex.*

DECENS EST EOS CIVES LAVDIBVS EXORNARE QVI EXCESSERINT E VITA, SI CORPORIS VEL ANIMI VIRIBVS RES ARDVAS PRÆCLARASQVE GESSERINT ET LEGIBVS LIBENTER PARVERINT. VIVOS AVTEM LAVDIBVS HYMNISQVE HONORARE TVTVM NON EST PRIVSQVAM VITA DEFVNCTVS VIVENDI FINEM FECERIT: HÆC OMNIA VIRIS MVLIERIBVSQVE VIRTVTE INSIGNIBVS COMMVNIA SINT.

Ad quod Plutarchus; *Romanam legẽ maxime probo, quæ mulieres itidem vt viros publicè post mortem meritis laudibus affici iubet.* Id autem accidit anno ab V. condita CCCLXIII. Iuxta Sigonianam supputationem. Nonnullas mulieres ritè subiungam, & primò *Popilliam* primam omnium à Catulo filio hoc honore affectam vt putat Cicero. *In eo quidem genere scio & me & omnes qui affuerunt delectatos esse vehementer cùm abs te* (Catulum intelligit) *est Popillia mater vestra laudata: cui primùm mulie-*

Lib. de virtutibus mulierum.

Lib. ij. de Orat.

ri hunc honorem in nostra ciuitate tributum puto. At omnesne primis temporibus sibi statim hunc honorem vendicarunt cùm laudari cœptæ sunt? Minimè sed ætate tantum prouectiores. Nam primus Iulius Cæsar morem laudandi Iuniores introduxit si Plutarcho credas: *Enimuero ætate prouectiores mulieres in funere laudari, moris antiqui apud Romanos fuit. Primus Cæsar vxorem suam, cùm iuniores laudari non esset receptum, mortuam oratione decorauit; quo facto animos multitudinis sibi fauore obstrinxit, vt tanquam mansuetum placidissimisque moribus virum amarent.*

In eius vita.

Caius Cæsar Iuliam amitam vxoremque Corneliam laudauit.

CAPVT VII.

I. *Exteri quoque suos mortuos laudarunt.*

Ægypt. Gen. dier. lib. 3. c. 7. ex Diodoro Siculo.

LIcet à Romanis ad exteros transire. Alex. ab Alex. *Fuit in vsu apud Ægyptios Rege defuncto, antequam iusta darentur, per sacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnẽ vitæ seriẽ & ipsius dicta factaq;, & an fuerit fortißime præliatus, an vero segnis & deses, ex alto suggestu in maximo omnium conuentu perlegi & recenseri: & si vitia præualebant honore funeris priuari, atque insepultum cadauer abijci. Si verò virtutes præcellerent, omnĩ honore cumulari, unguentis deliniri et laudibus celebrari. Reliquos verò cuiusque sortis*

homines ita laudari, vt sine vlla opum fortunarũq; mentione, solam religionem, Iustitiam, pietatemque commendarent.

Apud Indos verò viguit mos, vt cùm moritur quispiam, pro foribus Domus, Magistratus cui hoc munus impendebat anteactam vitam moresque describat, vt vitia laudesque innotescant omnibus, & palam fiant. *Indi.*

A Græcis simile quoddam accepimus vt defuncti laudes solenni oratione & longè petito proœmio prosequantur. Proditurque primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponessiaco pro patria occubuerant, prosecutus fuit. Alij verò Solonem Græcis funebrem orationem primùm inuenisse ferunt. *Græci.*

Galatæ funebrem orationem in Magnatũ exsequijs habuerunt quoque, in quibus grãdes natu, aut proximi necessarij de laudibus defuncti disserebant, ac illorum dicta factaque egregia, totiusque vitæ cursum recensebant. *Idẽibid. Galatæ.*

A Cecrope Atheniensium Rege fuit institutum vti de mortui laude in funere Oratio haberetur inter propinquos. *Atheniens. Pont. c. 15. de magnif.*

Libyci eos qui ab Elephantis vel in venationibus, vel in prælijs interfecti essent, honorificè sepeliebant, hymnosque in eorum laudem læta voce contabant, quod tam honestè ac gloriosè vitam cum morte commutassent. *Lybici.*

CAPVT VIII.

1. *Primis temporibus funera in vrbem elata; ibique sepulta. 2. postea prohibitum.*

ORatione funebri in foro habita, funus iterum procedebat. Ad quem locum? Vbi mortuus vel sepeliendus, vel cremandus erat. In vrbem? Ita Seruius, *E foro domum suam referebatur mortuus primis temporibus*, vnde est apud Virg. *Sedibus hunc refer ante suis & conde sepulchro.* Postea verò lege 12. Tabul. cautum fuit: HOMINEM MORTVVM IN VRBE NE SEPELITO, NEVE VRITO. Hæc lex extat apud Ciceronem, quam sic explicat, *In vrbe sepeliri lex vetat: sic decretum est à pontificum Collegio non esse ius in publico loco fieri sepulchrum. Statuit enim Collegium locum publicum non potuisse priuata religione obligari.* Idipsum vetant Cæsares Diocletia. & Maximinia. & Iulius Paulus, *Corpus in Ciuitatem inferri non licet, ne funestentur sacra Ciuitatis & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Adrianus quoque teste Vlpiano rescripsit & pœnam statuit quadraginta aureorum, in eos qui in Ciuitate sepulchrũ faciunt, quæ fisco inferri voluit, & in Magistratus eandem pœnam qui passi sunt, & locum publicari iussit & inde corpus transferri. Antoninus quoque pius intra vrbes mortuos sepeliri vetuit teste Iuliano Capitolino.

Margin notes: 1 (beside "Ratione funebri"); In lib. 5. æneid. (beside "referebatur … apud Virg."); 2 (beside "Postea verò"); Lib. 2. de leg. (beside "ronem … vetat"); Lib. 1. rec. sent (beside "Corpus in Ciuitatem"); In lib. 3. §. D. (beside "ordinem punitur … piano").

Refert & Dio Caſſius anno ab V. condita 716. Romæ cautum edicto ne mortui intra duo millia paſſuum ab vrbe cremarentur. Obſeruatum idipſum non ſolum in priuatis ſepulchris, verum etiam in communibus multo magis, vt ea extra mœnia eſſent. *In eius vita.*

CAPVT IV.

1. *Mos ſepeliendi in agris.*

1 SEpulchra ergo priuata & communia erãt extra mœnia, in agris ſcilicet, è quibus teſtatores certum loci ſpatium excipiebant, ſuiſque adimebant hęredibus vt Reipublicæ ſeu libertis & familiæ ſuæ donarent illiſque eſſet ſepulchretum. Hæc adimendi erat formulâ. HOC MONVMENTVM HÆREDES NON SEQVITVR. Vel hæ literæ H. M. H. N. S. tantumdem enim valent, & reperiuntur etiam hodie in veteribus marmoribus & lapidibus inciſa. Sunt qui ex amphibolô iocum captãt: *Monumentum hæredes non ſequitur, quia immobile, ſed hæredes ſequuntur monumentum:* vt eſt apud Comicum, *funus præit, ſequimur.* Dion. Lambinus aliquot inſcriptiones hac de re proponit, vnam quidem ex Marmoreo monimento quod Bononiæ vidit, altero ex vno quod Romæ, & duas Mutinenſes, ex his quatuor tres habe.

Prima Mutinensis.

CLAVDIA PLAVTILA SIBI ET VERCONIO AGATONI MARITO OPTIMO ET LVCIFERAE LIBERTAE IN FR. P. XX. IN AG. P. XX. H. M. H. N. S.

Altera Mutinensis.

C. STATIVS C. F. SALVIVS SIBI ET C. STATIO C. FABIO RVSTICO ET P. POMPONIO: P. L. ANTEROTI. POMPONIAE P. L. OPTATAE POSTERISQVE EORVM F. L. (*id est faciendum locauit*) IN FR. P. XVI. IN AG. P. XX.

Illud quod est Romæ sequitur.

DIIS MANIBVS SACRVM MARIO L. LIB. HERMETI ET DOCETIAE FASIDI MARIVS L. LIB. FELIX PATRONIS SVIS BENEMERENTIBVS DE SVO FECIT SIBI ET LIBERTIS LIBERTABVSQVE SVIS POSTERISQVE EORVM, ITA NE VNQVAM DE NOMINE FAMILIAE EXEAT HOC MONIMENTVM. HOC MONIMENTVM HAEREDES NON SEQVITVR IN FRONTE LATITVDINIS PEDVM XX. ET DIG. II. IN AG. LON. &C.

Certum

Certum enim ſpatium tumulo ſacrum in fundo definiebatur à *fronte* & in *agrum* hoc eſt in *latum* & *longum*, quod erat inuiolabile & vſu capi non poterat, nec hæredes ſequebatur, vt alia bona. Quis in agro iam neget ſepultos mortuos? Non nocet præterea Cicero, qui demonſtratione vtitur vt probet Roſcium ſpoliatum omnibus fortunis fuiſſe: *Cui de tanto patrimonio*, inquit, *iſte nefarius prædo* (ſcilicet procurator Chryſogoni) *ne iter quidem ad ſepulchrum patrium reliquiſſet*. Et in campo martio tantùm Reges humari primùm conſuetum tradit Appianus, qui poſtea ſepulti in via flaminia teſte Strabone.

Pro S. Roſcio.

Lib. 1. bel. Ciu. in 5.

CAPVT X.

1. *Ritus ſepeliendi in agris etiam cæterarum gentium.*

1 NEque Romani ſolum, ſed & alij populi conſuetudinem hanc obſeruarunt vt Græci, de quibus teſtis erit Æſchines qui dū Timarchum vniuerſum patrimonium profudiſſe oſtendit, ait matrem eius filium oraſſe ne fundum certum alienaret, vt ſi nihil aliud inde commodi caperet, ſaltem mortua haberet vbi ſepeliri poſſet, & nec ipſi quoque prædio pepercisse. Scribit Dares Phrygius Priamum Hectorem filium ſuum ab Achille occiſum, more ſuorum ante portas ſepeliſſe & ludos funebres feciſſe. Hoc etiam colligi poteſt ex D. Chryſoſt. *Si extra vrbem*, inquit,

Græci.

Lib. de excidio Troiæ.

In Pſ. 5. 1. t.

corpora mortua: multò magis qui verba mortua & qui talia proferunt & ne tegere aut obumbrare quidem volunt, longe amandare oportet. Lex Plat. ostendit quoque: *Nullum in agro fœcundo, & agro ad culturam apto sepulchrum fiat: sed is locus corpora defunctorum recipiat qui ad cætera inutilis. Nec enim à viuis nec à mortuis terræ fœcunditas impedienda est.*

Corinthi. Corinthi extra vrbem Maximorum virorum monumenta fuere inter quæ Diogenis Synopensis quem canem Græci cognominarunt, sepulchrum visebatur.

Athenienses. In Aticis l. 1. *Athenis in Academia*, inquit Pausanias, *gymnasio extra muros clarissimorum virorum sepulchra visebantur* THRASYBVLI LYCI F. *qui cum 60. socijs Thebas profectus, Tyrannorum triginta dominatum euertit. Item* PERICLIS, CHARIÆ, ET PHORMIONIS. *Eorum omnium qui aut naualibus aut terrestribus prælijs oppetiere, ijs exceptis qui ad Marathonem ceciderunt, quibus eodem quo occubuerunt loco sepulchra erecta fuere &c.* De ijs autem Atheniensibus qui in pugna contra Persas ceciderũt sic loquitur. *In Marathonijs campis tumulus est qui in pugna contra Persas ceciderunt, & ex eo pilæ eminent, in quibus cæsorum nomina & tribus inscriptæ sunt. In his ipsis campis audiuntur per totam noctem equorum hinnitus & pugnantium etiam virorum species cernuntur. Atque hæc quidem qui de industria auditum spectatumue venerint, malè multati abeunt:* ijs verò *qui fortuitò id animaduerterint nihil omnino vnquã triste accidit.* De ijsdem

Atheniensibus Seru. Sulpit. in Epist. ad Cic. de Marcello Athenis mortuo sic loquitur, *Ab Atheniensibus locum sepulturæ vt darent intra vrbem impetrare non potui quod religione impediri se dicerent, neque ante id cuiquam concesserāt.* Desideras plures? Smyrnæos offert Cic. *Vellem tantum habere otij vt possem recitare psephismata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Castritium mortuum, primùm quod in oppidum introferretur quod alijs non conceditur.*

Lib. 4. fam. Ep. xij.

Smyrn. 1. pro flac.

Apud Sicyonios etiam legem antiquam fuisse quæ mortuos vrbe arcebat, fidem facit Plut. *Quia verò vetus lex humari quemquam intra suos muros vetabat & graui legi adiuncta erat religio, Delphos miserunt ad consulendum super ea re vatem.*

Sicyonij. In Arat.

In Delo neminem sepultum affirmat Strabo, *Rhenea insula est exigua & deserta, intra quartum à Delo stadium, vbi monumenta sunt Deliorum. Nam mortuum in Delo sepelire non fas neque cremare.* Non obscurè de Syracusanis Cic. *Est ad portas Achradinas magna sepulchrorum copia.*

Lib. 10. Delij.

Syracusani. 5. Tusc.

Suaue sit hic miscere sacra prophanis. De Abrahamo Genesis, *Sepelierunt eum Isaac & Ismael filij sui in spelunca duplici quæ sita est in agro Ephron filij Seor Hethæi, è regione Mambre, quem emerat à filijs Heth.* Ibi sepultus est ipse & Sara vxor eius. Iosephi Patriarchæ ossa Israëlitæ ex Ægypto deportata, post occupatā terram sanctam sepelierunt Sichemæ, *in parte agri quem emerat Iacob à filijs Hemor*

ap. 20 Israelit.

Iosue cap. vlt

patris Sichen. Moses sepultus est ab Angelis in vale Moabitarum, *& non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem*, quod habeo ex Marullo. Lazari sepulchrum extra Bethaniam fuisse ex D. Ioanne astruitur. Ex eodem quoque Iosephi Arimathæi extra Hierosolymam, *Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus: & in horto monumentum nouum in quo nondum quisquam positus erat.* Præterea illustre huius rei testimonium extat in historia passionis Christi, post cuius resurrectionem plurimos sanctos, tumulis suis relictis in sacram vrbem ingressos esse & multis apparuisse narrat D. Matthæus, *Et monumenta aperta sunt: & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et euntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam Ciuitatem & apparuerunt multis.* Christianorum denique cœmeteria olim ante vrbes fuisse testatur Chrysostomus. Sanè Prosper Episcopus Aquitanicus extra vrbem sepultus est in templo D. Apollinaris. Et Armenium Episcopum Lucanum extra vrbem elatum refert Gregorius Turonensis.

Lib. 5. cap. 10.

Cap. ij.

Cap. 19.

Cap. 27

Christiani.

Serm. de fide & lege.

CAPVT XI.

1. *Cur extra urbem mortui sepulti & Causæ tres.*

1 RItum Romanorum aliorumque populorum in agris sepeliendi monuimus, nunc verò causas inquirimus. *Duæ sunt*, inquit Kirchmanus, *si rectè rem consideremus. vna diuina & altera ciuilis*. Diuina cauebat à pollutione sacrorum publicorum quæ contaminanda existimabant, si intra vrbis mœnia mortui sepelirentur. Iul. Paulus, *Corpus in Ciuitatem inferri non licet ne funestentur sacra Ciuitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur*. Erant enim Romani mea opinione vt existimarent, quicquid Dijs sacrum esset, id vel solo aspectu, aut contractu rei funestæ contaminari: quam ob causam indicia funestis ædibus fuisse apposita, supra monuimus. Ideo etiam flamini Diali non licebat locum in quo bustum erat ingredi, vel mortuum attingere: Agell. *Locum in quo bustum est, nunquã ingreditur, mortuum nunquam attingit*. Imo nec *tibias funebres audire* teste Festo. Addo ampliùs ex Seruio, *flaminicæ non licuisse, neque calceos, neque soleas morticinas habere. Morticinæ autem dicuntur, quæ de pecudibus sua sponte mortuis fiebant*. Quæ quidem habet à Festo qui sic loquitur, *Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri flaminicis nefas habetur, sed aut occisæ alio-*

1. causa.

Lib. ij. recep. sent. tit. XXI.

Lib. 10. cap. 15.

In 4. æn.

qui, aut immolata: quoniam sua morte extincta omnia funesta sunt. Ex eodem ritu si quando Pontifex funebrem haberet Orationem, velum ante mortuum erat, quod oculos ipsius à funere arceret. Seneca, *Tiberius Cæsar & quẽ genuerat & quem adoptauerat amisit, ipse tamen pro rostris laudauit filium, stetitque in conspectu posito corpore, interiecto tantùm velamento quod pontificis oculos à funere arceret*. Huic Dio fauet dicens morem fuisse vt statuæ Deorum velarentur aut transferrentur si quę in loco positæ vbi crebra supplicia & cædes: *Claudius delectabatur gladiatoribus & præsertim Meridianis. Ideo plerosque seruos qui Dominos sub Caio, aut Tiberio calumniati erant hoc modo perdebat. Eorum tantus fuit numerus vt Augusti statuam eo loci positam iusserit transferri, ne aut semper aspiceret cædes, aut semper velata esset.* Sicque contaminari existimabant statuas aspectu rei funestæ, quidni multo magis Põtifices? Hinc est quod Viduus Deus extra vrbem colebatur: Cyprianus *Viduus Deus*, sic dictus quòd *anima corpus viduet, quasi feralis & funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur*: ne scilicet in eum inciderent Pontifices, sicque polluti sacrificare non possent.

Cons. ad mart.

Lib. vlt.

De vanis Idol.

Videntur hæc instituta ex Iudæorum legibus promanasse apud quos Sacerdotibus ad mortuos accedere vetitum fuit Leuitic. *Dixit quoque Dominus ad Moysem: loquere ad sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos, ne contaminetur sacerdos in mortibus ciuium suorum, nisi tantùm*

Hæc instituta à Iudæis promanasse.

in consanguineis, ac propinquis, id est super patrem & matrem & filium & filiam, fratrem quoque & sororem virginem quę non est nupta viro : sed nec in principe populi contaminabitur. Atque ea pręcipua causa est, cur mortuos in vrbe sepeliri non licuerit.

Caussam alteram Ciuilem dixi, ne aër putrefieret. Isidorus, *Prius autem quisque in domo sua sepeliebatur: postea vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viuentium contacta inficerentur.* Addo tertiam, ne fortasse licentia illa sepeliēdi familiaris delinquendi & occisos occultandi occasionem daret. 2. caussa. Lib. 14. Orig. c. XI.

CAPVT XII.

1. Locus sepulchri in alieno fundo emptus. 2. Interdum donatus ijs qui carebant agris.

EX dictis liquet cur extra vrbem fuerint elati, & in suis agris sepulti : quod si carerent, locum ab alio sibi pecunia plerumque comparabant : interdum etiam quorundam ea fuit liberalitas, vt ijs in suo fundo locum assignarint ; Vtrumque probatur ex antiquis inscriptionibus : vna est Romæ ad cliuum Capitolinum in ædibus Lucij Buccabellæ.

D. M.

C. ASINIO. C. F. PRISCO. VIXIT AN. XX.
ET ASINIAE. C. F. IVVENILIAE VIX. AN.
XXII.
FILIIS PIISSIMIS FECERVNT
C. ASINIVS. CHRYSEROS. ET CINCIA
EVTYCHIS. PARENTES ET
SVIS LIBERTIS, LIBERTABVS POSTERISQVE
EORVM. LOCVS EMPTVS A LIBERTABVS
IVLIAE EPIPHANIAE

Altera est etiam Romæ trans Tiberim

D. M.

MACARIAE. HELIODORO. HELIODORAE
FILIIS. PIISSIMIS. FECERVNT
M. PETRONIVS. CHESIMVS. ET ETETE
PARENTES. EX INDVLGENTIA DOMINI.
ET PATRONI. SYRAE. MAMERTINI.
QVI
LOCVM DEDIT, ET DONAVIT
ET SIBI. ET LIBERTIS LIBERTABVS
POSTERISQVE EORVM. H.M.H.N.S.
IN FRONTE. PED. VIII. IN. AG. PED.
VIII.

CAPVT

CAPVT XII.

I. In qua parte Agri sepulchra conderentur.

1 SI fundum viæ publicæ proximum haberent mortui, in ea parte quę viam spectabat, sepulchra condi iubebant. Quo fine? Vt viatores mortalitatis admonerentur. Varro, *Monumenta à monendo quæ sunt in sepulchris. Et ideo secundum viam, quò prætereuntes admoneant & se fuisse, & illos esse mortales.* Hoc apertè declarant antiquæ Inscriptiones, quibus viatores, vel hospites solent compellari: ASPICE VIATOR. CAVE VIATOR. Et similes. In Mart. de Paride. Lib. 5. de lin. Lat.

Lib. 11. Epit. 14.

Quisquis Flaminiam teris viator
Noli nobile præterire marmor,
Vrbis deliciæ, salesque Nili,
Ars & gratia, lusus & voluptas,
Romani decus & dolor Theatri,
Atque omnes Veneres, Cupidinesque,
Hoc sunt condita quo Paris sepulchro.

Idem in Epitaphio Glauciæ Lib. 6. Epit. 28

Hoc sub marmore Glaucias humatus,
Iuncto Flaminiæ iacet sepulchro:
Qui fles talia, nihil fleas viator.

Lipsius, *Præcipuum ornamentum id fuit, quòd monumenta & sepulchra passim ad viam adsita, & latus vtumque prætexebant. Quàm pulchrè ille aspectibus viantibus? quanta & seriorum &* Lib. 3. admir. cap. 10.

iocorum materies? Illic illustrium ingeniorum, aut clarorum virorum memoria & Inscriptio: alibi libertorum, seruorum, scortorum superba monumenta. Mirari, dolere, illudere, etiam detestari occasio erat: & quid in tot titulis & Inscriptionibus pasci? Quædam à meliore ingenio & scitæ; quædam aliqua nota aut inuentiuncula spectabiles: & istæ quæ hodie extant, dicent. Ita me Deus, iucundum aspectum! Et ego si in tali via remorer, subsistam, indormiam.

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

1. *Viæ iuxta quas ſepulchra erant condita in agris Romæ.*

1 ME viæ iuxta quos condita ſepulchra in agris, vocant: hæ præcipuæ,

APPIA,
FLAMINIA,
LATINA,
AVRELIA,
LAVRENTINA,
LAVICANA,
PRÆNESTINA,
OSTIENSIS,
SALARIA,
TIBVRTINA,
ARDEATINA,
NOMENTANA.

De ſingulis totidem capitibus agere mihi animus eſt.

CAPVT II.
DE VIA APPIA.

1. *Viarum regina. 2. Quis ſtruxerit. 3. Eius longitudo. 4. Latitudo. 5. Spectabilis. 6. Capuam vſque munita. 7. Quis Brunduſium vſque muniuerit. 8. Quidam allati ex Ethnicis in ea ſepulti. 9. Quidam ex Martyribus.*

MIrifica hæc via, cùm dicat Poëta, 1
Appia longarum teritur Regina viarum:
De qua Procopium audi, *Hanc Appius Ro-* 2
manorum Cenſor ante annos nongentos ſtruxerat,
& à ſe dederat nomen. Longitudinem eius, quin- 3
que dierum ſpatio vir expeditus poſsit emetiri. Ab
vrbe Roma Capuam pertinet, ea latitudine, vt duo 4
currus ex aduerſo obuij, liberè queant peruadere,
& commeare. Et eſt ſanè hæc via præter cæteras 5
ſpectabilis: ſiquidem Appius ex alia & longinqua tunc, vt reor regione exciſos lapides & hos quidem ſaliceos, ac ſuopte ingenio duriſsimos in hanc viam vehendos curauit. Quos planos deinde ac læues redditos & quadratos inciſione factos iunxit, & in ordine locauit, nihil metalli vel alterius rei

inserendo. Sunt tamen ita connexi & validè inter se hærent vt speciem visentibus præbeant, non coniunctos ita, sed congenitos esse. Et quamuis iam tot sæculis atterantur assiduis plaustris iumentisque, tamen neque serie sua vel minimum exeunt & dimouentur, neque franguntur, aut læuorem suum amittunt. Quem locum diligenter examinat & librat Lips. Qui etiam paulò post Lib. 3. admir. cap. 10.
notat ex Frontino *Appiam aquam* inductam esse ab eodem Appio Claudio Censore, *qui & viam Appiam à porta Capena vsque ad vrbē*
6 *Capuam muniendam curauit.* Neque potuit vlterius cùm nec vlteriores tunc Romani fines. Quis autem longiùs, & Brundusium
7 vsque muniuerit, in obscuro est; Munitam tamen constat ex Strabone, *Viam Appiam Brundusium vsque Aratam* faciente. Producta Lib. 5.
igitur. An à Iulio Cæsare, quem Plutarchus scripsit *Appiæ curatorem factū, plurimum pecuniæ in eam impendiße?* An ab Augusto, qui plerasque omnes vias per Italiā ipse, aut per alios muniuit? *Nam Plinio accedere non possum* (inquit Lips.) *qui Appium, viam Brundusium vsque lapidibus strauisse scribit, vnde illa Appia dicta. Nam hoc sane certum, loca ea id æui, hostilia aut aliena Romanis fuisse. Tota autem hæc longitudo est milliarium circiter* CCCL.

In illa autem via sepultos ex Ethnicis ha-
8 bes.

POMPONIVM ATTIC.
ANTONIVM GETAM,
GALLIENVM IMPERAT.
M. T. CIC. FILIAM TVLLIOLAM &c.
CORVVM ALITEM.

In eius vita. Pomponius quidem Cornelio nepote afferente, *Sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Cæcilij auunculi sui.*

Antonium Getam illatum esse *in Maiorum sepulchrum, hoc est Seueri, quod est in Appia via euntibus ad portam dextram* testatur Ælianus Spartianus.

Gallienum Imperatorem in eadem via vult sepultum esse Sextus Aurelius.

Lib. 3. c. 2. Pro Tulliola Alex. ab Alex. *Memini dum Romæ agerem in vetustis sepulchris, quæ in Via Æppia visuntur inter ædificia hortosque, interque coagmenta lapidum erutum cadauer fuisse, multo æuo vetustum, adolescentulæ mulieris facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorsus integris & incorruptis: nisi quod vestigia liquaminũ & vnguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti specie, Inscriptione nulla, qua nomẽ defunctæ innotesceret. Pomponius tamen vir vt in ea ætate, veterum literarum impense doctus, Tulliolam M. Tullij Cic. filiam, de cuius obitu ad Seruium Sulpitium sunt Epistolæ: aut Priscillam Abascantij de qua Sylua Papinij extat fuisse auguratur. Id quibus argumentis asseueraret, cum nulla inscriptionis vestigia extarent, prorsus nescimus.*

Plinius Coruo Aliti funus innumeris celebratum exsequijs refert, *Constratumque lectum super Æthiopum duorum humeros, praecedente Tibicine & coronis omnium generum ad rogum vsque, qui constructus dextera viæ Appiæ ad secundum lapidem in campo Rediculi appellato, fuit.* Lib. 10. cap. 43.
Non sit modus, si omnes Ethnicos in hac via sepultos dicam: habe etiam ex Martyribus
9 sanctos

ZEPHERINVM, STEPHANVM, SIXTVM SECVNDVM, CORNELIVM, ANICETVM SYRVM, SOTHEREM, CAIVM,	*Pontifices*
FELICISSIMVM, AGAPITVM, IANVARIVM, MAGNVM, INNOCENTIVM, STEPHANVM,	*Diaconos.*

De Stephano illud audi. *Antonio Imperatore Martyrio coronatus est, & sepultus via Appia prope Cæmeterium Calyxti septimo Calen. Septembris.* Ex Pont. decretis.
De Steph. pontifice quid? *Illi solemnia Missarũ* prficienti *aduenientibus Imperatorum satelliti-* Ex Pont. & gestis.

bus, in sua sede caput ei abscinditur. Corpus cũ eadem conspersa martyris sanguine, à clericis sepultũ est in Cœmeterio Calyxti quarto Non. Augusti.

Audio ab Imperatore Decio accersitum Cornelium (is missus fuerat ab eodem in exilium) *quem plumbatis cædi raptumque ad Martis simulachrum sacrificare iubet: hanc impietatẽ cum detestaretur ei caput abscissum est decimo octauo Calend. Octob. cuius corpus beata Lucina clericis adiutoribus humauit in arenaria prædij sui prope cœmeterium Calyxti.*

Ex pontificali. Anicetus item *propter Christi fidem Martyrio coronatus, sepultus est via Appia, in cœmeterio, quod postea* Calyxti *appellatum est, decimo quinto* Calend. *Maias*

Ex pont Damasi & Gratiano de consec. dist. 2. At vbi Sother? In eodem sepelitur, *more Maiorum mense Decembri.*

Caius *Diocletiani crudelitatem in* Christianos *fugiens, aliquandiu in spelunca delituit: verum octo post annos vnà cum Gabino fratre Martyrij coronam consecutus est sepultusque in Cœmeterio Calyxti decimo Cal. Maij* vt ait Damasus.

In pontificali. Ex gestis Laurent & pont. Sed planè omiseram Sixtum secundum *qui vna cum sex Diaconis, Felicissimo, Agapito, Ianuario, Magno, Innocentio, Stephano interfectus in Cœmeterio Calyxti sepultus* VIII. Idus Augusti: *Diaconi verò in Cœmeterio Prætextali.*

CAPVT

CAPVT III.
DE FLAMINIA.

1. *A quo nomen habuerit*. 2. *Ex hac via tota Roma videbatur*. 3. *Qui in ea habuerunt sepulchra.*

HÆc via à porta Flumentana initium ha-
1 buit & nomen à *C. Flaminio* iterum Cõ-
sule, qui ad locum *Trasimenum* cum quinde-
cim millibus ab Annibale cæsus est. Sũt qui
dicant à filio *Flaminij* stratam, sed quidam
cẽsent à patre cœptam, à filio perfectam. Ab
vrbe per Tusciam & Vmbriam Ariminum
vsque pertinebat. Ex hac via tota Roma spe-
2 ctari poterat. *Totaque flaminia Roma videnda via.* Mart. Lib. 10.

3 In hac fuit sepulchrum

PARIDIS PANTOMINII
Et
GLAVCIÆ.

CAPVT IV.
DE VIA LATINA.

1. *Qui in ea sepulti.*

1 DE hac Iuuenalis, Satyr. 5.

Cliuosæ veteris dum per monumenta latinæ.

Quo versu in ea fuisse sepulchra, videre est. *In hac* ait Kirchmanus, *testamẽto inferri voluit.*

SEMPRONIVS TVCIDANVS
Et
GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS,

Qui filios suos hæredes scripsit,

O

HAC TAMEN CONDITIONE VT AB VRBE ROMA HVC VENIANT, ET OSSA MEA INTRA QVINQVENNIVM EXPORTENT E LVSITANIA, ET VIA LATINA CONDANT SEPVLCHRO MARMOREO.

CAPVT V.

DE AVRELIA.

1. *A quo traxerit nomen.* 2. *Qui in ea sepulti fuerint.*

NOmen traxisse suspicor, vel ab *Aurelia* Cæsaris Dictatoris matre; vel ab *Aurelia* familia Romæ in primis Illustri *à Sabinis oriunda* (vt Festo credimus) *cui locus publicè designatus erat in quo Soli sacra faceret.* In hac sepultum lego 1 2

{ GALBAM

In eius vita, Apud Suetonium. *Serò tandem dispensator Argius in priuatis eius hortis Aureliæ via sepulturæ dedit.*

Subiungam

{ CALYXTVM *papam,*
PANCRATIVM,
RVFINAM &
SECVNDAM *sorores.*

Calyxtus, inquit, Damasus, *martyrio coronatus, illatus in Cœmeterium Calepodij via Aurelia tertio ab vrbe lapide pridie Idus Octobris.*

Pancratius quatuordecim annos natus virili virtute, & præstanti in Christum fide, de Aureliani *& Dæmonum immanitate, datis fortiter ceruicibus, triumphauit. Cuius corpus Octauilla matrona noctu sustulit & vnguentis delibutum via Aurelia sepeliuit.* *Ex gestis.*

Rufina & Secunda *Extra vrbem via Aurelia miliario decimo capite plectuntur. Quarum corpora à Plautilla matrona in eius prædio sepulta.* *Ex gestis.*

CAPVT VI.

DE LAVRENTINA.

1. Vnde dicatur. 2. In ea Ancillæ Cæsaris Augusti monimentum.

1 LAurentina vnde? Fortè à Laurento Ciuitate Latij, vel à Laurentia vxore Faustuli pastoris Amulij, quæ Romulum & Remum expositos nutriuit, in cuius honorem *Laurentalia* fuerunt instituta, cur non & via
2 eius nomine appellata? In ea Augustus Cæsar Ancillæ suæ quinque liberos vno partu enixæ monimentum fieri iussit Agel. *Sed & Diuo Augusto imperante, qui temporum eius historiam scripserunt, ancillam Cæsaris Augusti in agro Laurente peperisse quinque pueros dicunt, eosque pauculos dies vixisse, matrem quoque eorũ non multò postquam peperit, mortuam, monimentumq; ei factum iussu Augusti in via Laurentina, inque scriptum esse numerum puerperij eius de quo diximus.* *Lib. 10. cap. 2.*

CAPVT VII.

DE LAVICANA.

1. *Qui in ea sepulti sint.*

IBi situs 1
{ DIDIVS IVLIANVS.

De quo Spartianus, *Corpus eius à Seuero vxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum & in proaui monumento translatum milliario quinto, viâ Lauicanâ.* Sed quos in ea humus iniecta contexit?

Cromatij præfecti vrbis filium { TIBVRTIVM,

Quatuor coronatos. { SEVERVM, SEVERIANVM, CARPOPHORVM, VICTORINVM,

Summos sculptores. { CLAVDIVM, NICOSTRATVM, SYMPHORIANVM, CASTORIVM, SIMPLICIVM,

Ad Tiburtium redeo qui *extra vrbem ductus ac via Lauicana tertio ab vrbe lapide securi percußus ibi à Christianis sepelitur.* Quæ sequuntur, *Coronatos* vnà cum *Sculptoribus* commendant. *Seuerus, Seuerianus, Carpophorus & Victorinus fratres in persecutione Diocletiani. Deorũ cultum liberè detestantes plumbatis cæsi in verberi-*

Ex Martyr.

bus vitam pro Christi nomine profuderunt. Quorũ corpora canibus obiecta cùm ab illis intacta diu fuissent, sublata à Christianis, via Lauicana tertio ab vrbe lapide in Arenaria sepeliuntur prope sepulchrum Sanctorum Martyrum Claudij, Nicostrati, Symphoriani, Castorij & Symplicij, qui eodem Imperatore passi erant, quod cum essent summi sculptores, nullo modo adduci potuerant, vt Idolorum statuas facerent.

CAPVT VIII.

DE PRÆNESTINA.

DIcta est à *Prænesite* oppido Latij secundo ab vrbe lapide in qua sepulchrum Q. Attæ.

CAPVT IX.

DE VIA OSTIENSI.

SIc dicitur quod *Ostiam* versus ducat, ea nunc S. Pauli porta appellatur, quod in hac via fuerit sepultus *Ostia est vrbs in ostijs Tiberinis sita. A quo dicta. Qui in ea sepulti.*

{ *D. Paulus* } teste Prudentio.

Sepulti & { TIMOTHEVS *Antiochenus,* / EELIX, *presbyter,* / ADAVCTVS *&c.* } *prope sepulchrum B. Pauli.*

Romæ via ostiensi passio Beati felicis presbyteri, sub Diocletiano & Maximiano Imp. qui post equulei vexationem, data sententia, cùm duceretur ad decollandum, obuius ei fuit quidam Christianus, qui dum se Christianum esse sponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus est. Huius nomen *Ex Martyr.*

ignorantes Christiani Adauctum eum appellauerunt, eò quod S. Felici auctus sit ad coronam.

CAPVT X.

DE SALARIA.

1. *Huius viæ initium.* 2. ἔτυμον. 3. *Sepulti in ea.*

TAcitus initium ponit viæ *Salariæ* à porta Collina. Dicta est autem hæc via à sale. 1
Sextus Pomp. *Salaria via Romæ est appellata, quia per eam Sabini sal à mari deferebant.* Accedit adhanc viam Plin. *Apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat.* Obseruauit Cornutus in hac esse sepulchrum 2

Lib. 31. cap. 7.

{ LICINII tonsoris

Pretiosi operis in eoque sepultum: *Sepultus*, inquit, *via Salaria prope vrbem ad lapidem secundum.*

De hoc nomine non inuenustum Varronis Epigramma fertur,

Marmoreo Licinus tumulo iacet: at Cato paruo:
Pompeius nullo: quis putet esse Deos?

Ibi quoque ad sepulturam

Dati fuerunt { CHRISANTHVS, Et DARIA } *Coniuges,*

Dati & { MARCELLINVS, Et MARCELLVS, } *pontifices*

Cum *Marcellino* { CLAVDIVS, CYRINVS, ANTONINVS.

Non debent omitti { CYRIACVS, } *Diaconus*, LARGVS, SMARAGDVS, &c.

Nec { POTENTIANA, Et PRAXEDES, } *Virgines & sorores.*

Chrisanthus quidẽ, & *Daria in Arenariam, quæ est via Salaria ducti, effossa terra lapidibus obruti, parem Martyrij coronam adepti sunt.* MARCELLO *Maxentius bestias custodire iubet, qui propter loci fæditatem obdormiuit in Domino, cuius corpus in cœmeterio Priscillæ, via Salaria à beata Lucina sepultum est decimo septimo cal. Feb.* *Exgestis per not. Rom. Ec. Armenium & Verinũ. Exgestis Tom. 2. Surij.*

Diocletianus vnà *cum tribus alijs christianis Claudio, Cyrino & Antonino Marcellinum capite plecti iubet. Quorum corpora projecta, cum triginta sex dies iussu Imperatoris sepultura caruissẽt beatus Marcellus à Sancto Petro in somnis admonitus, presbyteris & Diaconis hymnis ac luminibus adhibitis honorificè sepelienda curauit in cœmeterio Priscillæ, via Salaria.* CYRIACVS *cum Largo et Smaragdo alijsque triginta securi percussus est via Salaria ad hortos Salustianos. Quorum corpora in eadem via septimo Calend. Aprilis sepulta à Ioanne presbytero, postea sexto Idus Augusti à Marcello pontifice & Lucina nobili fœmina lineis velis inuoluta & pretiosis vnguentis condita in ipsius Lucinæ prædium via Ostiensi, septimo ab vrbe lapide translata sunt.* *Exgestis Marcel. Papæ.*

CAPVT XI.
DE TIBVRTINA.

1. Huius ἔτυμον. 2. In hac monumentum Pallantis Claudij Cæsaris liberti. 3. Sancti in ea sepulti.

VIa Tiburtina deducitur à *Tibure* ciuitate 1
in *Sabinis* decimo sexto ab vrbe lapide. 2
In qua via intra primum lapidem fuisse fertur monumentum

PALLANTIS *claudij cæsaris liberti,*

Splendidum & arrogantissimo Titulo.
In gestis etiam videre est in eadem constitu- 3
tos

Septem fratres
CRESCENTIVM,
IVLIANVM,
NEMESIVM,
PRIMITIVVM,
IVSTINVM,
STACTEVM,
EVGENIVM.
S. Symp. filios

Postridie eius diei, qui fuit decimo quinto Cal. Augusti, septem fratres singuli ad palum alligati varie sunt interfecti. Crescentio guttur ferro transfigitur: Iuliano pectus confoditur. Nemesio cor trãsuerberatur: Primitiuo traijcitur vmbilicus: Iustinus membratim secatur: Stacteus telis configitur: Eugenius à pectore in duas partes diuiditur. Ita septem

septem hostiæ Deo gratissimæ sunt immolatæ. Corpora in altissimam foueam proiecta sunt via Tiburtina nono ab vrbe lapide, quæ postea Romam translata, condita sunt in Ecclesia Sancti Michaelis in foro piscario.

CAPVT XII.
DE ARDEATINA.

1. ἔτυμον. 2. *Qui in ea humati fuerint.*

1 AD *Ardeatinam* imus viam; cui nomen impositum ab *Ardea* vrbis nomine
2 in Latio, *Turni* & *Rutulorum* regia. In hac humati fuerunt

Sancti { MARCVS, MARCELLIANVS, NEREVS, ARCHILEVS, } *fratres* PETRONILLA, } *S. Petri filia.*

MArcus quidem & *Marcellianus diem noctemque in tormentis diuinas laudes canentes, denique telis transfixi, ad Martyrij gloriam peruenerunt: quorum corpora via Ardeatina sepulta sunt.* PETRONILLAM *diuini sponsi amore flagrantem, vbi Eucharistiam sumpsisset, ad cœlestes nuptias euocauit. Cuius corpus in via Ardeatina sepultum, postea à Paulo primo pontifice in Basilica principis Apostolorum translatum est.* In gestis S. Sebastiani. Ex gest.

NEREI & ARCHILLEI *fratrum corpora ab Auspicio eorũ discipulo, Domitillæque educatore in nauiculam imposita & ad cryptam arenariam delata ibi sepulta sunt in prædio Domitillæ via Ardeatina secundo ab vrbe lapide, prope sepulchrum sanctæ Petronillæ filiæ B. Petri.*

CAPVT XIII.
DE NOMENTANA.
1. ἔτυμον. 2. *Sepulti in ea.*

NOMENTANA via erat qua *Nomentum* ibatur. Sepulti ibi fuerunt 1

2

ALEXANDER	*Papa,*
EVENTIVS	*Presbyter,*
THEODOLVS	*Diaconus,*
NICOMEDES	*Presbyter,*
AGNES	*Virgo.*

Ex gest. *Alexander*, inquam, *qui Martyrio coronatus est, vnà cum Euentio presbytero & Theodolo Diacono, sepultusque est via Nomentana tertio ab vrbe lapide eodem in loco vbi securi percussus fuerat.* *Ex passione per S. Marcellum.* *Nicomedes plumbatis cæsus, in eo Martyrio animam Deo reddidit. Cuius corpus cùm Flaccus comes in profluentem Tiberim proyci imperaßet, Iustus Nicomedis clericus diligenter conquisitum ad muros vrbis via Nomentana honorificè in sepulchro condidit.*

Serm. 90. Ambrosius de AGNETE: *Aspasius ira concitatus eam securi percuti* iussit, *duodecimo Calend. Febr. Cuius corpus parentes in suo prædio via Nomentana sepelierunt.*

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De locis publicis sepulturæ destinatis.

HActenus de priuatis sepulturæ locis dictum: iam de publicis, quæ erant,

Illustrium vel *Pauperum* { *Virorum*, Et *Fæminarum*.

CAPVT II.

De locis virorum illustrium sepulchris destinatis.

HÆc duo erant potissimum,

Campus { MARTIVS & EXQVILINVS.

CAPVT III.

DE CAMPO MARTIO.

1. Quis. 2 Vnde dictus. 3. Varia in eo exercitia. 4. In eo illustrium virorum monumenta.

CAmpus Martius fuit locus extra vrbem 1
Romam prope portam *Flumentanam*:
Martius dictus, eo quod Marti sacer, vel di- 2
catus esset. Varia ludicra in hoc campo exer-
cebantur: Hîc enim fere schola erat militiæ 3
Romanæ vbi Iuuentus ad palum omni genere armorum & quidem veris duplo grauiorum exercebatur, caput petendo, lateribus insidiando, poplites succidendo, insiliẽdo, punctim potius quàm cæsim feriendo, & interim tamen assiduè sese protegendo, item iaculando. Pars ibi Tyronum pilis, lapidibus, sagittis, manu, funda, arcu iaculandis exercebatur. Tum verò saltu fossæ latitudinem aut valli altitudinem superare, præcipuè autem cursu locum occupare, fugientem assequi consuescebat. Erant etiam equi lignei in cãpo vt insilire, desilire, dextrâ, læuâ, inermis, armatus, districto etiã gladio futurus eques addisceret, veros etiam equos domaret & futuris prælijs assuefaceret. Quid? tumultu exorto delectus in eo habebatur: clari viri mor-
tui sepeliebantur. Strabo; *Itaque Romani hunc* 4

locum maximè sacrum & venerabilem rati, illustrissimorum virorum ac mulierum monumenta ibi collocarunt. Quorum?

SYLLÆ, — Appian. lib. I.
HIRTII, — Epit. Liuij.
PANSÆ, — CXIX.
DRVSI, — Suet in Claudio
OPPII, — Dio lib. 48.
IVLIÆ. — Idem.

Collocarunt, inquam; sed non sine publico Senatus decreto.

CAPVT IV.
DE CAMPO EXQVILINO.

I. *In eo sepulti viri illustres.*

1 IN campo Exquilino datum nõnumquam publicè locum, colligere est ex Cicerone qui censet hunc honorem Ser. Sulpitio in legatione populi Romani vita functo tribuendum: *Vtique locum sepulchro in campo Exquilino C. Pansa Consul, seu quo alio in loco videtur, pedes triginta quoque versus designet, quo Ser. Sulpitius inferatur. Quod sepulchrum, ipsius, liberorum, posterorumque eius sit: uti quod optimo iure sepulchrum publicè datum est.* — Philipp. 9.

CAPVT V.

DE LOCIS PAVPERVM.

I. *Hæc fuerunt duplicia.*

QVÆ ista? 1

Fuerunt { PVTICVLI *siue* PVTICVLÆ, *&* CVLINÆ.

PVticuli, pauperum & vilium mancipiorum erant: Culinæ inopum funeribus destinatæ. De Puticulis Varro. *Extra oppida à puteis puticulæ, quòd ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius vt Ælius scribit, Puticulæ quòd putrescebant ibi cadauera proiecta, qui locus publicus vltra Exquilias.*

Lib. 4. de ling. lat.

Hos puticulos aut certè eorum aliquot Iugera Augustus Cæsar concessit Mecœnati qui hortos ibi colere cœpit, de quibus Horat.

Puticuli in hortos conuersi.

Lib. 1. Sat. 8.

Nunc licet Exquilijs habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari: quo modo tristes
Albis informem spectabunt ossibus agrum.

Rectè salubres vocat Exquilias: Loca enim salubria sunt in quibus amœnitates sunt, antea verò albebant ossa miserorum. In hortos sic cōuersis Exquilijs, Augustus alia loca suburbana (vt notat Kirchmanus) sepulturæ destinauit. *Quę fortean*, inquit, *Culinæ istæ fuerint*, 2 *de quibus Agentinus Vrbicus ad Iulianum Frontinum.* Quid ille? *Sunt* ait, *in Suburbanis loca publica inopum destinata funeribus quę loca Culinas appellant.*

Lib. [illegible] cap. 24.

Libr. de controu. agror.

CAPVT VI.

1. *Simile discrimen sepulchrorum apud Hebræos* 2. *Simile etiam apud Christianos.*

1 APud Hebræos quoque discrimen huiusmodi sepulchrorum erat

- PLEBEIORVM,
- DITIORVM,
- EXTERORVM,
- REGVM.

Primum patet in Iosia Rege demoliente Idola quæ in templum Dei irrepserant, *Et efferri lucum de domo Domini foras Hierusalem in Conualle Cedron, & combussit eum ibi & redegit in puluerem & proiecit super sepulchra vulgi:* *Plebeiorum.* *4. Reg.*

Secundum ex monumento Iosephi Arimathei quod in horto suo habuit & in quo sepultus est Dominus: *Erat autem in loco vbi crucifixus est, hortus: & in horto monumentū nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* *Ditiorū.* *Ioan. c. 19.*

Tertium ex Matthæo; *Principes acceptis argenteis dixerunt, non licet eos mittere in Corbanā: quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum, propter hoc vocatus ager ille Haceldama, vsque in hodiernum diem.* *Cap. 27* *Ager sanguinis.*

Quartum ex Chron. *Dormiuitque Ozias cum patribus suis & sepeliuerunt eum in agro regalium sepulchrorum, eo quod esset leprosus.* Sicque olim cum apud Romanos, tū Hebræos sepultura *Cap. 26*

Duplex erat { COMMVNIS, *Et* PRIVATA.

Hodie Christianis sepulturæ in communi fiunt Cœmeterio, vel Ecclesia: ibi tamē quędam loca sunt certis familijs, vel personis interdum designata quæ non possunt à Curionibus illis inuitis communicari: Conradus Brunus latè hoc explicat. 2

Lib. 4 de Cer. c. 2. it. de sept.

CAPVT VII.

1. Post leges latas etiam clari viri sepulti sunt in vrbe virtutis causa. 2. Familiæ quædam. 3. Imperatores. 4. Vestales. 5. Tandem vnicuique permissum lege abrogata.

HOc capite notandum, quemadmodum ante; sic etiam post latas XII. tabulas, fuisse quosdam in vrbe sepultos: quos tamen legibus solutos virtutis causa id consecutos fuisse Cicero existimat: *Claros viros credo Tite fuisse, aut eos quibus ante legem virtutis causa tributum est, vt Publicolæ & Tuberto, quod eorū posteri tenuerunt: aut eos si qui hoc vt C. Fabricius virtutis causa soluti legibus, consecuti sunt.* 1

Lib. 2. leg.

Familias etiam 2

{ CINCIAM, CLAVDIAM &c.

In

in vrbe monumenta habuisse docent clarè Festus & Sueton. Festus quidem de prima: *Cincia locus Romæ vbi Cinciorum monumentum fuit.* De Claudia verò Sueton. *Agrum insuper trans Anienem clientibus locumque sibi ob sepulturam sub Capitolio publicè accepit.* In Tiberio.

3 Quin etiam Imperatorum qui hostes bello domuissent, vel armis Rempublicam auxissent, cineres in vrbem ferre licebat, primùmque Traianum Augustum sepulchrum in foro habuisse accepimus: Eutropius, *Solus omnium Imperatorum intra vrbem sepultus est. Ossa eius collocata in vrna aurea in foro quod ædificauit sibi, columna ibi posita, sunt: cuius altitudo* CXI. *pedes habet.*

4 Nequeo missas facere Vestales quibus ob sacram dignitatem sepulchra intra vrbem data fuerunt, crede Seruio: *Virgines Vestæ quia legibus non tenentur, in ciuitate habent sepulchra. Denique etiam nocentes virgines Vestæ, licet viuæ, tamen intra vrbem in campo scelerato obruebantur.* Pro quâ re vltima verba Dionysij apponi digna: Lib. ij. *Viuæ funebri ritu & pompa efferuntur, amicis ac cognatis cum luctu & lachrymis comitantibus. Delatæ autem ad portam Collinam intra muros subterranea in cella cum funeralibus ornamentis, deponuntur.* Et Plutarch. *Sceleratus campus proximè portam Collinam, in quo virgines Vestales quæ incestum fecerunt, viuæ defodiuntur.* In Numa.

5 Verum lex de non sepeliendis mortuis in vrbe paulatim exoleuit & non solùm tacita consuetudine, sed etiam singulari edicto

Imp. *Leonis* abrogata eſt permiſſumq; vniuſcuiuſq; arbitrio, ſiue in vrbe vellet mortuum ſepelire, ſiue in ſuburbio: Nouel.

53. NE IGITVR VLLO MODO INTER CIVILES HAEC LEX RECENSEATVR SANCIMVS: QVIN POTIVS, VT A CONSVETVDINE RECTE COMTEMNITVR, SIC ETIAM DECRETO NOSTRO PRORSVS REPROBATVR. QVICVNQVE AVTEM SIVE EXTRA MVROS SIVE INTRA CIVITATEM SEPELIRE MORTVOS VOLET PERFICIENDAE VOLVNTATIS FACVLTATEM HABET.

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

1. Pyra quid sit. 2. Erecta ad cremandum cadauer. 3. Eadem ara vocata. 4. Quî differat Rogus à Pyra. 5. Quî bustum. 6. Rogus cur sic appellatur.

DE elatione in vrbem vel agros iuxta vias publicas, hactenus: nunc de *Pyra* ibi extructa & cadauere in eam imponendo.

1 *Pyra* ergo lignorum scilicet congeries in eo loco erigebatur vbi cremandus erat mortuus. Huius rei testem videor habere idoneũ Virg.

2 *At regina graui penetrali in sede sub auras* 4. æneid
Erecta ingenti tædis atque ilice secta &c.

1. aeneid. Eiusdem verba sunt,

Innumeras struxere pyras.

6. aeneid. Et de Miseno,

Principio pinguem tedis & robore secto,

Ingentem struxere pyram.

Ibidem

———*aramque sepulchri*

Congerere arboribus. 3

Quid his vult? Nihil aliud quam pyram congestis arboribus struere, ad corpus Miseni ibidem tanquam in ara comburendum. Et quia hoc quoddam genus sepulturæ erat (etsi postea conderentur cineres) vocat aram sepulchri, ipsam *pyram*. Cum Marone videtur mihi coniugendus Silius Italic.

Lib. 10. *Sublimem eduxere pyram.*

de fun. Paul. Et Ouid.

Des tua succensæ membra cremanda pyræ.

ROGVS eadem est lignorum congeries ad 4
cremanda cadauera, quæ ita dicitur cum ardere cœpit: *Bustum* verò iam exustum. In 5
1. de diuin. Tullio de *Rogo* ista: *Siquidem ad mortem proficiscens Calanus Indus, quum ascenderet ad rogum ardentem: ô præclarum discessum,* inquit, *è vita, quum vt Herculi contigit, mortali corpore cre-*
1. Tusc. *mato in lucem animus excesserit.* Et iterum, *Metellum multi fily, filiæ, Neptes, Nepotes in rogum*
4 Geor. *imposuerunt.* Facit huc Maronis illud.

Impositique rogis iuuenes ante ora parentum.

Silius non nocet,

Ardentemque rogum media spectabat ab vnda.

Mantuan. iuuat,

Conflagrante rogo, non est deterrita flammis.

At cur Rogus appellatur? Quod in eo Dij Manes rogentur. Indicat Plaut. In Maen.

Age sane igitur, quando aequum oras
Quem mox incendo rogum.

CAPVT II.

1. *Pyrae pro qualitate personarum.* 2. *Lex 12. prohibens ligna polire.* 3. *Ex quibus lignis confici solebat.* . *Papyrus huic rei adhibita cum picea & pice.* 5. *Quas arbores intexerent.* 6. *Cupresso rogi circundati.* 7. *Cur.*

1 RAtionem pyrae extruendae ex Alex. ab Alex. subtexo. *Eam pyram pro dignitate & honoribus quibus in vita functus erat & prout amplissimos Magistratus & imperia gesserat, modo maiorem, modo minorem* extruxisse ait,
2 fuisseque *lege xij. tab. cautum ne de lignis politis extrueretur*. Lex est ROGVM ASCIA NE POLITO: Cur? quia solebant Romani nimio quodam fastu, nimioque sumptu exornare sepul-
3 chra, id haec lex prohibet & iubet è rudibus & impolitis lignis pyram confici. Ascia enim fabrorum lignariorum instrumentum est, quo ad aspera ligna polienda vtuntur. Ad-
4 dit Alex. ab Alex. *In hac extruenda id seruatum vt praeter arida ligna papyrum quoque quo facilius*

cremarentur, apponerent. Hoc aiebat Martial.

Lib. 10. Ep. 85. ad num. *Dum leuis arsura struitur Libitina papyro.*

Intexebant eandem ob causam piceam, arbor enim illa pingui abundans resina & pice flammam facilè concipit, & reliquam pyræ materiam facile succensura est. Virg.

Procumbunt piceæ.

6. æneid. Testatur vet⁹ inscriptio picẽ quoq; adhibitã: NEC EX EORVM BONIS PLVS INVENTVM EST, QVAM QVOD SVFFICERET AD EMENDAM PYRAM ET PICEM QVIBVS CORPORA CREMARENTVR.

Intexebant quoque laricem, taxum, pinũ, 5 fraxinum aliasque arbores quę ignem non difficulter & caperent & nutrirent: Has 6. æneid. Poëtæ spectarunt: Virg.

——— sonat icta securibus Ilex,
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

11. Æneid. Aduocemus locum eiusdem ex lib. ij. vbi Troianorum Latinorumque corporibus cremandis similiter arbores cæduntur:

Per syluas Teucri, mistique impunè Latini
Errauere iugis: ferro sonat icta bipenni
Fraxinus, euertunt actas ad sydera pinus,
Robora nec cuneis, & olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.

Circa eandem constituebant Cupressos: 6 Virg.

Ibib. *——— Et ferales ante Cupressos*

Constituunt.

Statius, *Lib. 6. Theb.*

Tristibus interea ramis teneraque Cupresso
Damnatus flammæ torus & puerile pheretrum
Texitur.

Hoc Seruius factum fuisse dicit propter grauem vstrinæ odorem, ne eo offenderetur populi circumstantis corona, quæ tandiu stabat respondens fletibus Præficæ, quandiu consumpto cadauere & collectis cineribus dicebat nouissimum verbum ILICET, quod *ire licet* significat. *Ex Varr.*

CAPVT III.

1. *An exoleuerit lex quæ iubebat ex impolitis lignis pyram confici.*

1 EXoleuit. Ex Plinio colligo cuius verba hæc sunt: *Quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi, iuuatque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem speciosè vehi*

CAPVT IV.

Qua forma construeretur pyra.

HErodianus illustrium virorum rogos τετραγώνους καὶ ἰσοπλεύρους, hoc est *specie quadrangula & æquis lateribus* fuisse credit. Xiphilinus Pertinacis pyram *forma triangulari & instar turris*: Seruius in modum aræ: *Pyram dicit quæ in modum aræ construi lignis solebat.* *In Virg. l. 6. æn.*

CAPVT V.

1. *Digitus mortuo abſciſſus &* *cur.* 2. *Hic mos prohibitus lege xij.* 3 *Legis exceptio.* 4. *Ræuardi explicatio.*

ANtequam corpus imponeretur in Rogum digitus ei incidebatur ad quem 1
ſeruatum iuſta fierent reliquo corpore combuſto, id quod Decemuiri prohibuerunt hac lege HOMINI MORTVO NE OSSA LEGITO 2
QVO POST FVNVS FIAT, id eſt, *ne membrum* (ſcilicet *digitum*) *adimito.* EXTRA QVAM SI MILITIÆ, AVT PEREGRE MORTVVS SIT. Tum 3
enim permiſerunt digitum adimi. Hanc legem ſic interpretatur Iacobus Ræuardus cùm ſcribit, *Multum intereſſe inter oſſa homini mortuo legere & inter oſſa hominis mortui legere. Nam oſſa hominis quæ diſperſa ſunt, & non cohærent, cum ſimul colliguntur, tunc hominis oſſa legi dicuntur.* Seneca: *Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad oſſa filij legenda diſcedere: Sed homini mortuo leguntur oſſa cum eius cadaueri aliqua oſſa adimuntur. Eoque ſenſu viuis oſſa legere dixit idem Seneca: legere ſiquidem pro adimere & auferre veteres dixiſſe non eſt obſcurum, ſi conſideremus eum dicendum eſſe ſacrilegum qui adimit, qui aufert res Deo ritè conſecratas.* Verba legis, (vt clarum eſt) ſcilicet HOMINI MORTVO OSSA NE LEGITO, ad membri abſciſſionem aſtringit, & bene quicquid dicat Kirchmanus.

Lib. 2. de Ira.

CAPVT

Caput VI.

1. Cadauer vnà cum pyra sufficiebatur liquoribus. 2. Id lege 12. prohibitum. 3. Murrata potio. 4. Odorum copia exanimatos viuos. 5. Oleum in ignem fusum. 6. Idem mos Gerrhorum & Taurorum.

1 IN pyra cùm iam esset corpus positum sufficiebatur vino, lacte, melle interdum: pyra quoque respergebatur liquoribus quibusdam preciosis, cynnamomo, thure, vino, vnguentis, omnique pigmentorum & aromatum genere, etsi lex 12. diligenter cauerat,
2 VTI NE SVMPTVOSA RESPERSIO FIERET: NEVE MVRRATA POTIO
3 MORTVO INDERETVR. Hac Murrata potione vsos antiquos fuisse scribit Festus, ciusque rei indicium esse, quod hac lege caueatur, ne mortuo indatur docente id Varrone. Qualis verò fuerit ea potio, de ea valde dubitant autores. Hieronymus Mercurialis *In Var. lect.*
medicus celeberrimus de Murrhina, quæ est eadem Murrhata potio, disputans; Cuiacij, Iulij, Scaligeri & Adriani Iunij multum discrepantes opiniones primùm recitat, & refutat, deinde quid ipse sentiat afferens dicit se

existimare Murrhinam potionem fuisse artificialem quandam potionem quæ veterum tempestate vulgatissima fuerit, à posteris autem intermissa vt vix eius remanserit nomē. Sumit autem nomen hæc potio à Murrha lapide pretioso odoris præstantia commendabili, & colorum varietate insigni nascente in Oriente apud Parthos & præcipuè in Carmania, crediturque esse humor Solis calore sub terra condensatus. Sed de respersione antiquorum dicere pergamus. Mirum est quod 4
legi odorum copia exanimatus etiam viuos ad Rogum stantes, vt in funere L. Corn. Syll. in quo audio ex thure & aromate à mulieribus coniecto statuam legitimę magnitudinis compactam esse. Conijciebatur etiam oleū, 5
quò faciliùs ignis conciperetur. GERRHI 6
pariter & TAVRI Scytica gens defuncto Rege cadauer odoribus delibutum in rogū imponebant si credas Alex. ab Alex. qui notat amplius Æthiopum præcipuum morem fuisse vt in ignem vinum & oleum fundant.

CAPVT VII.

1. *Oculi mortuo aperiebantur & cur. 2. Naulum in os inclusum. 3. Quî diceretur græcè.*

Lib. 3. c. 7. ex Diod. lib. 4. & herodo to.

SIc delibuto cadaueri oculi qui clausi fuerant spiritu excepto iterum aperiebantur, 1
vt cœlo ostenderentur. Nunquid & obolum 2

numiſma perexiguum in os ſingulis mortuis includebant? Teſtatur Natalis Comes apud quem *Soli ex omnibus hominibus Hermontenſes nullum naulum mortuis in os includebant*. Lucianus, *Cum quis è domeſticis obierit primum quidē obolum illi in os depoſitum naulum portitoris fore arbitrantur*. Neque tamen ea parua mercede ſemper contentus fuit Charon, auctum eſt enim illi ſtipendium, & vſque ad binos obolos, imò ad triobolum peruentum eſt. Ariſtophanes, Lib. 3. Dial. de luctu mortis.

Mercede capta nauta te ſenex vehet
Binis obolis in naue parua protinus.

Tanta fuit antiquorum dementia vt Inferos etiam auaritia & nummorum deſiderio vexari arbitrati ſint. Is autem nummulus Græcis δανάκη dicebatur.

CAPVT VIII.

I. *Sanguis captiuorum & gladiatorum effuſus.*

1 OBolo incluſo primis temporibus effundebatur ſanguis vel Captiuorum, vel Gladiatorum. Dux & auctor rei Tertulianus apud Lipſium: *Olim quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captiuos vel magno ingenio ſeruos mercati in exſequÿs immolabant*. Vnde Virg. Lib. 1. Sat. c. 8.

Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris Lib. ij.

Inferias, & cæso sparsuros sanguine flammas.

Et,

Lib. 10. *Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens*
Viuentes rapit inferias quos immolet umbris
Captiuoque rogi perfundat sanguine flammas.

Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Seruius, *Moris erat in sepulchris virorũ fortium captiuos necari, quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulchra dimicare qui à Busti cineribus bustuary dicti.*

In Virg. ad hoc viuentes rapit inferias.

CAPVT IX.

1. *Qui primi gladiatores dederint in funeribus.*

PVblicè primò in foro boario anno vrbis CCCCXC. dederunt M. & D. Bruti, causâ mortis patris. Valer. Maximus adnotauit. *Gladiatorum munus primùm*, inquit, *Romæ datũ est in foro boario à P. Claudio & M. Fuluio Coss: Dederunt M. & D. Bruti funebri memoria patris cineres honorando.* Et Epitome Liuiana, *D. Iunius Brutus munus gladiatorum in defuncti patris memoriam edidit primus.* 1

CAPVT X.

1. *In illustrium morte tantùm primis temporibus dati gladiatores.* 2. *Mox in priuatorum idque ex testamento non virorum solùm, sed etiam fœminarum.*

1 DAti ergo gladiatores, sed tantùm in illustrium virorum funere primis temporibus. Verùm paulatim, vt solet, res increbuit, & à tenui canali in mare quoddam
2 excreuit. Dare enim cœperunt vulgò etiam priuati, & plerisque ea cura in testamentis. Tertulianus, *Priuatorum memorijs legatoria editiones parentant*. Seneca, *Quidam disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera & ambitiosas exsequias.* De breuitate vitæ. MVNERA AD ROGVM & LEGATORIÆ EDITIONES sunt *Gladiatores*. Cicero pro Sulla: *Ita prorsus interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus*. Imò vsque eò mos inualuit vt ditiori aliquo mortuo populus munus efflagitaret, velut debitum & ex præscripto legis.

Nec in virorum funeribus stetit mos, transijt etiam ad fœminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Iulius Cæsar, *qui munus populo epulumque in filiæ memoriam pronunciauit, quod ante eum nemo*, ait Suet. Et confirmat Cap. 26.

Lib. 1. Sat. c. 8. DIO: *Filiæ suæ & ferarum cædes & virorum pugnas exhibuit*. Nec dubitandum quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano legit Lipsius *Hadrianum præcipuos honores socrui suæ ludis gladiatoriis impendisse.*

CAPVT XI.

1. *Lacerationes genarum. 2. Cur. 3. lege 12. Vetitæ sed non sublatæ.*

HAbes de Captiuorum vel gladiatorum effuso sanguine. Quod si neutri fuissent 1
Lib. 3. æn. mulierum fundebatur sanguis, è *genis* videlicet, quas, sibi ipsæ laniabant. Seruius: *Varro dicit mulieres in exsequiis & luctu ideo solitas ora lacerare, vt sanguine ostenso inferis satisfa-*
Lib. 12. *ciant. Et moris fuerat. vt ante rogos humanus sanguis effunderetur vel captiuorum, vel gladiatorum, quorum si fortè copia non fuisset laniantes genas suum effundebant cruorem vt rogis illa*
Lib 4. Æneid. *imago restitueretur*. Vnde Virg. de Anna Didus mortem deplorante, 2

Vnguibus ora soror fœdans.

Hunc morem Decemuiri seuerè lege 12. prohibuerunt:

MVLIERES GENAS NE RADVNTO: NEVE LESSVM FVNERIS ERGO HABENTO. Hæc lex à Solone desumpta est, quem Plutarchus scribit vetuisse corpus Laniare lamentationemque meditatam edere. Ser-

uius prædictam legem 12. recitat his verbis MVLIER FACIEM NE CARPITO, recitat, inquam sed mendose; non enim *faciē*, sed *Genas*: nec *Carpito* sed *radito*, vel *radunto* numero plurium in legibus fuisse scriptum docent Plinius & Festus. Quid autem sit *radere genas* ita videtur interpretari Festus apud Rosinum, vt sit eas vnguibus cruentare & scindere. Malè hanc legem Accepit Adrianus Iunius, qui *τὸ radere* hic idem esse quod forsiculâ resecare, quemadmodum barbæ solent, existimat. Scribit enim xij. tabularū interdicto vetitum fuisse mulieres genas radere, ne diutino radendi vsu succrescentibus à natura non datis sub ementito virilis oris honore fallerent. Nam clarum est non id Solonē nec Decemuiros voluisse, sed genarū lacerationes quæ vnguibus fiebant. Et quanquam id vetitum esset, factum tamen fuisse etiam Varronis temporibus videre est ex Seruio suprà citato.

In illud Vrg.12 ae. Et roseas laniata genas.

Lib.8. cap.6.

In cōm. de Coma.

Huc pertinet legis posterior pars, NEVE LESSVM &c. Cicero auctor est L. Ælium *lessum* quasi lugubrem eiulationem dictā esse, quam sententiam probat & veram esse iudicat, cùm idem Solonis etiam lex vetet. Respexit ad hanc legem idem etiam, cùm scribit: *Sed hoc quidem in dolore maxime est prouidendum ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter muliebriterque faciamus: imprimisque refutetur ac reijciatur Philoctetis ille clamor. Ingemiscere nonnunquam viro concessum est*

Lib.2. leg.

In Tusc. 44.

idque rarò: eiulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus quem 12. tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. Plato autem, *fleri*, inquit, *mortuum iubere aut vetare absurdum est: plangere verò & voces ac lamenta extra ædes mittere vetandum.*

Lib. 12. leg.

CAPVT XII.

1. *Pyra à proximis auerso vultu incensa.* 2. *Causa duplex.*

1 His peractis *Pyram* incendebant qui erant mortuo cognatione proximi, sed vultu & capitibus auersis. Donatus, *Prisci cùm ignẽ rogis inferebant, non sub oculis suis: sed à tergo suo vt dicitur, faces apponebant:* Virg.

Lib. 6. Æn.

---Et subiectam more parentum
Auersi tenuere facem.

Delrius: *Moris fuit vt qui maiori necessitudine, defuncto deuincti essent, auersi rogo flammam inferrent, vel facem impellerent.* Lucret.

Subdebantque faces multo cum sanguine.

De con. sanguinis agẽs lib. 6.

2 At cur auerso vultu? Causa erat vt id officium necessitatis esse ostenderet, non voluntatis; vel propter pellendum doloris argumentum.

PETRI

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS

LIBER SEPTIMVS. DE HIS QVÆ FIEBANT, ROGO IAM INCENSO.

CAPVT I.

1. *Venti optabantur. 2. Origo moris huius à Græcis.*

1 ROgo iam incenſo ventos optabant qui flammam ardentiorem ſuſcitarent, alerentque, & ita cadauer rogo impoſitum faciliùs citiuſque abſumeretur. Propertius,

Cur ventos non ipſe rogis ingrate petiſti? Lib. 4. ubi Cinthia loquitur.

2 Ritius huius origo fuit Græca ſuperſtitio: Homerus

——duos orabat ventos Iliad. Ψ In funere Patrocli.

Boream & Zephyrum & promittebat ſacrificia pretioſa:

Multa etiam libans aureo calice, ſupplicabat

Vt venirent, vt citißimè igne comburerent cadauer,
Lignumque festinaret ardere.

CAPVT II.

1. *Dona in rogum coniecta fuerunt, vestes & ornamenta, odoresque varij.* 2. *De his 12. tab. cautum.*

CОnijciebantur deinde in Rogum certatim ab ijs qui dabant operam funeri magna vis vestium & ornamentorum magni pretij. Qua de re elegans est locus Sceuolæ, *Mulier quædam decedens testamento ita scripserat, funerari arbitrio viri mei volo & inferri mihi quæcumque sepulturæ meæ causa feram ex ornamentis.* Verba sunt testatricis volentis inferri ornamenta quibus culta efferretur mortua. 1

In lib. 6 æneid. Seruius, *Quoniam sumptuosissimum erat & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis inijci.* Vnde Virg.

In funere Miseni. *Purpureasque super vestes velamina nota*
Inijciunt.

In Nigrino. Lucianus, *Alij vestes, alij aliud quippiam earum rerum, quas olim in delitijs habuerant, eodem rogo secum cremari mandant.* Et certè præter vestes, fœminæ ornamenta sua, vt armillas, zonas, vittas, concinnos torques, bullas prætextas, omnemque mundum muliebrem inferebant. Quid? tam insana fuit hæc priscorũ

profusio vt etiam vnguenta & odores, thura, omnisque generis pigmenta & aromata in charorum rogos iactarent. Valer. Max. *Caput etiam Pompeij plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curauit Cæsar*. Cynthia apud Prop. Lib. 5. cap. 1.

Cur nardo flammæ non oluere meæ? Lib. 4.

Statius, Lib. Syl. de rogo Glauciæ.

--- *Quid ego exequias & prodigia flammis*
Doni loquar?

Et paulò post,

——— *cupit omnia ferre*
Prodigus.

Et paucis interiectis:

——— *sed non capit ignis*
Inuidus, atque arctæ desunt in munera flammæ.

Virg. Lib. 6. æneid.

——— *coniecta cremantur*
2 *Thurea dona, dapes.*

Verùm frenum iniecit huic consuetudini lex 12. vetando sepulchris aurum inijci aliaq; preciosa: lex est, NE AVRVM ADDITO. Additur tamen deinde exceptio: AST QVOI AVRO DENTES VINCTI ERVNT, IM CVM ILLO SEPELIRE ET VRERE SE FRAVDE ESTO: Hoc est, *Si quis dentes, qui sibi excidissent, aut euulsissent, auro incrustasset, licere eos cum mortuo cremari, vel sepeliri sine fraude: hoc est non peccari contra leges.*

QVOI) pro CVI, antiquè
IM) pro eum. SE) pro SINE. antiquè vt iam ostendimus ad legem de *Iustis diebus* in nostro Philomuso.

CAPVT III.

1. *Hostilia spolia comburebantur unà cum cadauere eius qui de hoste triumpharat, cuius arma etiã addebantur.*

DE ornamentis diximus, ecce spolia in Virgilio, 1

.æneid. *Hinc alij spolia occisis direpta latinis*
Conij ciunt igni, galeas, ensesque decoros,
Frænaque feruentesque rotas: pars munera nota,
Ipsorum clypeos, & non fœlicia tela.

Idem ibidem,

Addit equos & tela quibus spoliauerat hostem.

Ad quem locum Seruius: *In antiquis disciplinis relatum est quæ quisque ornamenta consecutus esset ut ea mortuum eum condecorarent.* Nec solùm cum armis hostilibus comburebãtur, sed etiam cum suis; Virg.

6.æneid. *---decorantque super fulgentibus armis.*

Vbi Donatus; *Fortium virorum,* inquit, *cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur: nec solùm hæc, sed & cætera quæ habuissent charissima.* Sueton. *Veteranorum militum legionarij*

In Cæs. *arma sua, quibus exculti funus celebrabant, iniecere flammæ.*

CAPVT IV.

1. *Varia pecudum & animalium genera in ignem missa.*

1 NOn erit insuaue auditu, si varia pecudũ & animalium genera in Rogum mitti etiam solita ostendamus, eaque præsertim quæ defunctis charissima fuisse constabat. Virg. Lib. XI. æneid.

Multa boum circa mactantur corpora morti,
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes.

Apollonius, cuius verba sic latinè redduntur, Lib. 2. Arg.

——Iugulant in funera multas
Lanigeras pecudes, defunctis munera sueta.

Reperio præterea canes, equos, & aues. Epist. 2. Plinius de Regulo filium lugente: *Amissum* lib. 4. *tamen luget insanè. Habebat puer manulos multos & vinctos & solutos, habebat canes maiores, minoresque habebat luscinias, psittacos, merulas, Omnes Regulus iuxta rogum trucidauit, nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris.*

CAPVT V.

1. *Exempla eorum qui præ amore se in defuncti rogum coniecere.*

SCimus capillos qui cæsi fuerant tanquam 1
inferias mortuis consecratos quod suprà declaratum; quare his relictis mirum magis fatendum est quod lego in multis, nonnullos fuisse qui præ incredibili amore quo in defunctos existebant seipsos igni tradebant. Tacit. de morte Agrippinæ: *Accenso rogo libertus eius cognomento Mnestor ipse ferro se transegit.* Idem de funere Othonis: *Quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris & charitate principis.* Plin. *P. Catienus Philotinus patronū adeo dilexit vt hæres omnibus bonis instructus in rogum eius se iaceret.* De fœminis Seneca, *Quædam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt.* Alex. ab Alex. *Palam factum nouimus multos accensis Dominorū rogis, doloris impatientes, vel violentas sibi manus intulisse, aut igni pariter absumptos esse. Quod etiā de canibus qui charitate Dominorum in flammas se iniecere, memoriæ proditum est. Nam Hieronis & Lysimachi canes accensis rogis Dominorum in flammas se iniecisse & vno incendio arsisse tradunt.* Ideo etiam plerumque custodiebantur, ne se rogo inijcerent.

Lib. 14. An. — *Lib. ij.* — *Lib. 7. cap. 36.* — *Lib. ij. decl. ij.* — *Lib. 3. cap. 7.*

CAPVT VI.

1. *Ritus ÿdem exterarum gentium cum Romanis.*

1 NOlim putes cærimonias huiusmodi solùm fuisse Romanorum, sed etiam exterorum. Alex. ab Alex. *Etiam Grecorum & Æthiopum præcipuus mos, ut comas ad rogum disse-cent, corporique & igni imponant: boues & pecora equosque & canes in ignem mittant, vinùmque & oleum fundant. Vtque Rege morte sublato familiares & qui eo coniunctissimè vixerant, charitate principis vim vitę sibi ad rogum afferant, vnàque morte intereant. Indorum peruulgata historia est, ut viro defuncto, quæ charissima coniunx in vita fuerat, eodem igne absumatur, vnàque concremetur. Thracibus et Getis erat iste mos, ut viro defuncto præcipuè dilecta coniunx, maximo cultu ornata, ad tumulum duci, & à propinquiore mactari, eodemque tumulo humari debeat. Gallis verò ut serui clientesque cum Dominis patronisue vnà crementur viuentes, eademque pyra intereant. Gerrhi Scytica gens defuncto Rege, in tumulo vbi cadauer odoribus delibutum erat præcipuam concubinarum, coquum, Agasonem ac ministrum vnà tumulare, equosque & L. ex ministris ad rogum præfocare assuerant.* Et Scythas quoq; vnà cum dilectis mortuis terra se obruisse, autor D. Hieronymus & Theodoretus, eosdemque accepta Christiana religione hunc

Græci & Aethiop Loco cit.

Indi.

Thraces

Galli.

Gerrhi.

Scytæ.

Lib. ÿ. ad Iouin serm. de legib.

Heruli, morem deseruisse. Apud Herulos quoque vxores maritis mortuis laqueo sese statim iuxta sepulchrum solebant induere, nisi infamiæ notam vellent subire, teste Procopio. Sic Abradata mortuo, non solum eius vxorẽ
Lib. ij. de bello Goth. sed & Spadones se iugulasse tradit Xenoph.
Albani. Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat patrius apud Strabonem.
Lib. 7. Germani. Apud priscos Germanos dum igne accenso corpora defunctorum cremarentur, pro dignitate, proque opibus, quibus quisque potens erat, amici & affines, quique coniunctissimi aderant, quæ chara habebant & præcipui cultus cum gemitu & questu miserabili in luctus & grauissimi doloris signum ignibus inijciebant.

CAPVT VII.

1. *Decursio funebris circa rogum.* 2. *Qui fieret.*

ADonis ad Decursionem transeo, quã in funeribus clarorum virorum fieri solitam testes mihi sunt non pauci. Milites enim funere in pyra collocato solemni ritu rogum ter ambire, & hoc modo affectum suum erga defunctum ostendere solebant. 1
Lib. xi. Virg.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis, vlulatusque ore dedere.

Imò interdum proiectis armis, Lucanum audi

audi qui Pompeium ait non optare ambitiosas exsequias, nec Lib. 8.

——— totus vt ignem
Proiectis mœrens exercitus ambiat armis.

2 At quo ordine decursum? Sinistro ordine & versis in signibus, quod à Statio habeo,

——— versis ducunt insignibus ipsi
Graiugenæ Reges: lustrantque ex more sinistro
Orbe rogum, & stantes inclinant puluere flammas.

Cur orbe sinistro? Quia cursus in læuum luctus erat indicium. Deinde vt expiarent contagionem funeris in dextram decurrebant; quod non ignorans Papin. dixit

---iubet dextro gyro & vibrantibus armis Lib. 6.
Hac redeant.

Id autem fiebat tuba sonante. Val. Flacc. Lib. 3. Arg.

Inde ter armatos Minyis referentibus orbes
Concussi tremuere rogi: ter inhorruit æther
Luctificum clangente tuba.

Vnum aut alterum exemplum finem capitis illustrabit. Xiphilinus: *Post hæc corpus eius militari more effertur à militibus, imponiturque in rogum honestatum militum & filiorum ipsius decursione.* Dio quoque: *Postquam cadauer rogo impositum in Campo Martio fuit, primùm omnes pontifices id circumierunt, deinde equites, tum Legionarij, reliquique milites, & demum qui custodiæ præfuerant.* In Seuer. funere. In fun. August.

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER OCTAVVS.

DE HIS QVÆ FIEBANT, CORPORE QVANTVM SATIS ERAT VSTO.

CAPVT I.

1. Reliquiæ vino & lacte ante legem, post legem verò aqua respergi solitæ. 2. Spargendo manes aduocabant.

CADAVERE soluto in Cineres, flammaque quiescente, vino lacteque ante legem Numæ Regis perfundebantur reliquiæ, vt suaui cum odore extinguerentur: post legem vero, VINO ROGVM NE RESPERGITO, aqua respergebantur. Vinum ministrat Virg. 1

Lib. 6.

Postquam collapsi cineres & flamma quieuit,
Reliquias vino ac bibulam lauere fauillam.

Nomine reliquiarum intellige ossa, quæ non consumpserat flamma.

Lac & vinum Tibullus, Lib.3. eleg,2.

Et primum annoso spargant collecta lyæo,
Mox etiam niueo fundere lacte parent.

Spargendo Deos manes aduocabant: Idem, Ibid.

Præfatæ ante meos manes, animamque precatæ,
Perfusæque pias ante liquore manus.

CAPVT II.

1. *Ossilegium quali veste fieret. 2. A quibus fieret. 3. Quî fieret. 4. Ossa irrigata lachrymis. 5. Ossa euentilata.*

1 VIno, lacte, siue aqua rigatis ossibus cineribusque colligebantur à matre, sorore, propinquis nigra veste, quod munus dicebatur *Ossilegium*: Tibul.

——Ossa Lib.3.
2 *Incinctæ nigra candida veste legant.* Eleg. 2.

Idem matris hoc fuisse officium ostendit;

---non hic mihi mater
Quæ legat in mœstos ossa perusta sinus.

Seneca de Alcmena matre Herculis

----Sed quid hoc? mœstam intuor
Sinu gerentem reliquias magni Herculis, De consolat. ad
Crinemque iactans squalidum Alchmene gemit. Elbiam.

Proferam etiam locum Senecæ Philoso-

phi, *Modo in eundem ſinum ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti.* Legebant ergo & in ſinum collecta referebant matres. Nonne & patres. Innuit Seneca, *Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad oſſa filij legenda diſcedere.* Parentum oſſa ſi deerant parentes, filij legebant. Propert.

Lib. 2. de ira cap. 33.

Lib. 4.

Oſſaque legiſti, non illa ætate legenda
Patris.

Lib 8. Vel eorum penuria alij hæredes. Martial.

Oſſaque defuncti licet olim non legat hæres,
Hoc ſibi iam vincens præſtitit officium.

Iliad. 4 Vel alij propinquiores amicioreſque vt Patrocli Achilles Hectoris fratres & ſocij.

Principum & Imperatorum reliquias legebant Conſules, vel maiores ordines. *Augusti* enim *Imperatoris reliquias legerunt primores equeſtris ordinis* teſte Suet. qui id factum ait *pedibus nudis*: quod fuit reuerentię indicium. Nam in pleriſque religionis & ſuperſtitionis ritibus obeundis calceos ponebant. 3

In ep. ad Cynch.

Tandem oſſa collecta lachrymis irrigabantur, de quo ritu Ouid. 4

Et ſepeli lachrymis perfuſa fidelibus oſſa.

Quo facto, linteo ventilabantur, vt exugeretur humor iſte, quo ſparſa erant. 5

CAPVT III.

Quî dignoſci potuerint cineres ac oſſa quibus habitum honorem volebant, à reliqua fauilla.

DIcat aliquis cum Natali Comite, *Cum colligerentur oſſa & cineres mortuorum pyra exuſta, non facilè intelligere poſſum tur potius cadaueris quam lignorum eßent illi cineres qui colligebantur, ſi corpus ſuper pyra impoſitũ cremaretur.* Sunt qui tunicas factas exiſtimant è lino quodam Indico quod exuri minimè potuerit, atque iјs operta cremandorum corpora, vt ita illorum fauilla ac oſſa à reliquis cineribus ſepararentur. Quem morem ab Indis & Ægyptijs ſeruatum vult Alex. ab Alex. *Fuit ſer-* Lib. 3. *uatum apud Indos & Ægyptios Regum fune-* cap. 7. *bres tunicas quo cineres cremati à reliqua fauilla diſtincti iaceant, ex Licio quod igni non abſumitur conficere, eaſque ad rogum defunctum corpus induere. Quippe in caryſto lapis naſcebatur qui velut lana intextus nullo igne adurebatur.* Cauſabonus ſentit cadauer cremandum ſic in pyra fuiſſe collocatum, vt cineres & oſſa ſeparata manerent, neque aut ligni cineribus, aut animantium quę ſimul cremabantur, oſſa commiſcerentur, atque ita ex ſitu & collocatione cadaueris, facultatem fuiſſe diſcernendi cineres ac oſſa: ſed malo ego in eam opinionem venire vt credam fuiſſe lapideas arcas in quibus incluſa vrerentur.

CAPVT IV.

1. *Honos habitus ossibus repertis* 2. *Mortui in Diuorum numero habebantur.* 3. *Animæ defunctorum manes appellabantur.*

FIlij cùm primùm reperissent ossa parentis exusti, ei gratulabantur & tanquã Deum iam factum consalutabant. Et verò mortuos in Diuorum numero habitos testatur lex 12. tab. DEORVM MANIVM IVRA SANCTA SVNTO. HOS LETHO DATOS, DIVOS HABENTO. Hoc enim nomine defunctorum animas appellabant. Idem docet solennis illa inscriptio DIS MANIBVS, de quo plura suo loco.

CAPVT V.

1. *Cineres & ossa condita in vrnas.* 2. *Hæ pro cuiuscumque facultatibus erant viles vel pretiosæ.*

CÆterò, habito honore Ossibus, ea vnà cum cineribus, vasculis quibusdam includebantur quæ

Latini vocabant { VRNAS, OSSVARIA, CINERIA.

At qualia erant? { VILIA, *vel* PRETIOSA,

Pro cuiusque cõditione & facultatibus. Nam

Alia erant aut { AVREA, ARGENTEA, ÆNEA, MARMOREA, FICTILIA,

Argenteæ vrnæ meminit Amm. Marcell. *Post incensum corpus, oßaque in argenteam vrnam coniecta, &c.* *Lib. 19.*

Aureæ Eutropius de Traiano Imperat. *Solus omnium Imperat. intra vrbem sepultus est, oßa eius collocata in vrna aurea in foro quod ædificauit sibi:* Lib. 8.

Æneæ Virg. *Lib 6. æneid.*

Oßaque lecta cado texit Corinæus aheno.

Marmoreæ Xiphilinus, *Ossa in vrnam factam ex lapide porphyretico coniecta Romam perlata & in Antoniniano reposita sunt. Fertur Seuerus hanc vrnam antequam decederet è vita iussisse ad se perferri, deinde contrectasse, atque ita dixisse. Tu virum capies, quem totus orbis terrarum non cepit.* *In Seuero.*

Denique fictilis meminit Propertius.

Deinde vbi suppositus cinerem me fecerit ardor, Lib. ij. eleg. xvj.
Accipiat manes paruula testa meos.

CAPVT VI.

1. *Antequam discederet populus ter à qua lustrabatur ramo Lauri primis temporibus, posterioribus oliuæ. 2. Carmen insusurrari solitum in lustratione.*

OSsibus & Cineribus vrna conditis antequam ab exequijs & à lugubri hoc officio discederet; populus a Sacerdote (ante Augusti quidem tempora) ramo Lauri ter aqua 1
Sat. 2. lustrabatur expiationis causâ vt apud Iuuenal.

——lustrari si qua darentur
Sulphura cum tædis, & si foret humida Laurus.

Id est aqua perfusa & madens ad aspergendum & purgandum: Post Augustum verò ramo Oliuæ lustrabantur, Virg.

6. æneid. *Idem ter socios pura circumtulit vnda,*
Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ.

Circumtulit hoc est *lustrauit* vel *lustratione curauit*. Qui enim id faciebant; certum carmen insusurrabant & tæda, scilla, ouis, sulphure alijsque circumpurgabant. Itaque *Circumferre vnda* apud Maronem, id est *vnda purgare*: quod confirmat Nonius dum ait *Circumferre, est lustrare.* 2

CAPVT

CAPVT VII.

1. *Discessuri salue & vale inclamabant.* 2. *Cur.* 3. *Hinc prouerbium.*

1 OMni munere absoluto supremum SALVE & VALE alta voce pronunciabant ij qui comitati funus erant, hoc modo VALE, VALE, VALE, NOS TE ORDINE QVO NATVRA PERMISERIT CVNCTI SEQVEMVR. Virg. 3. æneid.

——animamque sepulchro
Condimus & magna supremum voce ciemus.

Idem,

Salue æternum mihi maxime Palla
Æternumque vale. æneid. 11

Sic in veteribus quoque monumentis DVLCIS AVE & VALE DOMINA. Catullus in Inferijs ad fratris tumulum,

-----frater aue atque vale
Heu miser indigne frater adempte mihi.

Per *Ademptum* verò *vita defunctum* intelligunt Poëtæ.
2 Seruius ex Varrone, *Ideo mortuis Salue & Vale* dicitur, *non quod aut valere aut salui esse possint, sed quod ab his recedimus eos nusquam visuri.* Hęc verba in vulgi vsu manserũt.
3 Qui enim ab aliquo discedunt, & qui abalienari alicuius societate & amicitia significare se volunt, ij vulgo hæc verba vsurpãt *Salutem tibi dico* & *Valere te iubeo*: vt etiam Cic. *Valeãt recta & honesta consilia*: Id est, sed iam abieci- Ad Att.

mus honesta consilia: sed iam nihil nobis & honestati.

CAPVT VIII.

1. *Ilicet dictum à Præfica.* 2. *Quid hac voce significetur.* 3. *Mos idem Græcorum & Christianorum.*

POst *Salue* & *Vale* dicta, Præfica verbum 1
illud nouissimum ILICET (*quod est ire licet*) 2
altâ voce pronunciabat, sicque hac voce missum populum faciebat, Virg. 6. Aeneid.

---dixitque nouissima verba.

Hac voce frequenter vtitur Terent. cum finem rei significare vult, ac proinde licere abire re omni perfecta. In Eunucho, *Actum est*; In Phormione, *Hoc nihil est, Ilicet*. Vbi Donatus ait *Ilicet* semper finem rei significare. Idē in Andriam enarrans eum locum. *Quid ego audio? actum est. In summa* ait *rerum desperatione ponitur Actum est, Ilicet*. Græci cùm sacris
3 operati essent, missum populum faciebāt, nec abeundi potestas priùs cuiquam erat quā Sacrificulus pronunciasset λαοῖς ἄφεσις, id est *populis missis* quod Latini vno verbo *Ilicet* dicebant, *quod est Ire licet*. Vnde & nunc sub sacri finem solet sacerdos dicere ITE MISSA EST, *Missam* vt videtur, pro *missione* accipiens: quo exemplo & Cyprianus remissam peccatorum, pro remissione scripsit. Videtur ergo

à parte totum sacrificium *Missa* appellatum. Sed hæc sententia parum est probabilis à recedendi facultate, inditum nomen sacrificio, & Græci ipsi non ἄφεσιν sed λειτουργίαν id appellant, quod nomen propriè id exprimit quod Hebraicè *Missa* sonat. Est enim MVS apud Hebros vnde MISSA formatur, Munus personale Tributi, censusque offerendi; & MISSA, ipsa oblatio quæ Domino suo fit propter debitum personale. Credendum itaque est, priscos Christianos qui origine Iudæi erant sua voce id sacrum appellasse, quã deinde Latini receperunt sicut & PASCHA. nec enim ἀπὸ τῦ πάσχειν est deductum, sed ab Hebræorum sermone quo transitus significatur, videlicet PESSAH siue PHASE. Quod ergo in fine sacri pronunciatur *Ite missa est*, perinde est ac si diceretur. *Ilicet, oblatum est.*

CAPVT IX.

1. Terram leuem precabantur, quietem & pacem audito Ilicet. 2. Vnde nata prior formula precandi. 3. Vt amicis terram leuem, sic inimicis grauem precabantur.

1 ILicet à Præfica audito, tum omnes precabãtur vt cremato terra leuis esset. Martialis hoc penitus expressit, *In sua Erotio puella 35. 5. ep. lib*

Mollia nec rigidus cespes tegat ossa, nec illi
Terra grauis fueris.

Lib. I. epist. 89. Et de Alcimo,

Alcime quem raptum Domino crescentibus annis
Labicana leui cespite velat humus.

Lib. ij. eleg. 4. Tibull.

Et bene discedens dicet, placideque quiescas,
Terraque securæ sit super oßa leuis.

Eleg. 8. lib. am. Ouid.

Ossa quieta precor, tuta requiescite in vrnâ,
Et sit humus cineri non onerosa tuo.

Nota est etiam solemnis illa Inscriptionũ formula prisca HIC SITVS EST, SIT TIBI TERRA LEVIS: quæ plerumque literis hisce initialibus H. S. E. S. T. T. L. denotari solebant. Huc pertinent antiqua Epigrammata lapidibus incisa vt illud in quodam lapide Romano:

OPTO SI QVA FIDES REMANET,
TELLVRIS AMICÆ,
SIT TIBI PERPETVO TERRA
LEVIS TVMVLO.

Habe & illud alterum,

NVNC VOS CONTESTOR MANES QVIBVS
OSSA RELINQVO,
TELLVS HVIC TVMVLO NE GRAVIS
ESSE VELIS.

Hæc ergo fausta & solennis bene precandi mortuis formula Græcis, Latinisque vsurpata, nataque ex eo quod putarent veteres sepultos incantationibus obnoxios, piaque hac precatione illis ne incantarentur caueri. 2

Quod si incantari contigisset, illis iam non leuem amplius sed grauem terram existimarunt. Disco hoc ex Quintiliani declamatione decima de sepulchro incãtato. *Nunc*, inquit, *barbaro carmine grauem terrã totis noctibus pulsat & impositum sepulchrum quod non possit euoluere quæ solebat ipsos discutere inferos miratur.*

3 Quemadmodum autem amicis & charis suis terram leuem optabant: ita contrà quibus malè vellent ijs terram grauem vt benè notat Kirchmanus imprecabantur, id est vt sepulchrum illorum incantaretur, quo scilicet vmbra pressa, è tumulo euocari non posset. Plin. *Cuius numen vltimum iam multis imprecamur irati graue tanquam nesciamus hanc esse solam quæ nunquam irascatur homini.* *Lib. ij. natur. hist. cap. 63.*

Tibull. *Lib. 1. eleg. 4.*

Quisquis es infœlix vrgeat ossa lapis.

Non dissimilem bene precandi formulam priori formulæ reperio qua optabatur, vt BENE QVIESCERENT, aut MOLLITER IACERENT, in quo sensu Valer. Probus has notas H. R. I. P. interpretatur. *Hic requiescat in pace.* De hac formula Tibul.

Sic bene sub tenera parua quiescat humo. *Lib. 2. eleg. vlt.*

Inscriptio Prænestina OSSA TIBI BENE QVIESCANT. Ouid. *Lib. 1. amor. eleg. 8.*

——sæpeque rogabis
Vt mea defunctæ molliter ossa cubent.

Idem, *Lib. 3. Trist. eleg. 3.*

At tibi qui transis ne sit graue, quisquis amasti
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.

Eclog. vlt. ----ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant.
Nec quietem tantùm; sed & pacem mortuis optabant sensu fere eodem. Valentinianus
De sepulchris. Nouella, PAX SEPVLTIS.

CAPVT X.

1. Ignem supergradiebantur discedentes. 2. Cur. 3. Græcorum mos idem. 4. Non omnes qui exequias venerant finem expectabant.

ITa precati silentio discedebant, qui tandiu 1
expectarant, priùs tamen per ignem transibant ad plenam, vt vocabant, suffitionem. Alexand. Neapolitanus, *Quique funus prosecuti, quique comites fuerant, velut supremo functi of-*
Lib. 3. gen. dier cap. 7. *ficio, ad proprios lares reuertentes aqua aspersi, ignẽ supergradiebantur, hoc se piaculo ex funere expiari*
arbitrati, quod expiationis genus suffitionem dixere. 2
Græci verò aqua lustrantur pura, eademque 3
expurgantur, in qua torrem ex altari extinxissent priùs.

Dixi superius. (*Qui tandiu expectarent*) Quia 4
non semper omnes qui exequias venerant, tandiu expectasse reperit Kirchmanus. Nam quosdam extra portam non processisse testatur Propertius, apud quem Cynthia de suo
Lib. 4. funere sic loquitur,

Si piguit portas vltra procedere, at illud
Iussisses, lectum lentius ire meum.

Imò Imperatores & illustres viri in funeribus suorum ad Laudationem tantùm quæ fiebat in foro videntur venisse, nec nisi rarissimè interfuisse officio, cùm efferrentur è Rostris ad bustum extra vrbem: Alij autem rogo incenso coniectisque in eum muneribus & decursione peracta, relictis ijs quorum erat ossa legere docente Dionys. in funere Augusti: Nonnulli diutius expectabant. Lib. 56.

CAPVT XI.

1. *Inferebantur sepulchro vrnæ.* 2. *Antiquissimis temporibus condebantur multi fictilibus dolijs cum thesauris.*

1 TVm ossaria & vrnæ sepulchro inferebãtur, ibique in Arca, si Cassiodoro demus aures, siue in solio plerumque è Marmore, quod etiam Sarcophagum dicebant, reponebantur. De his multa diligenter collegit Gregorius Fabricius Chemnicensis in sua Roma, quæ hic non pigebit efferre, *Faciendorum loculorum*, inquit, *& vrnarum condendarũ non admodum fuit diuersa ratio, cùm in vrbe, tum in reliqua Italia atque etiam in Græcia. Marlianus scribit antra concamerata fossionibus esse aperta in campo Esquilino, quædam vnius testudinis, quædam duplicis concamerationis, ita ut ex sape-*

riore in inferiorem descenderetur. Pauimenta interdum tessellata, interdum vermiculata: in parietibus circumcirca loculos extitisse, singulos cum binis urnis: Alia quoque fuisse antra plurium parietum medico interuallo distãtium, in quibus totidem urnas fuisse contiguas, & exiguo spatio rursus alias, hisque alias impositas, has pauperum, illas diuitum fuisse opinatur. Nos in agro viæ Appiæ in profundum sub terram fornicem descendimus plenum loculorum inter se dispositorum: ex ruina autem parietum verè cognosci ordo loculorum non potuit. Inter Puteolos & Atellam ad vtraque viæ silicibus stratæ latera, plurima sepulchrorum lustrauimus monumenta, quorum ædificia partim quadrata sunt, partim rotunda. Inter cætera pulcherrimum est, quod arcum cellæ nominant, parietes eius tetragoni cum laqueari vermiculato: in cuius medio Centauri imago puerum vehentis. Loculi vltra sexaginta, medij ampli fortasse patronorum: laterales contracti libertorum, libertarumque. In loculis vrnæ singulæ pluresue dispositæ fuerunt, clausæ exteriùs tabellis marmoreis, in quibus nomina depositorum de more fuerunt adscripta. Testatur Ciriacus Aconitanus (cuius scriptas quasdam chartas euoluimus) se patris in Achaia ad ædem S. Andreæ antrum subterraneum ex integro solidoque lapide vidisse miro artificio celebratum, in quod per gradus sedecim descensus fuerit, quodque sub vna testudine ad tetragonos parietes habuerit loculos quatuordecim, in quibus singulis binæ aut ternæ funerales fuerint locatæ.

Fictili-

Fictilibus dolijs condi multos maluisse memorat Plin. Solebant etiam interdum, sed antiquissimis temporibus condi cum cinere & ossibus ad inanem scilicet ostentationem thesauri. Lib. 35. cap. 12.

Caput XII.

1. De *sepulchrorum ornamentis.*

1 DE his hæc habet Fabricius: *In sepulchris quæ hinc inde per Urbem in multis locis occurrunt, varia rerum simulachra sunt exsculpta: Ludorum curulium quale est ante SS. Cosmam & Damianum in foro Romano & in S. Ioanne Laterano, in quo etiam nocentes obyciuntur bestijs, ut in alio quodam ante S. Mariam in via lata. Equestrium certaminum ut in S. Maria in ara Cœli, montis Capitolini. Pugnarum, ut in S. Gregorio montis Cœlij. Venationum, ut in S. Laurentio in Lucina, campi Martij. Triumphorum, ut ante S. Laurentium in Panisperna montis Viminalis. Sacrificiorum, ut in S. Maria de Strada inter Octauij porticum & Capitolium, & in S. Laurentio extra Esquilinam. Deorum ludentium, ut Apollinis canentis & Narcissi iaculantis discum in domo Augustini Maphai. Satyrorum puellæ dormienti insultantium, in horto S. Marci: Amorum equitantium, in domo Columnensium. Deorum Marinorum in piscium caudas desinentium, & vehementium in eis Nymphas tribus in locis, in S. Ioanne Paulo in Cœlio, in hortis S. Sabinæ montis Auentini, ante S. Cosmam in regione Harenulæ. Plutonis Proserpinam rapientis in* Loco cit.

S. Syluestro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam Cosmedin, prope Velabrion. Ventorum quatuor simulachra in sepulchro domus Cæsiæ. Laborũ Herculis in Domo Sabellorum supra Marcelli theatrum. Seruilium suppliciorum, in quibus alij pede vtroque suspenduntur, alijs cultro secatur collum, alijs brachium saxo impositum alio saxo frangitur in S. Maria in ara Cœli, & ante ædem S. Stephani de Cacabo in regione Pineæ. In quibusdam sepulchris exsculpta sunt ædificia, partim ianuis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem significari, cuiusmodi est in palatio Capitolino Triumuirum: partim clausis, qua interitus eius vna cum corpore notatur. Tale in domo ciuis cuiusdam regionis Transtiberinæ cernitur è regione pontis Fabricij. Hæc è multis retulisse satis sit, quæ non ita accipi volo, quasi vnius rei tantùm effigies expressa sit: sed alia multa, quæ oratione depingi in hac breuitate nequeunt spectaculi gratia addita sunt: quod vt intelligatur duobus exemplis declarabo. In sepulchro sacrificantium in S. Maria de Strada, Mulier in bigis, quæ à Rhinocerotibus trahuntur, vehitur: ipsis animalibus duo iuuenes insident, & animalia à Faunis naso ducuntur. Præcedit Tuscus fidicen, & viri nudi ac mulierculæ donec ad aram perueniatur, cui fidicen canens astat, & inter cætera ludicra faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud S. Syluestrum, Pluto quadrigis vectus raptã Proserpinam amplexu tenet exanimi similem supra quam volitat alatus Cupido, currum pręcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte Ceres bigis inuehitur tractis à serpentibus pinea tæda

quam ſiniſtra geſtat inueſtigans amiſſam filiam. Inter hæc ab vtraque parte Comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, veſte vltra pubem ſublata. A lateribus Hercules eſt exuuio indutus dextra tenens clauam, ſiniſtra anum quandam inuadens, cui verbera minitatur. Addo quod ſepulchra ipſa ornabantur ſtatuis, pyramidibus & columnis quod poſtremum erat nobiliſſimum. Sed iam reuertor ad Cerimonias.

CAPVT XIII.

1. *Tituli ſepulchro additi in quibus nomen defuncti cum Epigrammate inſcribebatur duplici formula. 2. Præter nomen, parentes, patria, familiæ, res geſtæ, Spatium vitæ, Matrimonium, pudicitia, cauſa mortis, teſtamẽta & legata. 3. Præterea inſculpebantur inſtrumenta artis, vel affigebantur. 4. Origo à Græcis. 5. Imagines ac columnæ erectæ.*

VRnis in ſepulchro repoſitis indicem ac
1 Titulum ſepulchro addebant D. M. S. *Dijs Manibus ſacrum*. Addebant & nomen ſepulti quod in omnibus antiquorũ inſcriptionibus legitur ſæpe cum dicto venuſto &

Epigrammate, cuius exempla non pono cum hodie magna tumulorum & Inſcriptionum Epigrammatumque copia voluminaque proſtent. Communis formula erat. H. S. E, id eſt HIC SITVS EST : vel HIC IACET. Prior formula legitur apud Ouid. HIC SI-
Lib. 3. eleg. 2. TVS EST PHAETON. & Tibul. LYGDAMVS HIC SITVS EST. Luciliumque,

Seruus neque infidus Domino, nec inutilis cuiquam
Lucilij Columella HIC SITVS EST,

Lib. 1. eleg. 3. Poſterior in Tibull.

HIC IACET *immitti conſumptus morte* TIBVLLVS.

Lib. 6. epiſt. 52. Et in Mart.

HOC IACET *in Tumulo raptus puerilibus annis,*
Pantagathus Domini *cura dolorque ſui.*

Nec tantum nomen, ſed & Parentes, patria 2
& familia ſolebant interdum adſcribi : ſolebant & res geſtæ plerumque quibus præclarum nomen ſibi pepererant. Sic Auguſtum Cæſarem res ſuas geſtas columnis æneis ad ſepulchrum ſuum collocatis inſculpi iuſſiſſe
Lib. 55. autor eſt Dio. Plutarch. de Sylla, *Monumentũ Syllæ in campo Martio eſt. Inſcriptionem ab ipſo ferunt conceptam & relictam, cuius hoc caput eſt, ſe neque ab vllo amicorum beneficijs, neque ab vllo inimico maleficijs ſuperatum fuiſſe.* Celebre etiã fuit ſpatium vitæ eorum qui ſepultura afficiebantur exiliter ad calculos reuocare, & quot annos, menſes, dies, ac horas vixiſſent ſepulchro inſcribere vt ex innumeris monumen-

torum inſcriptionibus quæ habet Kirchmanus intelligere eſt. Ex multis vna ſufficiet: VALERIA THROPHIMA FILIO DVLCISSIMO ET PIENTISSIMO ET FRVGALISSIMO. VIXIT ANNIS XXIX. MENS. IX. DIEBVS XVI. HORIS VII.

Nec verò Matrimonium omittebant, ſi præſertim fuiſſet placidum & tranquillum: quo pertinent frequentes iſtæ clauſulæ, SINE QVERELA: SINE OFFENSA: SINE DISCORDIA, & ſimiles quæ paſſim occurrunt.

Romæ ad montem Iordanum.

D. M.

D. IVNIO PRIMIGENIO,
QVI VIX. ANN. XXXV.
IVNIA PALLAS FECIT
CONIVGI CARISSIMO
ET PIENTISSIMO
DE SE BENEMERENTI.
CVM QVO VIXIT ANNOS
XV. MENSES VI.
DVLCITER SINE QVERELA.

Inuenio præter hæc pudicitiæ mentionem apud Mart. in Epitaphio nobilis matronæ, *Epigr. 36.*

Contigit & thalami mihi gloria rara, fuitque
Vna pudicitiæ mentula nota meę.

Mortis cauſa ſæpe afferebatur, vnde Ouid. *Lib. 3.*

Trist. eleg. 3.

Hic ego qui iaceo tenerorum lusor amorum,
Ingenio pereo Naso Poëta meo.

Sic Nursini etiam Mutinensi acie interemptorum Ciuium tumulo publicè extructo ad scripserant PRO LIBERTATE EOS PVBLICE OCCVBVISSE, vt ait Suet. Non est silentio inuoluendum quod interdum testamenta sepulchris suis inscribi voluerunt quemadmodum & legata sub conditionibus. Denique ita crebræ & frequentes erant apud Romanos hæ monumentorũ inscriptiones, vt etiam puerorum & seruorum viliumque capitum sepulchra titulis exornarẽtur, quod ex innumeris lapidibus videre est. Huiusmodi vero tituli nonnunquam soluta oratione concipiebantur, nonnunquam vero versibus.

In Augusto.

Huic ambitioni circa Cipporum titulos vt Plato obuiam iret in sua Repub. legem hanc tulit. *Ne cui liceret tumulo cuiusquam longiorem quatuor versibus heroicis titulum inscribere.*

Præter inscriptiones mos erat insculpere tumulis instrumenta eius artis quam viuus ille exercuisset, notauit Virg.

Lib. 6. æneid.

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque.

Nec solùm insculpere, sed & sepulchris affigere vnde Seneca, *Bellum cum esset in Ciuitate, vir fortis in acie amissis armis, de sepulchro viri fortis arma sustulit, fortiter pugnauit & reposuit; præmio accepto accusatur sepulchri violati.* Suisne

Lib. 4. Contr. 4.

armis tantùm ſepulchra ſua ornabant? Etiam exuuijs hoſtium.

4 Hunc autem morem à Græcis Romanos traxiſſe, non temere mihi perſuadeo, cùm etiam monumenta ſua diuerſis Emblematibus & ſignis quæ ſæpiſſimè ſtudia defuncti denotabant quæ viuus exercuerat. Quare Cicero in Archimedis Mathematici ſepulchro poſitam fuiſſe Sphæram cum Cylindro narrat: *Ego autem cùm omnia colluſtrarem oculis, animaduerti columellam non multum è dumis eminentem in qua inerat Sphæræ figura & cylindri.* In Diogenis Cynici inſculptum canem teſtatur Laertius. Plutarchus verò Metellum nepotem Philagri Præceptoris ſui ſepulchro lapideum appoſuiſſe coruum, quod videns Cicero, in eum ſic iocatus eſt, *Hoc*, inquit, *ſapienter à te factum, volare magis te docuit quàm dicere.*

Tuſ. 5.

Lib. 6.

5 Præter dicta, Romani quoque domi & in loco celebri defuncti imagines in memoriam poſteritatis plerumque cereas aut marmoreas vel æneas: columnas quoque cum trophæis & titulis ac magnificentiſſimis decretis publico conſilio erigi curarunt leuandi deſiderij cauſa.

CAPVT XIV.

1. *Sepulchra sparsa floribus, idque sæpe ex testamento iussum.*

Ioan. Passeratius.

Manibus est imis Rosa grata, & grata sepulchris.

Quorsum non tibi calame? Omissis Emblematibus, imo armis, ad flores veni, quibus mos etiam antiquus tumulos aspergebat. Vnde Cic. *Sepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum ac domesticorum conuentu, epulisque celebratum est.* Et Capitolin. *Tantum honoris Magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in larario haberet, & sepulchra eorum additis hostijs & floribus semper ornaret.* Sueton. *Non defuerunt qui per longum tempus vernis æstiuisque floribus tumulum eius ornarent.* Iuuenal. 1

Pro Planco.

In vita M. Aurelij.

In Nerone cap. 57.

Sat. 8.

Dij maiorum vmbris tenuem & sine pondere terram
Spirantesque crocos, & in Vrna perpetuum ver.

Lib. ij. Eleg. 4.

Tibul.

Atque aliquis senior veteres veneratus amores
Annua constructo serta dabat tumulo.

En Epitaphium Eutichetis aurigæ:

Spa ge precor flores supra mea busta viator:
Fauisti viuo forsitan ipse mihi.

Lib. 6.

Virg.

Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis.

Purpu-

Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis.

Non debent ſilentio præteriri antiquæ Maiorum Inſcriptiones quę defunctorum vrnas roſis ſpargi, ornarique iubent ex teſtamento, qualis eſt Rauennæ in lapide ita inſcripto,

OB MEMORIAM PATRIS SVI DEC. VII. COLLEGII FABR. M. R. H. S. ꝟ. N. LIBERALITATE DONAVIT SVB HAC CONDITIONE VT QVOTANNIS ROSAS AD MONIMENTVM EIVS DEFERANT, ET IBI EPVLENTVR DVNTAXAT IN V. ID. IVLIAS. QVOD SI NEGLEXERINT, TVNC AD VIII. EIVSDEM COLLEGII PERTINERE DEBEBIT CONDITIONE SVPRADICTA.

CAPVT XV.

1. *Præcipui flores qui ſpargebantur ſepulchris apud Romanos & Græcos.* 2. *Hunc morem abhorruerunt Chriſtiani antiquiſſimi, quem deinde amplexi recentiores.*

1 LIcet hæc ſatis capias, clarior tamen fax tibi accendenda, quod fiet ſi flores qui principatum obtinuerunt in ſepulchris, recenſeam.

Hi sunt { *Purpurei,* *Lilia,* *Rosa,* *Myrtus,* }

Lib. 5. aeneid. Meminit purpureorum Virg.

Purpureos iacit flores, ac talia fatur.

Rosarum & Myrthi multa Epitaphia. Liliorum Maro

Lib. 6. ——— *Manibus date lilia plenis.*

Apud Græcos verò Sepulchra

In Heroicis. Lib. 6. φ In elect. *ornabantur* { *Amarantho* *Potho* *Apio* *Myrtho* } *auctore* { *Philostr.* *Theophr.* *Plutarch.* *Euripide.* }

HVnc Gentilium ritum coronis ac floribus spargendi sepulchra prisci Christiani penitus abhorruerunt, quod inter crimina Christianis obiecta à Cæcilio relatum, teste Minucio Felice. A qua tamen simplicitate postea Christianos recessisse ac varijs floribus mortuorum tumulos sparsisse videre est in D. Hieronymo, *Cæteri Mariti super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, purpureosque flores & dolorem pectoris his officijs consolantur.* Ex Prudentio. 2

In octauo. Ad Pãmachiũ.

Hymn. in exseq. defunct.

Nos tecta fouebimus ossa
Violis & fronde frequenti,
Titulumque & frigida saxa,
Liquido spargemus odore.

CAPVT XVI.

1. *Conuiuium Domi apparatum.* 2. *Silicernium quid & unde.* 3. *Suspensæ lucernæ olim in sepulchris.*

1 PEractis ad sepulchrum Iustis Conuiuium Domi apparabatur ad quod amici atque Cognati conuocabantur. Senibus enim cœna funebris exhiberi solebat quę vocaba-
2 tur *Silicernium*, sic dictum quòd cum silentio edentes cernerentur, vel quod cogitarent se moxillum secuturos. Quapropter abeuntes à conuiuio, veluti se amplius non visuri mutuò se salutabant. Varro, *Antiquo more Silicerniũ confecimus, id est Conuiuium, in quo pransi discedentes dicimus alys alij Vale.* Hinc lucem capit Terentius qui senem *Silicernium* vocat, id est dignũ cui *Silicernium* fiat, vel qui ad *Silicerniũ* vocetur. Et hæc prima nominis origo quam si rectè sentias vltro amplecteris. Quòd enim quidam capiũt *Silicernium* quasi *Seleucernium*, id est sine lucerna (vt Scaliger, quia inquit lucernę in sepulchris non accendebantur) non probo, cum certum sit semper fuisse sus-
3 pensas lucernas. Petronius arbiter de Matrona Ephesina quæ positum in Hypogeo virum afflicta custodiebat sic ait; *Assidebat ægre fidissima Ancilla simulque & lacrumas*

cōmodabat lugenti, & quoties defecerat in monumento lumen renouabat. Modestinus ex testamento Mæuiæ: *Saccus seruus meus, & Eutychia & Hirene ancillæ meæ omnes sub hac conditione liberi sunto, vt monumento meo alternis mensibus lucernam accendant & solemnia mortis peragant.* Leone Pōtifice à Normannis capto Pallantis Romæ corpus insanę magnitudinis inuētum adhuc incorruptum, cuius hiantia quoq; vulnera cernere erat. Prætera lucerna ad caput ardens, quæ neque vento, neque aqua vel quouis alio liquore extingui poterat, verùm subacto stylo, mox illo foramine ingruente aëre, lumen euanuit. Tale huic Epitaphium fuisse fabulantur, FILIVS EVANDRI PALLAS, QVEM LANCEA TVRNI MILITIS OCCIDIT, MOLE SVA IACET HIC; Bonfinius hæc refert. Apud Christianos quoque ad defunctorū inprimis Martyrū & Sanctorū sepulchra cerei accēduntur: Et hęc pro secunda Etymologia.

Lib. 44. Mæuia D. de manumiss. testam.

Lib. 2. dec. 2.

CAPVT XVII.

1. Epulum populo datum. 2. Visceratio quoque. 3. Mortui laudes in Conuiuio celebratæ cùm apud Romanos tùm Athenienses. 4. Hæ ferales cœnæ apud Græcos & Iudæos habitæ.

PRæter *Silicernium* populo interdum Epu- 1
lum à defuncti hæredibus dabatur, aut 2

cruda caro distribuebatur quod Visceratio dictum. De epulo Dionis illud, *Sub idem tempus Faustus Sylla in honorem patris sui populum lauto Conuiuio excepit.* Sic C. Iul. Cæsar in filiæ suæ memoriam teste Suetonio, *Munus populo epulumque pronunciauit in filiæ memoriam quod ante eum nemo.* De visceratione Liuius, *Populo Visceratio data est à M. Flauio in funere matris.* Cicero *Prodigi qui epulis & viscerationibus pecunias profundunt.* Iterum Liuius, *Mortis causa patris sui cum visceratione & ludis scenicis dedit quatriduum.* Nolim autem intelligas in visceratione data tantùm fuisse intestina, sed & carnem multorum animalium: Nam vt ait Seruius, *Viscera discimus non tantùm intestina, sed quicquid sub corio est.* Sæpe etiam hæ viscerationes epulis erant adiunctæ, auctore de viris illustribus dicente; *Mortuo huic tantùm æris populi liberalitate congestum, vt inde filius visceerationem & Epulas publicè daret.*

Lib. 37. cap. 26. Lib. 8. Offic. 2. Lib. 41. de T. Flamin. In Lib. 1. & 7. æn. C. de Q. Fab. Rutilano. 2. de leg.

3 Venit mihi in mentem Ciceronis, qui in Conuiuijs laudes mortui fuisse celebratas ait: *Sequebantur epulæ quas inirent propinqui coronati; apud quas de mortui laude, cùm quid verum erat, prædicatum. Nam mentiri nefas habebatur.*

Id olim prisci Athenienses obseruauerant, sed eorum posteri ab hac virtute adeò degenerarunt, vt etiam improbos in funebri Conuiuio laudibus ornauerint: vulgare eorum prouerbium satis superque planum facit, *Ne in funebri quidem cœna laudaberis*, in hominem improbum & ne mica quidem laudis dignũ.

Nec verò apud Romanos solùm, sed etiã 4
alios populos funerales huiusmodi cœnæ celebrabantur: Nam pro Iudæis autor est Ioseph. Archelaum Herodis F. septem dies patris sui mortem Hierosolymis luxisse & funebre Epulum populo exhibuisse. Id quoque apud Græcos vsitatum fuisse fatetur Homerus in funere Patrocli & Hectoris. Et Apollonius Idmonis funebrem cœnam eamque splendidam tertio post eius obitum die celebratam asserit.

Lib. 2. de bello Iud.

Iliad. φ & ω

CAPVT XVIII.

1. Denicales. 2. Exuerræ quæ, et vnde dictæ, Euerriator & huius munus.

1 DEnicales inde feriæ celebrabantur, cùm hominis mortui causa familia purgabatur. Erant etiam *Exuerra* purgatio quædam
2 domus, ex qua mortuus ad sepulturã ferebatur, quæ fiebat per Euerriatorem certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ, autore Pomp. Festo.

CAPVT XIX.

1. Ludi funebres. 2. Ad hos intromitti matronas nefas. 3. In his designatores, vnde dicti, & quo signo internoscerentur. 4. Horum ludorum origo.

1 DEnicalibus & Exuerris peractis dabantur ludi apparatissimi in quibus plerũ-

que multa dimicabant paria gladiatorum; vnde Alex. Neap. *Eos ludos apparatu magnifico continuis nouem diebus in hisque gladiatorum paria qui venalem sanguinem habebant, Romani exhibuere, ad quos intromitti matronas nefas habitū.* Lib. 4. cap. 8.

2 *Idque adeò vsu & moribus interdictum fuit vt P. Sempronius vxori quod ludis funebribus interfuisset, repudium dederit.*

In his autem obseruaui quosdam fuisse *De-*

3 *signatores* qui ordinem processuris, aut sessuris locum designabant pro conditione cuiusque & in ordinem redigebant: Donatus, *Designatores dicti qui ludis funebribus præsunt, credo ob eam causam quod ipsis ludis multa fiant noua et spectanda: simul etiam turba retineatur.* Adelph. Act. 5. c. 11.

Atquî internoscebatur Designator in ludis funebribus? Signo virgæ.

4 Tandem horum ludorum origo ad Græcos mihi videtur referenda, quos clarorum funera ludis & certaminibus celebrasse, satis superque clarum ijs qui primoribus labris literas gustarunt. Eorum autores facit Plin. Acastum & Thesea; *ludos Gymnicos in Arcadia Lycaon instituit: funebres Arcastus in Iolco; post eum Theseus in Isthmo.* Ad quam consuetudinem respexit Anaxagoras Philosophus, ex quo iamjam morituro cùm quæreretur, ecquid fieri mandaret? *Iubeo,* inquit, *vt pueris hoc mense quotannis ludendi potestas concedatur.* Quem ritum suo etiam tempore durasse scribit Diogenes Laërt. Lib. 7. cap. 56. Lib. ij. in Anax.

CAPVT XX.

1. *Dies in parentationibus obseruati.*

CÆterùm cum nonnulli essent qui suorum vel propinquorum, vel amicorum minus desiderium ferre possent, 1

Statuebant dies. { *Tertium, Septimum, Nonum, Vicesimum, Trigesimum, Quadragesimum,*

Nō sine quadam numerorū religione: Vnde

Originem traxerunt { *Nouendialia, Decennalia, Vicennalia, Tricennalia.*

Quæ omnia tum lacte, & vino, tum sertis & Floribus, tum alijs rebus celebrabantur vt docebimus lib. sequenti.

PETRI

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER NONVS. DE ANNIVERSARIIS.

CAPVT I.

1. *In foueas effundebatur ſanguis, vinum, lac, mulſum, aqua, multaque alia.* 2. Hunc *ritum reprehendit* D. *Auguſt.* 3. *Aduocabantur animæ.* 4. *Effuſa vnguenta in ſepulchris.*

1 CVM *Anniuerſariæ* fiebāt *exequiæ*, (fiebant autem ſingulis annis ſtatuto tempore,) nigræ oues mactabantur, & ſanguis earum in crateres collectus cum precibus in effoſſas foueas effundebatur, animæque voca-

bantur ad bibendum, vt significauit Eurypides,
In Hecuba.

Has mortuorum inferias meas cape
Mulcimen, adsis vt bibas hunc sanguinem
Castæ puellæ, quem tibi donauimus.

Lib. 3. Odyss. Sic Homer.

Ast ibi ego mansi, genitrix donec mea venit,
Sanguinem & illa bibit atrum.

Neque verò sanguinem solùm, sed vinum
Lib. 23. etiam in terram effundebant, vt est in Iliad.

Ad terram fudit vinum terramque rigauit,
Patroclique animam suprema voce vocauit.

Ad hæc referenda vetus inscriptio:

IN HOC MONVMENTO ITVS, ADITVS, AMBITVS LIBERTIS LIBERTABVSQVE MEIS OMNIBVS PATEAT. THVS ET VINVM DATO AD SACRIFICIA FACIENDA QVOTIESCVNQVE OPVS ERIT.

His etiam fuit mos lac addere vt patet in
Lib. 5. æneid. his Virg.

Ille è consilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius stipante caterua.
Hic duo ritè mero libans carchesia baccho
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro:

æneid. 3. Et,

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras.

Vbi Seruius: *Ideo lactis & sanguinis mentio facta st, quia affirmantur animæ lacte & sanguine delectari.*

Mulſum prætereà & aqua & molæ ſupra vinum & ſanguinem in foueam iaciebantur, vt ait Homer. Lib. xj. Odyſſ.

Sacra ſimul dat unt Perimedes Eurylochuſque.
Aſt ipſe eripui vagina protinus enſem:
Effodi foueam, quæ deſcendebat in Vlnam,
Inferias in quam cunctis effudimus vmbris.
Ac primum mulſum plena hinc carcheſia Bacchi,
Rurſus aquam niuea texique deinde farina.

Omnino verò & res aliæ complures in foueam iaciebantur, & quod putabatur ſuperfuiſſe mortuis, ſiue quæ res è fouea non euanuiſſet poſt abſolutas exequiarum ceremonias, non longo temporis interuallo vrebantur, vt ſignificauit Lucianus, *Foueam quamdam excauantes magnificas iſtas cœnas Vrunt, & in foueas vinum & mulſum, vt mihi quidem videntur, infundunt.* In Charonte.
2 Tangit hunc ritum Auguſt. & reprehendit: *Miror cur apud quoſdam infideles hodie tam pernicioſus error increuerit, Vt ſuper tumulos defunctorum cibos & Vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epula enim & refectiones caro tantum requirit: Spiritus autem & anima ijs non indigent.* Serm. 15 de ſanctis.

3 Vbi animas aduocarent ſupra tumulum aſcendebant, atque inde ter animas altiſſima voce vocabant ipſorum mortuorum. Quod ſi vocatæ ad has exequias non accederent inter mortuos illi non numerabantur.

4 Pene prætrerieram vnguenta quæ ſepulchris etiam effuſa in Parentationibus de quibus Propert. Lib. 3. eleg.

Afferet huc vnguenta mihi:

CAPVT II.

1. *Conuiuia ſuper tumulos fieri ſolita.* 2. Hic *ritus à Chriſtianis frequentatus & abrogatus à SS. PP.*

NOn prætermittenda Conuiuia quibus parentatum mortuis ſuper eorum tumulos, vnde Cic. *Sepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audaciſsimorum & domeſticorum hoſtium conuentu epuliſque celebratum eſt*. Idipſum conſtat ex veteri Inſcriptione Romana.

Pro Planco.

P. CORNELIA ANNIA NE IN DESOLATA ORBITATE SVPERVIVERET MISERA VIVAM ME VLTRO IN HANC ARAM CVM VIRO CVM QVO VIXI ANN. XX. SINE VLLA QVERELA DO LIB. LIBERTABVSQVE NO. VT. QVOTAN. SVPER ARAM NO. PLVTONI ET VXORI PROSERPINÆ OMNIBVSQVE SACRIFICENT. ROSISQVE EXORNENT. DE RELIQVO. IBI. EPVLENTVR.

In Prob.

Quibus cibis? Omnis generis leguminibus teſte Plutarcho, ſed

Speciatim.
- *Fabis,*
- *Apio*
- *Lactucis,*
- *Lentibus,*
- *Sale,*
- *Libo,*
- *Ouis,*
- *Carnibus*
- *Pulticulis.*

Suppeditat *Fabas* Festus: *Fabam nec tangere, nec nominare Diali flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam parentalibus adhibetur sacrificijs.*

Plinius *Apium*: *Chrysippus & Dionysius dicunt neutrum Apium ad cibos admittendum: imò omnino nefas. Nam id defunctorum epulis dicatum esse.* *Lib. 20. cap. 1.*

Athenæus *Lactucam*: *In eo quidem olere prædicant Adonim mortuum à Venere sepultum fuisse. Itaque mortuorum edulium est.* *Lib. ij. de lactuca.*

Oua Iuuenalis: *Lenten* & *Salem* Plutarch. *In Crass.* *Libum* verò Appianus: *Carnem* Arnobius & *Lib 7. aduers. Gentes.* *pulticulam*.

2 Hunc ritum epulandi super tumulos defunctorum à veteribus Christianis frequentatum, atque adeò prauis moribus subinde succrescentibus eò intemperantiæ ventum esse indicant SS. Patres, vt plerique in sepulchris ad ebrietatem vsque epularentur, quare vt eum abrogarent plurimum laborarunt. Ex multis tamen vnum audi August. dicentem, *Nolite consectari turbas imperitorum qui in* *de mor. Eccles. Cath, c. 34.*

ipsa vera religione superstitiosi sunt. Noui multos esse sepulchrorum & picturarum adoratores; noui multos qui cùm luxuriosissimè super mortuos bibunt, & epulas cadaueribus exhibentes super sepulchra seipsos sepeliunt.

CAPVT III.

1. *Vestitus accumbentium in feralibus Cœnis. 2. Atro die parentare mortuis nefas. 3. Dies atri qui.*

AT qualis vestitus accumbentium in feralibus cœnis? Albus, sicut & in alijs conuiuijs; nefas enim ducebant atratum ad epulas hasce accedere. Id nos docet Ciceronis inuectiua in Vatinium, cui tanquam scelus quoddam obijcit, quod in funebri conuiuio pullatus cœnauerit. *Atque illud etiam scire cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Cn. Arij familiaris mei cum toga pulla accumberes: quem vnquam videris, quem audiueris, quo exemplo, quo more feceris? Dices supplicationes te illas non putasse: optimè, nullæ fuerint supplicationes &c. Quis vnquam cœnauit atratus?* Et paulò post. *Quis vnquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? &c.* 1

Id tandem notandum atro die mortuis parentare nefas fuisse habitum. Macrob. *Sed & Fabius Maxim. Seruilian. Pont. in libr. 11. negat oportere atro die parentare: Quia tunc Ianum Iouemque præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* 2

Lib. 1. Satur. cap. 16.

3 Erant autem atri dies (vt docuimus in nostro Philomuso) quibus Romani aliquã cladem acceperant, cuiusmodi fuit dies quo Iul. Cæsar fuit interfectus. Lib. 5. dial. 20. toto.

CAPVT IV.

1. *Anniuersariæ exsequiæ non priuatæ solùm sed etiam publicæ. 2. Mensis et dies publicarum. 3. Harum autor.*

1 NOlim putes iusta anniuersaria fuisse tantum priuata, sed etiam publica stato quodam mense, dieque, quemadmodum & apud Christianos.

2 Erat autem solemnis ac status Iustorum anniuersariorum apud Romanos mensis Februarius: dies autem eiusdem mensis decimus nonus, hoc est XI. Kal. Martij vt videre est cùm ex veteri Kalendario Romano, & ex Cicerone; *Februario autem mense qui tunc extremus anni mensis erat, mortuis parentare voluerunt.* 2. leg. Ostendimus in nostro Philomuso lib. I. dial. 3.

Horum vero feraliorum originem Ouid.
3 ab Ænea deducit cuius versus notatu digni, quod multa de iustis Anniuersarijs habeant.

Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaque in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima Deos.
Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsæ fruges, paruaque mica salis.

Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ,
Hæc habeat media testa relicta via.
Nec maiora veto, sed & his placabilis umbra est
Adde preces positis & sua verba focis.
Hunc morem Æneas pietatis idoneus auctor,
Attulit in terras iuste Latine tuas.
Ille patris genio solemnia dona ferebat:
Hinc populi ritus edidicere pios.
At quondã, dũ longa gerunt pugnacibus armis
Bella, parentales deseruêre dies.
Non impunè fuit: nam dicitur omine ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis.
Vix equidem credo, bustis exisse feruntur,
Et tacitè questi tempore noctis aui.
Perque vias urbis, latosque vlulasse per agros,
Deformes animas vulgus inane ferunt.
Postea præteriti tumulis redduntur honores,
Prodigijsque venit, funeribusque modus.

CAPVT V.

1. *Tempus luctus antiquorum priuati.* 2. *Nemini nubere poterant mulieres ante legitimum tempus sine facultate.* 3. *Pœnæ si nubsissent.* 4. *Tempus luctus auctum.* 5. *Causæ luctus tres.* 6. *Tempus in alijs lugendis.*

SVperest vt quandiu apud veteres lugeri solerent mortui explicemus. Constat autem ex veterum monumentis tum ex Plutarcho 1

tarcho menses decem viros ab vxoribus viduis lugeri consueuisse: *Numa longissimum luctus tempus statuit esse mensium decem: quãdiu & mortuorum vxores viduitatem seruant.* Ouid. de Anno Romuli decem mensium agens ait, In Numa.

Per totidem menses à funere coniugis vxor, 1. Fast.
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et cùm idem multa de numerò denariò dixisset, addit Lib. 3.

Assuetos igitur numeros seruauit in anno,
Hoc luget spacio fœmina mœsta virum.

Seneca, *Maiores decem mensium spacium lugentibus viros dederunt.* In consol. ad Heluiã c. 15.

Quia verò Romuli annus decem tantum constabat mensibus, vt fusè ostendimus in nostro Philomuso, ideo illud tempus interdũ ab autoribus annuum vocatur, vt à Seneca; *Annuum fœminis ad lugendum constituere maiores, non vt tandiu lugerent, sed ne diutiùs.* Quod idcirco dixi ne existimes hoc intelligendum de Anni dimensione quæ Numæ tẽpore erat vsitata. Etenim quamuis hic Annum Romuli duobus mensibus auxerit, in luctu tamen nihil immutauit, vt docet Plutarch. in eius vita. Lib. 1. 3. dial. epist. 63.

2 Ita autem luctus tempus erat definitum, vt ante legitimum tempus illius nubere nemini possent, nisi id peculiariter à Magistratu aut Principe impetrassent.

Quod si non impetrassent & tamen nuberent infames à Pretore fiebant & multabantur: Plutar. *Quæ verò intra id temporis nupserit,* In Vit. Numæ.

vaccam prægnantem ex Numæ legibus immolat.

Cæterùm Imperatores Gratianus, Valentinianus referente Kirchmano decem mensibus duos adiecerunt, integrum annum Numæ, lugendo marito præscribentes. Sic enim loquitur lex 11. *Si qua ex fœminis perdito marito, intra anni spatium alteri festinauerit nubere (paruum enim tempus post decem menses seruandũ adijcimus, tametsi idipsum exiguum putemus) probrosis inusta notis honestioris, nobilisque personæ decore & iure priuetur.* Ex hoc igitur tempore vxores duodecim mensibus viros suos lugere cœperunt, nisi vt iam diximus vel Senatuscõsulto, vel Principis beneficio luctus ipsis remitteretur, quod fieri solitum docebimus suo loco. 4

Cod. de secundis nupt.

Quid vero caussæ fuisse existimandum, inquit, Kirchmanus, *cur veteres mulieribus hanc lugẽdi necessitatem imposuerint? Vna mihi videtur esse publica honestas. Turpe enim & quasi illegitimæ cuiusdam intemperantię signum iudicarunt, fœminam simul ac à rogo Mariti reuersa sit, de secundis statim nuptijs cogitare, & vixdum extincta funebri face ad nuptialem è vestigio properare. Quæ causa etiam viros plerumque mouere solet ne lugubribus primo quoque die depositis calido adhuc & tantum non tepescenti à prioris concubitu lecto, aliã confestim vxorem inducant: quamquam id legibus facere non prohibentur. Sic enim expressè lex* 12. VXORES VIRI LVGERE NON COMPELLVNTVR. Et Seneca, *Viris nullum legitimum luctus tempus est, quia nullum honestum.* Alia fuit, metus Reli- 5

gionis & superstitio, putabant enim Manes offendi nisi elugerentur. Vnde Apuleius, *Quæ res cum meum pudorem, tum etiam tuæ salutis cōmodum respicit, ne forte immaturitate Nuptiarum indignatione iusta, manes acerbos mariti ad exitium salutis tuæ suscitemus.* Lib. 8. Metam.

Tertia causa fuit ne familiarum fieret confusio, & turbaretur generatio prioris mariti.

Habes tempus vxoris in lugendo marito,
6 nunc indicandum tempus in alijs lugendis. Indicet Plutar. *Numa lugendi modum pro ætatibus temporibusque statuit: puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures mensium quàm vixisset annos ad decem vsque, & prolixiore fletu ætatem lugere nullam.* In Numa.

CAPVT VI.

1. *Luctu publico qui defleti.*

1 HActenus de luctu priuato, nunc de publico. Quis enim dubitet viros præclarè de Republica meritos à Matronis defletos? Hunc honorem Iunio Bruto primo Cōsuli habitum demonstrat Liuius: *Sed multò maius decus publica fuit mœstitia, eò ante omnia insignis, quia Matronæ annum vt parentem, eum luxerunt, quod tam acer Vltor violatæ pudicitiæ fuisset.* Lib. ij. Habitus est & hic honor P. Valerio Poplicolæ vt idem ait: *Luxère Matronæ vt Brutũ.* Ibid. Sic *Menio* Agrippæ & Coreliano asserente Dionys. Halicarnasseo. Lib. 9. & 8. Quo honore affectus est & August. Imp. & quidem ex Senatus Consulto: *Dio, Viri in luctu fuerunt perpaucos* Lib. 56.

dies, vt erat consuetudo: matronæ verò cum decreto senatus annum luxerunt.

CAPVT VII.

1. Vterque luctus interdum minutus et quas ob causas. 2. Luctus vtriusq; tempore omnis ornatus abijciebatur.

MInuebatur tamen interdum luctus tam publicus, quàm priuatus. Ille ædis dedicatione, cùm à Censoribus lustrum condebatur, cùm votum publicè susceptum soluebatur; quæ tres causæ ab vno eodemq; fonte manant, quod nimirum nihil magis religionis aduersari crederetur ceremonijs, quam luctus. Priuatus, cùm liberi nascerētur, cùm honos in familiam veniret, cùm pater & liberi, aut vir aut frater ab hoste captus domū rediret, cùm puella desponsaretur, cùm propinquiore quis cognatione, quàm is qui lugeretur natus esset; Quas causas ex Festo attuli. 1

Reliquum est vt luctus tempore omnem ornatum abiectum fuisse omniaque læta vitata ostendamus, idque cùm in priuato, tum in publico luctu. Alex. Neapolit. de vtroque: *Tempore luctus Matronæ purpuram aurumque deponunt, atrasque vestes induunt & in pellibus degunt, nec illa resumere donec eluxerint, licet. Viri autem Senatorij laticlauum & annulos aureos* 2

exuentes, pullas vestes sumunt, barbam capillumq; summittunt. In publico luctu si quis Principũ decessisset iustitium à Magistratu indicebatur, imò sæpe sponte sumebatur: Tacit. de morte Germanici; *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, vt ante edictum Magistratuum, ante Senatus consultum sumpto iustitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationẽ. Et quamquam neque insignibus lugentiũ abstinerent, altiùs animis mœrebant*. Pedo Albinouanus, Lib. 1. ann.

Iura silent, mutæque iacent sine vindice leges,
Aspicitur toto purpura nulla foro. In eleg. de morte Drusi.

Consules nõ solita sede, sed humili aliqua, puta Prætorum aut Tribunorum sedisse legit Kirchmanus apud Tacitum: *Consulesque sede vulgari per speciem mœstitiæ*: id est sedibus Prętorum aut Tribunorum. Nam horum & omnium Senatorum sedes humiles erant, altæ verò Consulum vt obseruauit Lipsius. Lib. 4. an. de Tiberio.

In priuato vero luctu quilibet limine ac domo se continebat. Plin. *Mitto ad Ariam rogo vt veniat, quia me recens adhuc limine contineret*. Fugiebant omnes lætos congressus ac festiuas solemnitates, ne aliorum gaudia suo luctu macularent: *Symmachus, neque enim fas sinit læta officia obire lugentes, fortasse etiam hilaritatem vestram mea tristitudo contraheret*. Fugiebant præsertim Conuiuia: Paulus: *Qui luget abstinere debet à Conuiuijs*. Sueton. narrat Caligulam defuncta sorore Drusilla iustitium indixisse, *in quo risisse, lauisse, cœnasse cum paren-* Lib. 9. Epist. 3. Lib. 3. epist. 21. Lib. ij. sent. c. 21. Lib. 4.

tibus, aut coniuge liberisue capitale fuit. Quid? ne
Sat. 3. focum quidem instruebant. Iuuenal.

Tunc gemimus casus vrbis, tunc odimus ignem.

Vbi vetus interpres: *Nec focum in nostra domo fieri patimur, quod & lugentes obseruare solent.*
Lib. 2. Apuleius, *Abi fatue qui in domo funesta cœnas & partes requiris in qua tot iam diebus ne fumus*
Lib. 10. *quidem vllus est visus.* Ex quo ritu Mart. *Focum*
Ep. 47. *perennem*, & Tibullus *ignem assiduum* dixerunt, qui propter luctum extinctus nunquam fuit.

PETRI MORESTELLI DE IVSTIS FVNEBRIBVS LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

1. *De cerimoniјs habitis in funere eorum quorum corpora non inueniebant.*

1 QVorum ergo corpora non inueniebant, ſeu haberi non poterant, ijs CENOTAPHIVM, ſeu *imaginariũ ſepulchrũ* extruebãt antiqui, ne defunctorum animę aliquot annos ad inferorum fluminum ripas vagarentur. *Tantum autem*, ait Seruius, *valebat inanis, quantum plena ſepultura, quæ circa abſentum cadauer, eorumque qui in peregrina regione obijſſent, corpora quibuſdam ſolemnibus ſacris fiebat.* Hoc apertè demonſtrat Virg. de Deiphobo

1. Cere-monia.

æneid. 6.

Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Constitui.

Ibidem, Palinurus honorarium sibi tumulũ ab ipso Ænea constitui postulauit.

Da dexteram misero & tecum me tolle per vndas,
Sedibus vt saltem placidis in morte quiescam.

Lib. de mag. *Vetustissimi moris fuit*, inquit Iouian. *in honorem amici ac bene meriti cuiuspiam viri sepulchrũ illi statuere. Non quòd conditi essent illic eius cineres atque ossa: sed memoriæ tantum id tributum, illustrandique eius nominis gratia. Qua è re contigit eiusdem persæpe viri diuersis in locis plura etiam sepulchra inueniri.* De Druso. Sueton. *Exercitus honorarium ei tumulum excitauit circa quem stato die quotannis decurreret & Galliarum ciuitates publicè sacrificarent*. Hic honor etiam militibus in acie cæsis habebatur. Monumentum eiuscemodi 14 Phi. honorarium fieri Martiæ legioni, quæ ad Mutinam occubuerat suadet M. Tull. Est & hoc memoria non indignum quod de Pythagoreis prodiderunt Origenes & Clemens Alexandrinus. Lib. 1. contra Celsum. *Consueuerant illi quoque tumulũ inanem vt vocat Maro, hoc est Cenotaphium extruere iis qui vel desciuissent à familiâ & secta Pythagoræ: vel mysteria illa philosophiæ, quæ arcana habere debuerant, temerè euulgassent, hosque pro* In Pan. *mortuis ducebant.* Budæus *Cenotaphia* hodie vocari posse ait, funerum expositorum imagines quas repræsentationes in Anniuersariis dicimus. Erecto igitur absentibus tumulo siue *Cenotaphio*, ad huius radices vinum & sanguinem victimarum & aliquando lac cum 2. Cerimonia.

san-

ſanguine offerebant vt ait Lucian. animaſq; vocabant ad bibendum ſanguinem vt innuit Virg. In Necyomantia. 3. æneid.

——Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum.

Auſonius quoque In parẽtalibus.

Vote ciere animas, funeris inſtar habet.

Et mox

Ille etiam mœſti cui defuit vrna ſepulchri,
Nomine ter dicto pæne ſepultus erit.

Ornabantur præterea aræ ſiue tumuli quę pro defunctis abſentibus erigebantur Cupreſſo, quæ arbor funebris putabatur vt diximus, & vittis nigris aut cæruleis: mulieresq; adeſſe his exſequijs non ſolebant niſi ſolutis capillis, cuiuſmodi exequiæ illæ ſunt apud Virg. 3. Cerimonia. 4. Cerimonia. Lib. 3. æneid.

Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus, ſtant Manibus aræ
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo,
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ,
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte
Sanguinis & ſacri pateras animamque ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus. 5. Cerimonia.

Ornabantur etiam Inſcriptionibus non aliter quam ipſa ſepulchra: Ouid. Lib. 11. Met. fab. x. de Ceyce.

Et ſæpe in tumulis ſine corpore nomina legi.

CAPVT II.

1. *An aliquâ pompâ pueri efferrentur.*

Consol. de vxo. ID negat Plutarchus: *Veteres neque infantibus pueris inferias ferebant, neque cætera faciebant, quæ par est facere alios pro mortuis: nondum enim his terra communicata est, neque eorum quicquam, quæ terra nascuntur: neque sepulchra extruebant, neque monumenta ac collocationes mortuorũ amabant, neque corporibus assidebant.* Sic apud Græcos hoc ætatis discrimen obseruatum notat Euripides qui Apollinem sic loquentem facit, 1

In Alceste.

Si anus moriatur, splendidiùs sepelietur.

CAPVT III.

1. *Romani initio humi condebant non cremabant corpora.* 2. *Cur sanxerint cremari.* 3. *Desitum iterum ab hac consuetudine.*

Alex. Neap. l 3.c.2. ROmanos olim ab ortu vrbis defuncta corpora humi condere, neque cremare consueuisse illud argumento est, quòd Numę Pompilij corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in Ianiculo inuentum vetustissimi autores tradunt. Posteà cum 2 longinquis bellis defunctos erui cognouissent, vt igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex Patricijs Cornelius Sylla traditur, 1

qui decedens igni se cremari voluit, veritus talionem. Nam ipse corpus Marij & eruta ossa subuertit & in Anienem misit. Inde man-
3 sit diu defunctos cremandi consuetudo, à qua secutis temporibus dum Antonini Cæsares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato denuo corpora humi condere cœpêre ex instituto Thaletis, qui cùm omnia ex aquis constare dicat, defunctos terræ mandare iussit vt humore dissoluerentur. Heraclitus verò igni vt tanquam ad originē suam reuerterentur, quippe qui omnia ex igne constare diceret.

CAPVT IV.

I. *Qui populi præter Romanos, suos cremarunt mortuos.*

1 CArthaginienses cùm priùs terra obruerēt fato defunctos, postea à Dario admoniti, igni tradidêre. *Carthaginienses.*

Fama quoque est Thraces & Indos, ætate confectos, illos præcipuè quibus studium sapientiæ fuit incensis rogis mortem oppetere & sine aliquo funerum apparatu lætos se in flammas inijcere, non refugere nec formidare. *Thraces & Indi.*

His Phryges addi debent quibus corpora igni imponere antiquissimum in morem fuisse didici. *Phryges*

Bellinus Britannorum Rex pace belloque vir inclytus & in omni fortuna Brenno fratri *Britannorum Rex.*

(qui Romam cepit) nequaquam impar, vita priuatus ac rogo impositus, Britannorum Regum primus crematus est.

Lib. 5. *Optimates Thracum.* Optimatibus Thracum (si Herodoto fidẽ habeas) tales sunt sepulturæ: *Prolato triduum cadauere, mactatisque omnifarijs hostijs conuiuantur, illudque defletum priùs, deinde combustum sepeliunt, aut aliter humo contegunt: aggestoque desuper tumulo, cùm alia omnis generis certamina proponunt, tum præcipuè certa cum ratione monomachiam.*

Sueones & Gothi. Mos erat olim apud Sueones & Gothos cadauera Principum in quercubus tanquam sacris locis suspendere aut flammis Iuniperi ligni comburere, vel humi cum gladio & claua condere.

CAPVT V.

I. *Qui non cremarunt, sed humi mandarunt.*

Pythag. PYthagoræi nõ vnguentis sed folijs populi, myrti & aloes stipati humi mandabantur sicut M. Cato condi & humari voluit. 1

Lib. 3. cap. 2. *Lycurgi sentẽtia de sepultura.* *Lycurgum* legit Alex. Neap. *Nihil cum mortuo sepeliri mandasse, sed puniceo amictu velatum & olea fronde circundatum terræ mandari voluisse.*

Arabes. Arabes Regum & summorum Ducum elata cadauera in loca terra & inculta stercore obruunt, ac cœno ac fimo aggesto terræ imponunt.

Panebij, si quando Rex moritur corpus quidem defodiunt, caput verò auratum in templo augustissimo consecrant, dicantque. Sicut Seitanis Reges qui imperitarunt intra septa Templi sepelire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum & pietatis vltimum officium æstimantes. *Panebij.* *Seitani.*

Apud Athenienses & omnem fere Græciã corpora non cremare, sed terrę condere & sepelire cum funebri veste antiquissimus mos fuisse proditur, quibus sanè maxima sepeliendorum cadauerum cura, præcipuè bello peremptorum, itaut qui illos inhumatos relinquerent, quouis supplicio dignos putarent. Idcirco summos Duces quia cæsos nauali pugna in mare deiecerant, grauibus pœnis & capitis supplicio affecère. Cùm autem peremptorum corpora assequi nequirent, illorũ ossa & disiecta membra passim strata exquirebant, vt humo tegerent, adeo vt Nicias cũ exercitu iter faciens ne duorum militum inhumata cadauera relinquerent, totum subsistere agmen, donec humarentur, iusserit. Et Cimon Milciadis filius vt pater sepulchro cõderetur, captiuũ se præbere non dubitauit. *Athenienses.*

Traditum quoque est Cares morte sublatos milites armatos sepelire:

Nabathæi Arabes arbitrantur corpora æquè atque stercus, vt Heraclitus inquit, & cadauera stercore abiectiora, quapropter Reges etiam in sterquilinijs defodiunt: qua de re lege Strabonem. *Cares.* *Lib. 16.*

CAPVT VI.

1. *Qui condiebant corpora seruandi gratia.*

Syri & Aegypt. APud Syros & Ægyptios condendi & non cremandi corpora, medicataque cadauera asseruandi in loculis, vetustum morem inualuisse accepimus: De his Alexand. Neap.

Lib. 3. cap. 2. *Condiebant cadauera myrrha, aloë, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & vnguentis delibuta. Ex succo enim cedri exanimum corpus seruari, sicut viuentia corrumpi, haud dubiè perspectum est: sudore quoque ligni tedæ concisæ & furnis adactæ apud eosdem mortuos delibutos, seruari prodiderunt, ita lineamentis integris vt viui apparerent.*

Persæ. Persæ fato defunctos cera circumlitos vt maximè diuturni essent, domi condebant.

Aethiopes. Æthiopes vitro operta, itaut integra spectarentur, & posteris spectaculo essent, asseruabant.

Iberi. Condebant Iberi corpora vel arcis lapideis, vel fictilibus cum funebri tunica, quia nudum iacere cadauer pro flagitio erat. Reges verò externis differtos odoribus in montibus sepeliebant, vnde deductum vt illorum sepulchris pyramides apponerent aut columnas.

CAPVT VII.

1. *Bestijs obiecta cadauera.*

1 SI qui apud Romanos Tyranni malè de Republica meriti, vel supplicio affecti fuissent, aut malo letho occubuissēt, illos cōdi sepulchro, aut humari non decebat, itaque insepulti abijciebantur. *Tyranni apud Rom.*

Apud Iberos vultures olim erant pro sepulchro, sicut apud Hyrcanos, canes; qui ob id dicti sunt sepulchrales. De Iberis ita Silius. *Iberi & Hyrcani.*

Exanima obscœnus consumit corpora vultur.

De his Virg. dixit

——— *Alitibus linquere feris.*

Et Octauianus Philippensi prælio cuidam suppliciter sepulturam precanti respondit, *istam in volucrum potestate fore.* Barchæi, quę apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignauos & degeneres igni tradebant, in bello autem absumptos tanquam fortes & strenuos obijciebant etiam vulturibus. *Barchæi.*

Parthi procul à nostro orbe siti, honestissimam sepulturam vulgò auium aut canum laniatus putauêre, nudaque tantum ossa quæ supererant terræ mandare assuêrant. *Parthi.*

Onesicritus scribit Bactrianos senio, morbove confectos canibus adhuc viuos exponi solitos fuisse: quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare voluisset, penè amisit prouinciam vt testatur Polyd. Obeuntiū *Bactriani. Lib. 3. cap. 10. Diodor. lib. 17. Bibl.*

Orbitæ. apud Orbitas cadauera cognati nudi & lanceas gestantes in syluam aliquam efferunt, atque ibi vinciunt: post id vestimenta omnia, & totum funeris apparatum diripiunt relictis corporibus vti a feris deuorentur, raptas vestes concidunt ac loci eius genio sacrificant; Inde omnes domum reuertuntur.

CAPVT VIII.

1. *Qui corporibus vescuntur.*

Essedones. Alex. Neap. l. 3. c. 2. Essedonum traditur mos vt parentum funera cantibus prosequantur, mox cœtibus propinquorum aduocatis (quod dictu audituque fœdum est) ipsis cadaueribus immistis ouillis carnibus vescantur. *Iddi.* Id quod ab Indis vsurpatum ferunt quorum prodigiosa immanisque natura est. Nam senio cōfectos in frusta cædere illorumq; carnibus immistis pecudibus vesci assueuerant. *Derbices & Hyberni.* Id etiam apud Derbices Persicam gentem, & cum Hybernis vt parentes & affines qui succubuerant comesse, pietatis maximæque honestatis munus putarent, quod Chrysippus Philosophus probauit & literis prodere non dubitauit.

Messagetæ. Messagetis nullus vitæ terminus propositus est, verum vbi quis admodum consenuit eum conuenientes proximi quique cognati immolant, & cum eo pecudes aliquot, quarum carnibus pro epulo coctis vescuntur. Quod genus obitus apud eos beatissimum habe-

habetur. Morbo extinctos non edunt, sed terra operiunt, calamitatem esse iudicantes quod immolationem non sint consecuti; Sic Herodotus. Lib 1.

CAPVT IX.

1. *Dati in mare præcipites, sepultique in fluctibus.*

1 TRadunt Hyperboreos, qui in extremo orbis tractu siti sunt, eos qui longo æuo vixerunt, post epulas & familiare conuiuium sertis redimitos ex rupe abrupta in mare dare præcipites. *Hyperborei.* Alex. ab Alex.

Latophagis nulla sepulchrorũ habetur cura, sed defunctos in mare deijciunt, parũ referre arbitrati, igni terrâ, vel aquâ dissoluantur. *Latoph.*

Pæones in stagna, Ichthyophagi in mare defunctos abijciunt. *Pæones & Ichtyophag.*

Arrianus quamplurima Assyriorũ Regum monumenta in paludibus posita narrat. *Assyrij Reges.* Lib. 7.

CAPVT X.

1. *Fame enecti.* 2. *Sepulti inter glaciẽ & niues.* 3. *Sublimes constituti.* 4. *Cadauera desecta.* 5. *Suspensi in arboribus.*

1 CAspij, parentes septuagenarios domi clausos, aut in locis incultis & desertis intimisque solitudinibus expositos siti & inopia conficere celebre funus putarunt. *Caspij.*

2 In Scythia gens est quæ parentum cada-

Scythæ. uera inter niues & glaciem truncis affixa arboribus detinebat, illaque terræ mandare pro scelere proque flagitio arbitrabatur.

Phrygiæ sacerdotes. 3 In Phrygia mortuos sacerdotes non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos sublimes constituunt: sicut Namasones qui sedentes mortuos statuebant.

Namasones. Alex. Neap. l.3.c.2. Gymn. Ibid. 4 A Gymnasiarum Incolis vsurpatum legimus vt incisa & desecta cadauera in vrnã imponant, desuperq; ingentia saxa accumulent.

Colchi, Aelian. lib.4.de Var.hist. 5 Colchi, mortuos suos in pellibus sepeliunt, & insutos ex arboribus suspendunt: vide quæ diximus superius de Sueonibus & Gothis c.4. huius libri.

CAPVT XI.

Sepulturæ & funeris contemptus.

Albani. ALbanis mortuorum curam habere aut meminisse nefas erat. 1

Strabo lib. ij. Anaxagoras. Cic. in Tusc. lib. I. Diogenes. Anaxagoras Philosophus cùm Lampsaci moreretur, quærentibus amicis velletne Clazomenas in patriam efferri ibidemque sepeliri; *Non necesse est*, inquit, *vndique enim ad Inferos tantumdem est via*. Diogenes Cynicus proijci se inhumatum iussit: & quidem si canes cadauer suum lacerarent, Hircanam; si vero vultures *Iberam* fore sepulturam dicebat: si nullum animal accederet, ipsum tempus pulcherrimam sepulturam largiturum asserebat, corpore preciosissimis rebus, Sole scilicet & imbribus absumpto. Cùm eam se-

pulturam amici reprehenderent : Bacillum prope me ponite quo volucres abigam, inquit. At quî poteris, inquiunt illi, non enim senties. Quid igitur mihi ferarum, ait, laniatus oberit nihil sentienti ? Interrogatus num Seruum Ancillamue haberet, negauit: quũq; percontator adiecisset. quis, igitur te efferet si moriaris? Cui domo, inquit, erit opus.

CLAVSVLA.

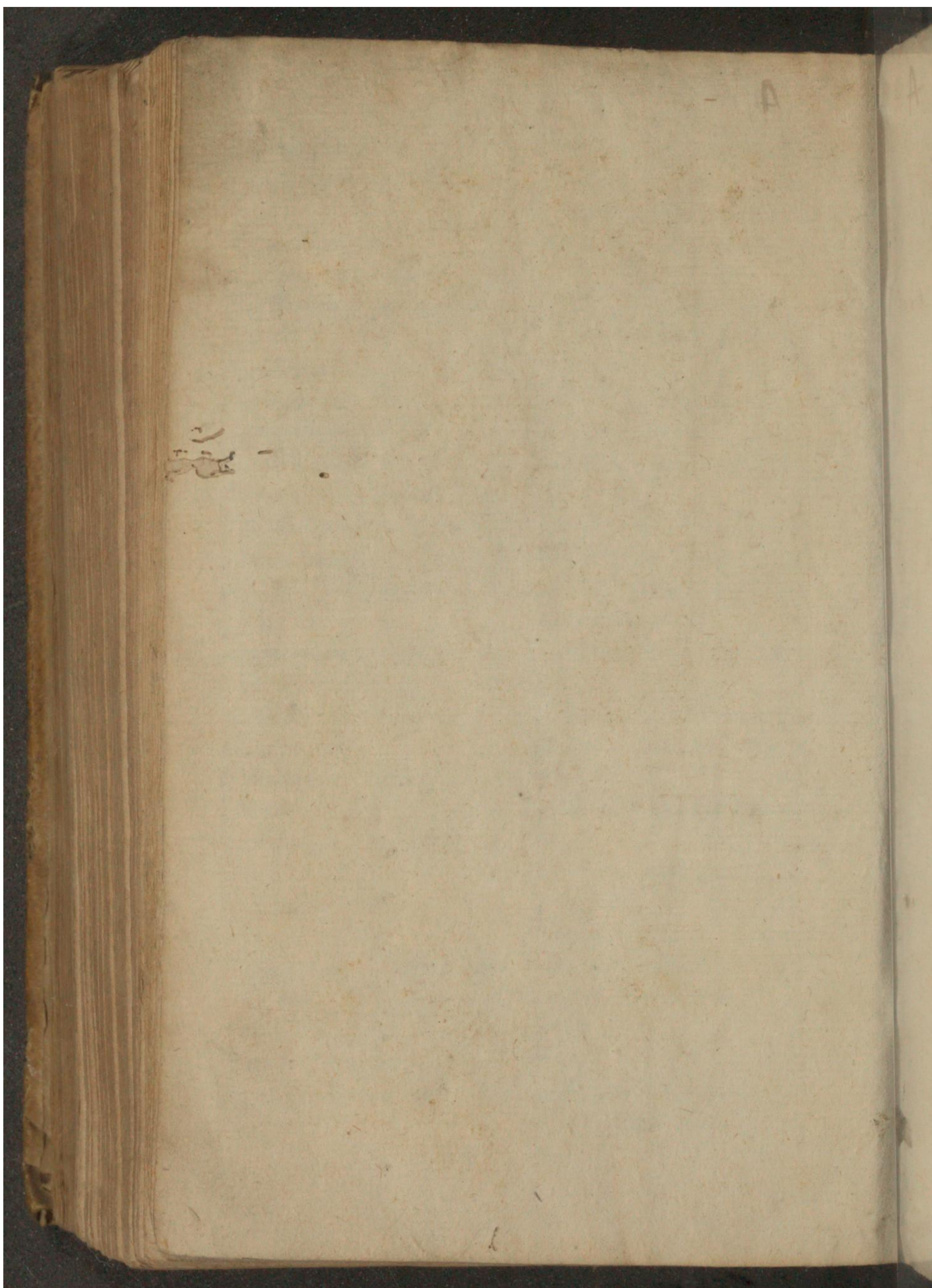
SEd relictis illis quorum adeo prodigiosa immanisque natura in funere suorum patuit ad Romanos reuertamur quorum pietatem in luctu scripsimus.

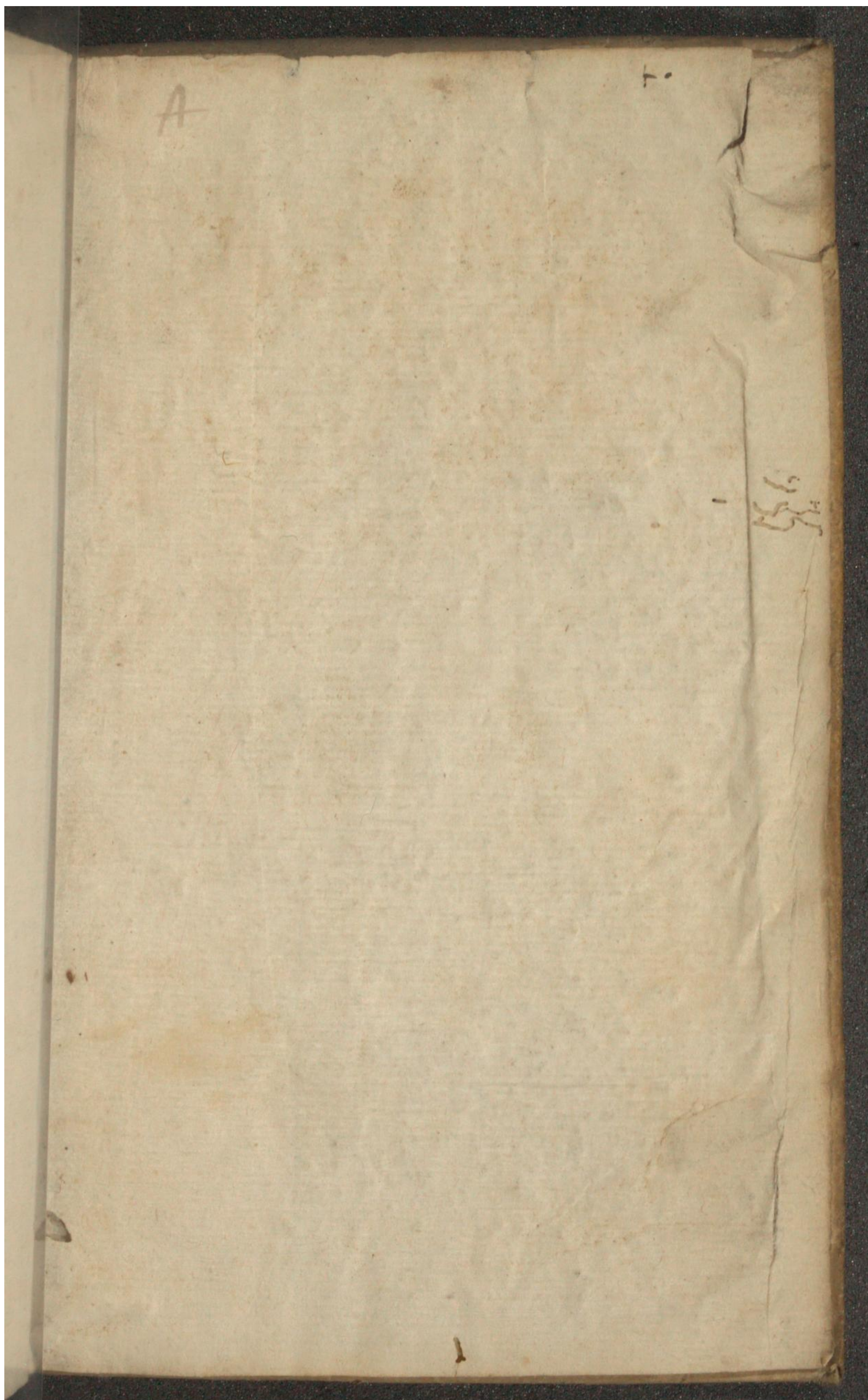
Lugebant ergo Ethnici quos coluerant & dilexerant : luges & tu Christiane, quòd fratrem, filium, vxorem vel necessarium amiseris ? Immò verò non amisisti, sed in patriam præmisisti ad quam tibi quoque eundum. Sed loquamur vt vulgus, non sentiamus vt vulgus. Ex his aliquem amisisti ; non amisisses nisi fuisset ille mortalis. Querela est igitur non de vnius hominis morte, sed de naturæ mortalitate, quæ nos ea lege introduxit in hanc vitam, vt egrederemur ad reuocantis imperium. At reuocauit ante tempus & præcipiti edicto fecisse videtur iniuriam. Nullum hic præfinitum tempus est, sine termino debitores sumus. Si essemus in diem obligati, vtique differre possemus, tergiuersari & exactricis auaritiam culpare, nunc de celeritate conqueri non possumus, quasi ante diem repetatur, quod statim vt accepimus debui- *Cap. 5. lib. 9.*

mus. Poterat vlterius viuere, poterat & citius mori, poterat & aliter mori. Sed quid interim faciam dixerit aliquis? Desiderio torqueor, amore langueo, auiditate crucior fratrem videndi. Quid facias aliud nisi quod facere solent qui casu aliquo à personis carissimis auelluntur? Memoriam retinent & absentium imaginem custodiunt, illos amant, de illis loquuntur, illis prosperum optāt iter. Idem fac Christiane: fratrem tuum, filium tuum, vxorem tuam, amicum tuum in ea parte cordis absconde, vnde nulla eum pellat obliuio. Illum dilige sepultum vt viuentē dilexisti, vel etiam multo vehementiùs. Illum coge sæpius ad te reuerti recordatione pia & frequenti: precare tandem, iter vt faustum illi contingat, & calcatis perfidi hostis insidijs velox in patriam reditus.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

FINIS.

A